

**TOISTUVIEN EHDOTTOMIEN VANKEUSRANGAISTUS-
TEN MERKITYKSIÄ MIEHEN IDENTITEETILLE**

Laura Palomäki
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Laura Palomäki	
Työn nimi Toistuvien ehdottomien vankeusrangaistusten merkityksiä miehen identiteetille	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 97 + liitteet (4 sivua)
Ohjaaja Marjo Kuronen	
<p>Tämän tutkimuksen päämääränä on tuottaa tietoa siitä, millä tavalla miehet kokevat ehdottomien vankeusrangaistusten vaikuttaneen heidän identiteettiinsä. Tutkimuksen kohderyhmänä on miehet, joilla on vähintään kaksi ehdotonta vankeusrangaistusta taustallaan. Tutkimusaineisto on kerätty teemahaastattelun keinoin haastatteleamalla kuutta vankeusvankia suomalaisessa avovankilassa keväällä 2022. Tutkimusaineisto on analysoitu sisällönanalyysin avulla. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys nojaa kriittiseen miestutkimukseen, ja tutkimuksen keskeinen käsite on miehen identiteetti.</p> <p>Tämän tutkimuksen perusteella ehdottomat vankeustuomiot vaikuttavat miehen identiteettiin monella tavalla. Vankila näyttäytyy psyykkisesti ja fyysisesti ahtaana tilana, johon mies vastoin hänen omaa tahtoaan asetetaan muiden miesvankien sekaan. Vankeus edellyttää vangin identiteetin haltuunottoa, johon kuuluu esimerkiksi tietyntyyppisten käytösnormien omaksuminen ja siviilielämän identiteettien lipuminen kauemmaksi. Vankilassa muun muassa isyys, seurustelusuhteet, seksuaalisuus ja tunteet saavat uudenlaisen merkityksen, millä on yhteys miehen identiteettiin. Vankeudet aiheuttavat identiteettien ristiriitaa. Ehdottomien vankeusrangaistusten merkitys ei jää vankilaan, vaan se vaikuttaa miehen identiteettiin myös siviilissä. Mies voi ehdottomilla vankeusrangaistuksilla lunastaa paremman aseman ja maineen rikollisissa piireissä. Vankeudet voivat siten vahvistaa rikollista identiteettiä. Lisäksi ehdottomat vankeudet voivat herättää miehessä halun auttaa muita, ohjata työ- ja koulutushaaveita sekä vaikuttaa miehen minäkuvaan positiivisesti ja negatiivisesti. Lisäksi haastateltavat kertoivat rikoksettoman identiteetin rakentamisen mahdollisuuksista. Tähän vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa kuntoutus, kokemus itsestä, sosiaalinen tuki, omat maskuliinisuuskäsitykset ja rikoksettomat tulevaisuuden suunnitelmat.</p> <p>Tutkimus osoittaa ehdottomien vankeusrangaistusten monitahoisen vaikutuksen miehiin ja heidän identiteetteihinsä sekä kannustaa (vapautuneiden) vankien parissa työskenteleviä huomioimaan miehet moninaisena ryhmänä, joista jokaisella on omat yksilölliset tarpeensa.</p>	
Asiasanat kriittinen miestutkimus, miehen identiteetti, ehdoton vankeus, rikollisuus, uusintarikollisuus, uusintavankeus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

KUVIOT

KUVIO 1	Päärikostyyppit vankiloissa 2020.....	5
KUVIO 2	Vankien ajankäyttö arkisin 2020.....	18

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Esimerkki analyysiprosessista	52
------------	-------------------------------------	----

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	MIESTEN RIKOLLISUUS JA VANKEUSRANGAISTUKSET	4
	2.1 Miesten rikollisuus, uusintarikollisuus ja uusintavankeus	4
	2.2 Miesten rikollisuuden taustatekijöistä	8
	2.3 Rikoskierre syrjäytymisen kierteenä	11
	2.4 Rikosprosessin kulku ja täytäntöönpano.....	13
	2.5 Ehdoton vankeus.....	16
	2.5.1 Ehdottoman vankeuden ominaispiirteet	16
	2.5.2 Arki ja elämä vankilassa	18
	2.6 Rikollisuudesta irtaantuminen ja uusi rikokseton identiteetti	22
3	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	25
	3.1 Kriittinen miestutkimus lähestymistapana	25
	3.1.1 Kriittisen miestutkimuksen peruseriaatteet.....	25
	3.1.2 Maskuliinisuus rikollisuuden ja vankeuden konteksteissa	29
	3.2 Näkökulmana miehen identiteetti.....	35
	3.2.1 Miehen identiteetin rakentuminen	35
	3.2.2 Rikollisen ja vangin identiteetti.....	38
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	42
	4.1 Tutkimustehtävä- kysymykset.....	42
	4.2 Aineistonkeruumenetelmä ja aineisto.....	43
	4.2.1 Tutkimuksen haastateltavat, tutkimuslupa ja sukupuolten merkitys	43
	4.2.2 Teemahaastattelu aineistonkeruun menetelmänä.....	45
	4.3 Sisällönanalyysi tutkimuksen työkaluna – tutkimusaineiston käsittely ja analysointi	49
	4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	53
5	TULOKSET	56
	5.1 Ehdottoman vankeuden vaikutus miehen identiteettiin vankilassa	56
	5.1.1 Vankiloiden erilaiset kulttuurit vangin identiteetin taustalla	56
	5.1.2 Siviiliin jäävät identiteetit	61
	5.2 Ehdottoman vankeuden vaikutus miehen identiteettiin siviilissä.....	66
	5.3 Rikoksettoman identiteetin rakentumisen mahdollisuudet.....	72

6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	80
6.1	Miehen identiteetti ehdottoman vankeuden raameissa – tutkimuksen keskeiset tulokset	80
6.2	Tutkimustulosten merkitys.....	82
6.3	Tutkimusprosessin arviointi ja yhteenveto sekä loppusanat	84
	LÄHTEET	87

LIITTEET

LIITE 1. Teemahaastattelurunko

LIITE 2. Suostumus osallistua tieteelliseen tutkimukseen

LIITE 3. Kutsu haastatteluun – tiedote tutkimukseen osallistuville

1 JOHDANTO

Suomessa viranomaisten tietoon tuli 543 429 rikoslakiin perustuvaa rikkomusta vuonna 2020 (Kolttola, 2021, 3). Luku on tilasto vain viranomaisten tietoon tulleista rikoksista – todellista määrää voimme vain arvailla. Iso osa rikollisuudesta on piiloriikollisuutta, eli se ei koskaan tavoita viranomaisia. Suomen virallinen väkiluku oli 5 533 793 vuoden 2020 lopussa (SVT, 2021). Saman vuoden lopussa suomalaisissa vankiloissa oli 2743 vankia, joista 44 oli sakkovankia ja 567 tutkintavankia. Näin ollen vankeusvankien määräksi jää 2132. (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 27.) Jos vertaamme vankeusvankien määrää koko väkilukuun, saamme tulokseksi noin 0,039 %. Joukkoon mahtuu myös ulkomaalaisia vankeja, jotka eivät vakituisesti asu Suomessa. Kaiken kaikkiaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen on tuomittu vain hyvin pieni osa Suomessa asuvista tai ylipäänsä rikoksiin syyllistyneistä ihmisistä.

Vaikka miesvankeja on verrattain vähän, ryhmää laajalti tutkittu niin kotimaisella kuin kansainvälisellä tasolla. Esimerkiksi hakusanoilla ”vankila”, ”vanki” ja ”miehet” Jyväskylän yliopiston verkkokirjasto tarjoaa kotimaisia artikkeleita haussa 124 tulosta, kun pelkällä hakusanalla ”vankila” tuloksia tulee 2558 (haettu 18.05.2022). Kansainvälisestä e-aineistosta hakusanoja ”prison”, ”prisoner” ja ”men” käyttäen tuloksia tulee roimat 366 764 (haettu 18.05.2022). Kotimaisessa tutkimuskirjallisuudessa ehdottoman vankeuden ja miehen identiteetin välisen yhteyden tarkastelu ei ole mittavissa määrin saanut huomioita, joten aihe kaipaa lisätutkimusta. Vaikka miesvangit edustavat marginaalista miesryhmää, ovat he sosiaalityön näkökulmasta erityisen tärkeä kohderyhmä.

Haavoittuvaisessa asemassa olevien henkilöiden ja ryhmien ihmisoikeuksien puolustaminen on sosiaalityön keskeisimpiä tehtäviä (Turtiainen, Jäppinen & Stamm, 2021, 27). Useat erityisen haavoittuvaiset ryhmät asettuvat yhteiskunnan reunoille: heitä ei ole paljon, mutta heihin on kasautunut mittavasti huono-osaisuutta. Tämä tutkimus osoittaa miesvankien edustavan tätä ryhmää. Vankeus on sukupuolittunut ilmiö: vuonna 2020 kaikista vangeista noin 92 % oli miehiä (Rikosseuraamuslaitos,

2021a, 16). Miesten pahoinvoinnin on tutkittu olevan suurempaa kuin naisilla (Tuominen, 2021, 101), mikä konkretisoituu vankeustilastoihin tutustuessa. Vankeuskierre voi tarkoittaa myös syrjäytymiskierrettä. Sosiaalityön velvollisuus on toimia syrjäytyneiden eteen sekä pyrkiä ehkäisemään ja vähentämään syrjäytymistä. Syrjäytymisnäkökulmasta tarkasteltuna miesvangit asettuvat sosiaalityön lujaan ytimeen. Rikostaustaisten elämäntilanne ja selviytyminen vaikuttavat myös heidän läheisiinsä niin kutsutun heijastusvaikutuksen kautta (Salovaara, 2019, 27). Sosiaalityöntekijät voivat kohdata (vapautuneiden) vankien lisäksi vankien läheisiä niin lastensuojelusta vanhusten palveluihin, jos esimerkiksi asiakkaan vanhempi, puoliso, sisarus tai lapsi on vankilassa. Siten aihe koskettaa jokaista sosiaalityön kenttää.

Vankila on miesten areena sukupuolten näkökulmasta (Suonio, 2017, 130): vankilaa värittää miestyypillisuus ja maskuliinisuus. Vankilaa voisi myös kuvata instituutioksi, joka perustuu vahvaan vapaudenriistoon. Se merkitsee keskeistä muutosta niin arjen rakenteissa kuin käyttäytymisessäkin. Erään näkemyksen mukaan vankila erottaa vangin sosiaalisesta todellisuudesta. (Jiménez & Garcia, 2014, 351.) Sosiaalityössä ehdottomien vankeusrangaistusten seurauksista yksilötasolla on tärkeä tietää, jotta sosiaalityön keinot vankeuskierreessä olevien tukemiseksi ja auttamiseksi täsmentyvät ja kehittyvät. Ehdottoman vankeuden ja sen taustalla olevan rikollisuuden seuraukset ovat mittavia kaikista näkökulmista tarkasteltuna – niin taloudellisesti kuin inhimillisestikin.

Tutkimustehtävänäni on tutkia toistuvien ehdottomien vankeusrangaistusten merkityksiä miehen identiteetille. Lisäksi tarkastelen, millaisia edellytyksiä miesvangit näkevät rikoksettoman identiteetin rakentumiselle olevan. Tämä tutkimus käsittää vain vankeusvangit, eli sakko- ja tutkintavangit olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimusaineisto on kerätty teemahaastattelun keinoin kuudelta mieheltä, jotka ovat suorittaneet suomalaisissa vankiloissa ehdottomia vankeusrangaistuksia. Olen käyttänyt sisällönanalyysia tutkimusaineiston käsittelyn työkaluna. Tutkimukseni keskiössä ovat miehet, joten tutkimukseni asettuu myös osaksi miestutkimusta. Täten kriittinen miestutkimus tarjoaa tutkimukselleni luontevan teoreettisen viitekehyksen.

Toisessa luvussa pureudun miesten rikollisuuteen ja vankeusrangaistuksiin, mitkä toimivat tutkimukseni laajempaan lähtökohtana. Rikollisuus ja vankeus ovat ilmiöinä niin monimuotoisia, että niiden määrittely tämän kokoisessa tutkimuksessa jää hyvin yleisluontoiseksi. Tutkimukseni kannalta suomalaista rikollisuutta ja vankeutta on kuitenkin tärkeää ensiksi tarkastella myös yleisesti, sillä se syventää tutkimustulosteni ymmärtämistä. Kolmannessa luvussa määrittelen tutkimukseni keskeiset käsitteet ja avaan kriittisen miestutkimuksen keskeisimpiä ominaispiirteitä. Kriittinen miestutkimus painottuu tässä tutkimuksessa sellaiseen tutkimuskirjallisuuteen, joka on tarkastellut maskuliinisuutta ja mieheyttä rikollisuuden ja vankeuden kon-

tekstissa. Neljännessä luvussa selvennän, miten olen toteuttanut tutkimukseni. Viidennessä luvussa avaan tutkimustulokseni, ja kuudennessa luvussa vedän tutkimustulokseni yhteen vastaten tutkimuskysymyksiini sekä tarkastelen tutkimustulosteni merkitystä ja arvioin tutkimusprosessiani kriittisesti.

2 MIESTEN RIKOLLISUUS JA VANKEUSRANGAISTUKSET

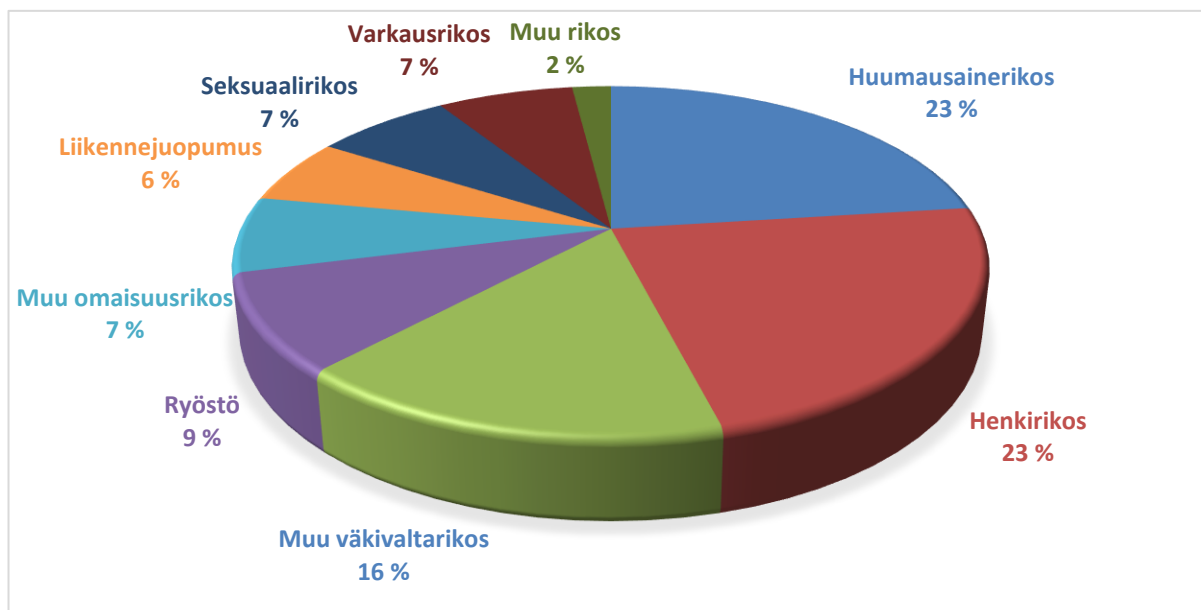
Luku 2 koostuu tutkimuksen kontekstoinnista. Miesten rikollisuuden ja ehdottoman vankeuden yleispiirteet toimivat tutkimukseni laajempänä lähtökohtana. Lisäksi lyhyesti avaan rikollisuudesta irtaantumista. Miesten rikollisuuden ja ehdottoman vankeuden tyypillisiä piirteitä on tärkeää taustoittaa, jotta vankeuden subjektiivista kokemusta on hedelmällisempää tarkastella. Avaan myös tiiviisti suomalaisen rikosprosessin kulkua ja täytäntöönpanoa, jotta rikollisuus, ehdoton vankeus ja miesten kokemukset asettuvat sujuvammin tutkimukseni kontekstiin.

2.1 Miesten rikollisuus, uusintarikollisuus ja uusintavankeus

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020 (2021) kertoo keskimääräisen päivittäisen vankeusvankiluvun olleen 2104 vuonna 2020 (Rikosseuraamuslaitos, 12, 2021a). Miesten osuus kaikista vangeista oli tuolloin noin 92 % (Rikosseuraamuslaitos, 16, 2021a). Vangit ovat marginaalinen ihmisryhmä, josta miehet edustavat valtaosaa. Vuoden 2020 tyypillisin vankeusvanki oli 30–39-vuotias (keski-ikä 37 vuotta) mies, joka suoritti 1–2 vuoden mittaista vankeustuomiota. Tyypillisin päärikos oli joko huumausaine- tai henkirikos, sillä molempien osuus oli 23 % vankipopulaatiosta. (Rikosseuraamuslaitos, 33–34, 2021a.) Kaikkiaan väkivaltarikosten (pahoimpitely- ja henkirikokset) osuus oli miltei 40 % (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 14).

Rikoksen uusiminen ja vankilaan palaaminen ovat melko tyypillisiä. Rikosseuraamuslaitos on tilastoinut vuonna 2015 vapautuneiden vankeusvankien uusintarikollisuutta viiden vuoden seurantajakson ajalta. Seurantajakso koskee siten vuosia 2015–2020. Vuonna 2015 vapautuneista miesvankeusvangeista 60 % syyllistyi seurantajakson aikana vähintään yhteen sellaiseen rikokseen, josta seurasi uusi ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu. (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 40.) Keskeisimmät rikoksen uusimista ennustavat tekijät ovat vangin ikä ja rikoshistoria. Nuoret palaavat vankilaan todennäköisemmin kuin vanhemmat, ja moninkertaisilla vangeilla riski uusintarikollisuuteen on suuri. (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 19.) Kokonaisuudessaan vapautuneiden miesvankeusvankien uusintarikollisuus on laskenut 65 prosentista 60 prosenttiin vuosien 2006–2015 aikana vapautuneiden miesten keskuudessa (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 40). Kehityskaari on ollut siten positiivinen.

KUVIO 1. PÄÄRIKOSTYYPIT VANKILOISSA 2020

(Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 33)

Tilasto kattaa kaikki vangit, ei siis vain miehiä. Miesten päärikostyyppijä ei ole erikseen tilastoitu.

Seuraavat luvut käsittävät miesten lisäksi myös muut sukupuolet, sillä vankeuskertaisuuksia ei ole tilastoitu sukupuolen mukaan. Ehdoton valtaosa vankeuskertaisuuksia käsittävästä tilastosta tosin koostuu miesvangeista. Vuonna 2015 vapautuneista ensimmäisen ehdottoman vankeusrangaistuksensa suorittaneista 37 % päätyi uudelleen vankilaan viiden tulevan vuoden aikana, kun taas vuonna 2015 toiselta ehdottomalta vankeustuomiolta vapautuneista 56 %. Vankeuskertaisuuksien ollessa kuusi tai

enemmän, 78 % vapautetuista vankeusvangeista päätyi seurantajakson 2015–2020 aikana uudelleen vankilaan. (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 19.) Valtaosa vangeista ei sitten päädy vankilaan toista kertaa, vaan ehdoton vankeus jää yhteen kertaan. Se tarkoittaa sitä, että päivittäin vankiloissa olevista vangeista valtaosa on moninkertaisia rikoksenuusijoita. Oleellista on ottaa huomioon, että riski syyllistyä uuteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtavaan rikokseen vaihtelee riippuen siitä, millaisiin rikoksiin vanki on syyllistynyt ja millainen hänen elämänsä on ollut ennen vankilaan päättymistä. Toistuvasta väkivaltaisesta käyttäytymisestä ja vakavasta päihderiippuvuudesta voimme päätellä vangin uusimisriskin olevan korkeampi kuin esimerkiksi talousrikollisella, jolla ei ole päihderiippuvuutta ja jonka siviilielämän ihmissuhteet tukevat rikoksettomuutta. Esimerkiksi *Vankila – sosiaalisen yhteisön rakenne* -tutkimushanke (VASORA) keräsi 443 vangin kokemuksia kyselylomakkeella 11 suomalaisesta vankilasta vuosina 2018–2019. VASORA-tutkimusaineistoon osallistuneista väkivaltarikokseen syyllistyneistä vangeista kolme neljästä (sis. kaikki sukupuolet) syyllistyi uuteen rikokseen kolmen vuoden seurannan aikana. (Saari & Kainulainen, 2021, 6 & 170.) Toistuva ja vakava tuomioihin johtava väkivaltainen käyttäytyminen on koko väestössä kasaantunut hyvin pieneen ihmisjoukkoon, mutta vankiloissa puolestaan ilmiö on varsin tuttu.

Uusintarikollisuuden määritelmä vaihtelee kontekstista riippuen. Tutkimukseni keskittyy uusintarikollisuuden ohella eritoten vankilaan palaamiseen. Tässä tutkimuksessa haastateltavat vangit ovat tuomittu vähintään kahteen ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Tutkimukseni ei suuremmin ota tarkasteluun esimerkiksi sitä, miten kauan vangit ovat olleet siviilissä tuomioidensa välissä. Tutkimukseni ei myöskään huomioi sitä, onko vanki tuomittu uudesta vai vanhasta rikoksesta. Sasu Tyni (2011) käyttää uusintarikollisuudesta termiä aito uusiminen. Hän on erotellut uusintarikollisuuden ja vankilaan palaamisen toisistaan. Vankilaan palaaminen ei suinkaan tarkoita sitä, että henkilö olisi syyllistynyt uuteen rikokseen edelliseltä tuomioilta vapauduttuaan. Edellisen vankeustuomion jälkeen vankilaan voi nimittäin palata sekä uusien että vanhojen rikosten vuoksi. On arvioitu, että noin 24 % suomalaisissa vankiloissa olevista vangeista suorittaa tuomioita vanhoista rikoksistaan. Näin ollen karkeasti neljännes vangeista ei viimeisimmän tuomionsa jälkeen itse asiassa olekaan uusintarikollisina vankilassa, vaan he ovat vain päätyneet vankilaan uudelleen. (Tyni, 2011, 151–152.)

Koska valtaosa vankiloissa olevista on moninkertaisia lyhyttuomioisia, herää kysymys siitä, ovatko vangit oikeassa paikassa. Vakavassa päihdekierteessä oleva henkilö voi seilata siviilin ja vankilan välillä kiinnittymättä mihinkään. Mahdolliset kunnalliset palvelut katkeavat, kun vankeus alkaa. Lyhyehkö vankeustuomio ei mahdollista syvällistä kuntouttavaa työskentelyä vankilassakaan. Kantavan ja toimivan pal-

velupolun rakentaminen osoittautuu haastavaksi, jos alkanee palvelut katkeavat toistuvasti. Tällaiset niin sanotut pyöröovivangit eivät ole vain suomalaisen vankilan ominaispiirre, vaan ilmiö on kansainvälisesti tunnettu: merkittävä osa vankilaan tulevasta on lähimenneisyydessä vapautuneita vankeja (Harling ym., 2017, 11103). Ilmiö on osoitus rikoskierteeseen joutumisen haastavuudesta, sillä se on kansainvälisesti tunnistettu eri maiden lainsäädäntöjen ja rangaistusasteikkojen suuresta vaihtelusta huolimatta.

Jos vakavasti päihteiden käytöllä oireileva vapautuu vankilasta asunnottomana ilman tietoa tulevasta tai toimeentulosta, on paluu päihteiden värittämään siviiliarkeen odotettavissa. Vapautunut vanki on ehdonalaisensa vuoksi erityisen tarkkailun alla. Laittomien huumausaineiden käyttö on jo itsessään kriminalisoitua – puhumattakaan siitä, että usein päihteiden käyttöä rahoitetaan rikoksilla. Mielestäni yhteiskunnalta on kovin nurinkurista asettaa vakavista päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivä tarkkailun alle odottaen häneltä nuhteetonta käytöstä samaan aikaan, kun hänelle ei ole tarjota riittäviä ja sopivia palveluja rikollisen käyttäytymisen vähentämiseksi tai lopettamiseksi. Päihderiippuvuus on krooninen pitkäaikaissairaus, joka edellyttää sen mukaista hoitoa. Samanaikaiset mielenterveyden haasteet lisäävät tuen tarvetta entisestään. Sirkka Alho (2021) viittaa useisiin lähteisiin todetessaan, että moniongelmaisuuksien on tunnistettu syntyvän pirstaleisesta palvelujärjestelmästä, joka puolestaan synnyttää moniasiakkuutta. Sen vuoksi palveluiden nivelkohtiin ja rajapintoihin tulee suunnata erityistä huomioita. (Alho, 2021, 71.) Merkitys on korostunut vankilasta vapautuvilla. Tutkimukset osoittavat ehdottomalla vankeudella olevan kriminoogeeninen eli rikollisuutta lisäävä vaikutus (Tyni, 2015, 50). Vankeus siis lisää vankeutta. On kuitenkin epäselvää, onko vankeustuomiolla itsessään selkeä syy-yhteys rikolliseen käyttäytymiseen tai uuteen vankeustuomioon myöhemmässä elämässä (Harling ym., 2017, 11103).

Tyni (2011) on määritellyt uusintarikollisen sellaiseksi henkilöksi, joka ehdottoman vankeuden jälkeen vapauduttuaan ehdonalaan vapauten tai koko rangaistuksen suoritettuaan on viiden vuoden seurantajakson aikana syyllistynyt vähintään yhteen uuteen rikokseen, josta on seurannut uusi ehdoton vankeusrangaistus tai yhdyskuntapalvelu (Tyni, 2011, 151–152). Tilastokeskus puolestaan tyypillisesti viittaa rikoksenuusijalla henkilöön, joka on syyllistynyt uuteen rikokseen kolmen vuoden aikana edellisestä tuomioista (Tilastokeskus, 2017). Tilastokeskus ei siis ota kantaa siihen, millaiseen tuomioon rikoksenuusija tuomitaan. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen *Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirjan* (2012) mukaan uusimisriski puolestaan viittaa todennäköisyyteen, jolla yhdestä tai useammasta rikoksesta aiemmin ehdottomaan vankeuteen tuomittu henkilö tekee uuden rikoksen. Käsikirja ei ota kantaa vankeuden jälkeisen seuranta-ajan pituuteen. (Arola-Järvi, 2012, 27.) Tässä tutkimuksessa en myöskään itse ota kantaa vankeuden jälkeiseen seuranta-aikaan.

Tyni (2015) on nostanut esiin piilorikollisuuden ongelman uusintarikollisuustutkimuksissa. Piilorikollisuudella viitataan kaikkiin sellaisiin rangaistavaksi määriteltyihin tekoihin, jotka eivät tavoita Poliisia, ja siten rikokset jäävät virallisesti kirjaimatta rikoksiksi (Tyni, 2015, 41). Rikokset voivat tulla muiden viranomaisten tietoon, esimerkiksi sosiaalityöntekijän, mutta salassapitovelvollisuuden vuoksi asia ei etene mahdolliseen rikostutkintaan saakka. Tämä tarkoittaa sitä, että todellisuudessa vapautuneiden vankien uusintarikollisuus on suurempaa kuin erinäisissä tutkimuksissa havaittu uusintarikollisuus. Kokonaisrikollisuus (myös todellinen tai faktinen rikollisuus) koostuu niin piilo- kuin ilmirikollisuudesta. (Tyni, 2015, 41.) Poliisin rekisteröimät rikostilastot ovat ainoastaan tilastoja niistä rikoksista, jotka Poliisi on tietoonsa saanut. Todellisesta rikollisuudesta ne eivät sen sijaan kerro totuutta. Eri rikostyyppien välillä on lisäksi suurta vaihtelua: esimerkiksi Suomessa tapahtuvat henkirikokset Poliisi saavuttaa ja selvittää erittäin suurella prosentilla, kun puolestaan lähisuhdeväkivalta edustaa voimakkaasti piilorikollisuutta. Uusintarikollisuus on siis monitulkintainen määritelmä, joka vaihtelee kontekstista riippuen.

2.2 Miesten rikollisuuden taustatekijöistä

Rikollisuuden syitä voi tarkastella useasta eri näkökulmasta. Syyt juontavat juurensa niin lääketieteellisiin, kulttuurisiin kuin sosiaalisiin vaikuttajiin. Myös ihmisen evoluutio vaikuttaa miesten rikosalttiuteen.

Vangeille yleisiä ovat muun muassa päihdeongelmat, vähävaraisuus, velkaantuminen, koulutuksen ja työn puute sekä tavanomaisen perhe-elämän puute. Vangeille on kasautunut sellaista huono-osaisuutta, joka edellyttää laajaa ja monialaista tukea. (Saari & Kainulainen, 2021, 6.) Täten vankiloiden ja vankien tarkastelu asettuu luontevaksi osaksi huono-osaisuuden tutkimusta. Vankeja yhdistää vankeusaikaa edeltäneet ja toisiinsa kytkeytyneet alhainen elämänlaatu, matala elintaso sekä erilaiset elämänlaatua heikentävät elintavat, kuten epäterveelliset ruokatottumukset sekä peli-, porno- ja päihderiippuvuudet. Täytyy muistaa, että osa vangeista esimerkiksi opiskelee ahkerasti vankeusaikana ja ilman merkittäviä haasteita löytää paikkansa yhteiskunnasta vapautumisen jälkeen. Lisäksi merkittävä osa säilyttää siviilissä opiskelu- tai työpaikkansa, asuntonsa, taloudellisen asemansa, parisuhteensa ja niin edelleen. Valtaosa vangeista kuitenkin tulee vankilaan heikosta asemasta ja vapautuu heikkoon asemaan. Sen lisäksi, että vankilaan kasautuu huono-osaisuutta, vankilasta tulee huono-osaisuutta. (Saari & Kainulainen, 2021, 12.) Huono-osaisuuden vähentäminen on kenties oleellisinta uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyssä. Vankiloilla on uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyssä suuri vastuu, mutta vastuu ei yksinomaan

kuulu vankiloille. Tuen ja avun tarve harvoin jää vankilaan vapautumisen koitettua. Tällöin esimerkiksi aikuissosiaalityöllä, asumispalveluilla, päihdehuollolla tai psykiatrisella avulla on ensiarvoisen tärkeä rooli.

Lähteiden mukaan psykiatrisen diagnoosin vangeista saa noin 90 %. Täten kokonaisesiintyvyys vankien keskuudessa on noin viisinkertainen muuhun väestöön nähden. (Lauerma, 2007.) Vankien mielenterveydenhäiriöt ovat useimmiten alidiagnoituja ja -hoidettuja (Carcedo, 2019, 705). Ulkomaisissa tutkimuksissa on havaittu ADHD-diagnoosin yhteyden rikolliseen käyttäytymiseen olevan ilmeinen. ADHD:n esiintyvyys vangeilla on suuri, ja ADHD kytkeytyy eritoten uusintarikollisuuteen. Suomalaisessa vankiaineistossa karkeasti neljänneksellä esiintyy lapsuuden ADHD-tausta. Lukivaikeus esiintyy peräti 33 % vangeista. Heikko kirjoitus- ja lukutaito puolestaan ovat vieläkin yleisempiä. Lisäksi vankien matemaattiset kyvyt ovat dramaattisesti heikommat muuhun väestöön nähden. (Lauerma, 2007.) Edellä mainitut tekijät eittämättä enteilevät huonohkoa koulumenestystä, matalaa koulutusta tai koulutuksen puutetta sekä vapaiden työmarkkinoiden kautta työllistymisen vaikeutta. Työttömyydellä voi olla yhteys erityisesti nuorten miesten taipumukseen ajatella, että mitään menetettävääkään ei ole, jos he puntaroivat rikosten tekemisen mahdollisuutta (McDowell & Harris, 2019, 422). Mielenterveyden haasteista muun muassa epäsosiaalisen persoonallisuushäiriön esiintyvyys vankiloissa on noin 60 %, eli häiriö on useammalla kuin joka toisella vangilla (Lauerma, 2021). Väestötutkimuksen mukaan 3 % miehistä on epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö (naisten osuus 1 %, jolloin koko väestön keskimääräinen arvo 2 %) (Repo-Tiihonen & Hallikainen, 2016). Siten vangeilla esiintyy epäsosiaalista persoonallisuushäiriötä moninkertaisesti muuhun väestöön nähden. Persoonallisuushäiriö viittaa pitkäaikaiseen, vakiintuneeseen ja syvälle juurtuneeseen käyttäytymismalliin (Repo-Tiihonen & Hallikainen, 2016). Epäsosiaalisen persoonallisuushäiriön kriteerit tukevat rikollista käyttäytymistä. Esimerkiksi impulsiivisuus, piittaamattomuus, aggressiivisuus, vastuuttomuus ja katumattomuus ovat epäsosiaalista persoonallisuutta luonnehtivia piirteitä. Epäsosiaaliselle persoonallisuushäiriölle on tyypillistä samanaikainen alkoholismi, jolloin väkivaltaisuus ja impulsiivisuus korostuvat päihtyneenä. (Lauerma, 2021.)

Suomen vankiloissa olevista vangeista yli 80 % on tai on ollut päihderiippuvainen (Lamminen, 2018, 299). Valtaosa vangeista on vakavista riippuvuuksista kärsiviä moninkertaisia uusijoita, jotka ovat päihde- ja rikoskierteessä. Siten he ovat erityisen huonossa asemassa. Esimerkiksi asiakkaan rikostausta, ikä, päihdeongelmien vakavuus, mielenterveysongelmat ja sosiaaliset suhteet tarjoavat tärkeää ennakkotietoa päihdehoitoa suunnitellessa (Karttunen, 2021, 207). Kaikkein vaikeimmassa rikoskierteessä olevat ovat kaikkein eniten apua tarvitsevia. Ainoastaan suljetussa vankilassa tuomionsa suorittavat vangit ovat useimmiten niin vakavissa päihdeongelmissa,

että avovankilaan siirtyminen ei ole mahdollista. Siten he vapautuvat suoraan suljettusta vankilasta siviiliin. Muutos vankilan ja siviilin välillä on kaikkein suurin heillä, jotka eniten apua vapautumisensa kynnyksellä tarvitsisivat. Portaittainen vapautuminen ei käy mahdolliseksi. Tieteiden, sektoreiden ja ammattien rajojen ylittäminen on välttämätöntä moniammatillisen työn kehittämiseksi ja ennen kaikkea asiakkaan oikeuksien toteutumiseksi. Keskeinen kysymys on, missä asiakkaan ja eri asiantuntijoiden tiedot leikkaavat toisensa. (Alho, 2021, 85.) Yhteisen kentän löytäminen tuottaa arvokasta tietoa, joka parhaimmillaan kantaa pitkälle. Päihdehoitoon kiinnittymisellä, hoidossa pysymisellä ja hoidon asianmukaisella päättämällä on todettu olevan yhteyksiä hoidon tuloksiin, joten ne ovat asioita, joita ei voi olla sivuuttamatta. Hoidossa pysymiseen ja siihen kiinnittymiseen liittyen tulee tarkastella niin yksilöön, hoito-ohjelmaan kuin asiakkaan ja työntekijän yhteistyösuhteeseen liittyviä tekijöitä. (Karttunen, 2021, 203–204.) Rikoskierteessä olevat ovat yksi päihdehoidon tyypillisistä asiakasryhmistä, mutta he kaipaavat vielä kohdennetumpaa palvelua. Päihteiden ja rikollisuuden välisestä yhteydestä kieli muun muassa se, että vuosien 1990–2009 aikana Järvenpään sosiaalisairaalan, Arabianrannan päihdepoliklinikan ja Kettutien A-Klinikan kaikista miespotilaista 39 % oli sellaisia miehiä, joilla oli taustallaan ehdoton vankeus tai yhdyskuntapalvelu (Kaskela & Pitkänen, 2016, 1 & 74).

Väkivallan riskitekijöiksi on havaittu muun muassa miessukupuoli, alkoholin ongelmakäyttö, lapsena koettu väkivalta, traumaattiset elämäkokemukset, nuori ikä, matala koulutus, asunnottomuus, vähävaraisuus ja alhainen ammattiasema (Boonzaier & van Niekerk, 2020, 457; Näsi & Kolttola, 2021, 47). Lisäksi naimattomuus lisää riskiä miesten väkivaltaiselle käyttäytymiselle verrattain avioliitossa eläviin miehiin (Näsi & Kolttola, 2021, 47). Edellä mainittujen riskitekijöiden lisäksi päih-teillä on keskeinen rooli väkivaltarikoksissa. Väkivaltarikokset muodostavat valtaosan vankien päär rikoksista, jonka lisäksi henkirikostuomio oli huumausainerikostuomion ohella yleisin päär rikos vankiloissa vuonna 2020 (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 33). Suomalaisen henkirikollisuuden ja päihteiden välinen yhteys on kiistatta erottamaton. Suomalainen henkirikollisuus on tyypillisesti luonteeltaan psykofarmakologista väkivaltaa, eli rikosta luonnehtivat sekä tekijän päihtymys että teon suunnittelemattomuus (Lintonen, Lehti & Kääriäinen, 2014, 542). Suomalainen henkirikollisuus pääosin liittyy työelämän ulkopuolella olevien ja keski-ikäisten miesten väliin alkoholinhuuruisiin tilanteisiin. Lisäksi henkirikoksiin liittyy myös muiden päih-teiden käyttöä, useimmiten yhdessä alkoholin kanssa. (Lintonen, Lehti & Kääriäinen, 2014, 537; Tourunen ym., 2016, 14–15.) Esimerkiksi vuosien 2010–2018 aikana tapahtuneista henkirikoksista miesepäillyistä 70 % ja miesuhreista 76 % oli tapahtumahetkellä humaltunut. (Suonpää, 2021, 20–21.)

Miespuolisille uusintarikollisille on erityisen tyypillistä erilaiset ongelmat liit-tyen koulutuksen, työn ja asumisen ohella ystävyys-suhteisiin (van der Knaap ym.,

2011, 420). Jos tukevia ihmissuhteita ei ole, rikolliselle polulle on helpompaa päätyä. Lisäksi toimeentuloturva on viime vuosikymmenen aikana heikentynyt useaan otteeseen, mikä on kohdistunut eritoten yhteiskunnan heikoimmassa asemassa oleviin köyhiin ja matalatuloisiin ihmisiin (Turtiainen, Jäppinen & Stamm, 2021, 36). Kaiken kaikkiaan rikolliselle uralle tai vankilaan päädytään lukuista eri syistä, joiden taustalla on lukuisia ja taas lukuisia käännteitä. Jokainen tarina on siten yksilöllinen, ja vankien välillä on eroja. On nimittäin myös vankeja, jotka tutkimuksissa näyttävät kaikin puolin somaattisesti ja psyykkisesti terveinä – osa on pieni, mutta heitäkin on (Lauerma, 2007). Rikollisen käyttäytymisen varhaiset riskitekijät ovat hyvin tunnettuja, mutta yksinomaan niidenkään avulla ei voida ennustaa oikein tulevaa rikosuraa. Ihmisen elämää ohjaa osittain sattumat. Yksikin sattuma voi olla käännteentekevä hetki elämässä, joka joko sinetöi rikollisen elämäntavan pitkälle tulevaisuuteen tai ohjaa pois rikolliselta uralta. (Kivivuori, 2013, 351.)

Yksi miesten rikosalttiutta selittävä teoria on evoluutiokriminologiaan nojaava näkemys liittyen erilaisiin miestyypillisiin käyttäytymisstrategioihin. Ne ovat evoluutioympäristössä antaneet suhteellisen edun liittyen jälkeläisten saamiseen ja ovat siten periytyneet jälkipolville (Kivivuori, 2013, 352). Naisilla ja miehillä on yhtä paljon aggressiivisia tunteita, mutta miehet ovat merkittävästi väkivaltaisempia kuin naiset. Ihmisen evoluution kannalta miesten väkivaltaisuus naisiin nähden on ollut välttämätöntä. Ihmislajin säilymisen edellytys on ollut, että mahdollisimman moni nainen säilyy elossa kyeten tulemaan raskaaksi ja saamaan jälkeläisiä. Miehet ovat puolestaan muun muassa vastanneet metsästyksestä ja tappeluista muiden ihmisryhmien kanssa. (Boutwell ym., 2015, 347.) Metsästys ilman nykyaikaisia aseita on ollut nykyihmisen silmissä raakaa toimintaa, puhumattakaan heimojen reviiritappeluista. Yhdenkin naisen menettäminen on voinut koitua kohtaloksi varhaisten ihmislajien heimoille ja ryhmille. Miesten on yksinkertaisesti täytynyt kyetä raakaan väkivaltaan lajin säilymiseksi. Täten taipumus väkivaltaan ja siten rikosalttiuteen on ihmisen evoluutiossa kasvanut geneettisesti osaksi miehiä ja maskuliinisuutta.

2.3 Rikoskierre syrjäytymisen kierteenä

Rikoskierteen yhteydessä on luontevaa pohtia syrjäytymistä. Rikoskierteen voi nähdä erityisen vaikeana syrjäytymiskierteenä. Tällaiset kierteet edellyttävät kohdennettuja ohjelmia ja erityistoimia. (Juhila, 2006, 51.) Syrjäytyminen on kestoteema yhteiskuntaa koskevassa keskustelussa – syrjäytyminen puhuttaa ja puhuttelee (Helne, 2002, 20). Syrjäytymisen voi määrillä monin eri tavoin, ja se koskee joko yksilöitä, ryhmiä tai

alueita (Forsander ym., 2009, 5). Erään määritelmän mukaan syrjäytymistä voi luonnehtia yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoudeksi (Raunio, 2006, 9). Valtaosa vankiloiden vangeista on moninkertaisia uusijoita, jotka kärsivät muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmista sekä ovat muuta väestöä useammin asunnottomia tai vähävaraisia. Sen vuoksi tyypillisesti heitä luonnehditaan syrjäytyneiksi. Vuosittain vankiloista vapautuu noin 5000 henkilöä, joista Rikosseuraamuslaitoksen arvion mukaan kadulle vapautuu noin 28 %. Tämä tarkoittaa 1400 ihmistä vuosittain. Erään arvion mukaan yhteiskunta säästäisi 10 000–15 000 euroa vuodessa asuttamalla yhden asunnottoman henkilön. (Leppo, 2020, 6.) Sen lisäksi, että asunnottomuuteen liittyy huomattavaa inhimillistä kärsimystä, on asunnottomuus rikoskierteestä pääsemisen näkökulmasta äärimmäinen haaste.

Kirsi Juhila (2006) viittaa näkemykseen, jonka mukaan syrjäytyminen ja liittäminen ovat käsitepari, jotka kuuluvat toiminnallisesti toisiinsa. Syrjäytyminen on prosessi, liittäminen puolestaan sen vastaprosessi. Juhila (2006) viittaa laajalti käytettyyn määritelmään, jossa syrjäytyminen nähdään prosessina, jonka myötä yksilöä ja yhteiskuntaa yhdistävät erilaiset sidokset heikkenevät. Määritelmään nivoutuvassa keskustelussa keskeisinä syrjäytymistä vahvistavina tekijöinä on nähty perheen ulkopuolelle ajautuminen ja palkkatyön puuttuminen. (Juhila, 2006, 50–51.) Elämönhallinta on läpi sosiaalityön historian nähty yhtenä sosiaalityön keskeisenä tavoitteena (Liukko, 2006, 81). Elämönhallinta on käsite, jolla tyypillisesti on kuvattu sitä tavoitetta, jota syrjäytyneiksi luonnehdittujen yhteiskuntaan liittämiseksi on haettu. Elämönhallinta on haastava määritellä tyhjentävästi, mutta erään suomalaisen määritelmän mukaan elämönhallinnan voi jakaa sisäiseen ja ulkoiseen elämönhallintaan. (Juhila, 2006, 61.)

Sisäisellä elämönhallinnalla viitataan kykyyn pitää elämänsä palaset kasassa ja järjestyksessä myös silloin, kun elämässä tapahtuu sellaisia dramaattisiakin käännteitä, joihin ihminen itse ei voi vaikuttaa (Juhila, 2006, 61). Ulkoinen elämönhallinta puolestaan viittaa siihen, että ihminen voi ohjata elämäänsä siten, että liian monet itsestä riippumattomat tekijät eivät elämään vaikuta. Esimerkiksi perhe, asuminen, turvattu toimeentulo ja asema työmarkkinoilla sekä yleisesti ottaen toimiva arki ovat merkkejä ulkoisesta elämönhallinnasta. (Juhila, 2006, 61; Liukko, 2006, 82.) Ulkoisiin elämönhallinnan keinoihin vaikuttaminen on sosiaalityön perustehtävä. Kokonaisuudessaan elämönhallinnassa on kyse siitä, että ihmisellä on elämisen kannalta välttämättömät asiat kunnossa, ja hän kokee elämänsä olevan omassa otteessaan. Näkemys on herättänyt kritiikkiä sillä, että voiko elämää ylipäänsä koskaan hallita. Kritiikistä huolimatta elämönhallinta on käsite ja tavoite, joka on ollut osa syrjäytymisen ehkäisemiseen tai vähentämiseen tähtääviä sosiaalityön projekteja ja ohjelmia. (Juhila, 2006, 61.) Toisaalta elämäänsä voi hyvin pitkälle vaikuttaa itse. Ihminen voi pyrkiä vaikuttamaan niin sisäisiin kuin ulkoisiin elämänsä olosuhteisiin. Tällainen taito on tärkeä, ja sitä voi myös opetella.

Toistuvan vankilaan päätyminen voi nähdä myös elämänhallinnan puutteena: henkilö ei kykene katkaisemaan rikoskierrettään ja pitämään elämäänsä sellaisena, että hän ei enää päätyisi vankilaan. Elämänhallinnan vahvistaminen on työtehtävänä epämääräinen, mutta sen voisi luonnehtia koostuvan asiakkaan kannustamisesta, tukemisesta ja valmentamisesta kohti oma-aloitteellisempaa, itsenäisempää ja hallitumpaa elämää. (Juhlia, 2006, 63.) Elämänhallinnan kanssa kamppailevat vangit tarvitsevat erilaisten palveluiden lisäksi myös psykososiaalista tukea, motivointia ja rohkaisua. Kotimaisesta sosiaalityön yhteydessä näyttäytyvästä syrjäytymispuheesta ja kansainvälisestä vankeustutkimuksesta on löydettävissä paljon yhteisiä piirteitä. Riittävän toimeentulon, asunnon, myönteisten ihmissuhteiden ja muiden mielekkään elämän peruselementtien puuttuminen lisää riskiä niin syrjäytymiselle kuin rikollisuudelle. Syrjäytyminen voi syventyä vaikkapa työttömyydestä ja yksinäisyydestä taloudellisiin vaikeuksiin, sittemmin ongelmalliseen päihteiden käyttöön ja asunnottomuuteen ja lopulta rikolliseen käyttäytymiseen. Oleellista on se, että syrjäytyminen viime kädessä johtaa yksilön inhimilliseen hyvinvointivajeeseen (Hilli, Ståhl & Merikukka, 2017, 663), joka useimmiten vaatii myös ammatillista tukea ja apua.

Kaikkia vankeja ei voi käsittää syrjäytyneiksi. Oletettavasti hyvin harva näkisi toteutuneena syrjäytymisenä sen, jos esimerkiksi perheellinen, laajan ystäväpiirin ympärilleen kerännyt, aktiivisesti seurassa harrastava ja alallaan menestynyt varakas yrittäjä päätyy maahantuomaan huumausaineita tai alkaa järjestelmällisesti tehtailemaan veropetoksia, kirjanpitorikoksia sekä laiminlyömään lakisääteisiä ympäristö- ja työturvallisuusmääräyksiä. Lisäksi voi olla, että vanki ei itse itseään syrjäytyneeksi koe, vaikka näin häntä ulkoapäin tyypillisesti luonnehdittaisiin. Näin ollen koko vankiainesta on pulmallista luonnehtia syrjäytyneiksi, vaikka ehdoton valtaosa tyypillisen syrjäytymisen määritelmän kriteerit täyttävätkin. Sen vuoksi rikollisuuden ja vankeuden raameissa tapahtuva keskustelu ja toiminta saa lisää työvälineitä syrjäytymiseen liittyvästä tutkimuksesta.

2.4 Rikosprosessin kulku ja täytäntöönpano

Rikos on laiminlyönti tai teko, joka on laissa määritelty rangaistavaksi. Rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus ovat yleisimmät rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän rangaistukset. Lisäksi alle 18-vuotiaalle voidaan tuomita nuorisorangaistus. (Oikeusministeriö, 2022b.) Rikokseen syyllistyminen tuottamuksellisesti tai tahallisesti sekä rikoksen tekohetken syyntakeisuus ovat rangaistavuuden edellytyksiä. Rikosprosessi on monivaiheinen kokonaisuus, jossa työskentelee useita tahoja ja eri alojen ammattilaisia. Rikosprosessi

koostuu neljästä päävaiheesta, joita ovat esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti sekä rangaistuksen täytäntöönpano, jos rikoksesta epäilty on tuomittu syylliseksi. Tässä alaluvussa käsittelen rikosprosessia siitä näkökulmasta, että tuomittu on saanut ehdottoman vankeusrangaistuksen.

Rikosprosessin ensimmäinen vaihe on esitutkinta. Esitutkinnan suorittaa esitutkintaviranomainen, joita ovat tulli-, rajavartio- ja sotilasviranomaiset sekä Poliisi. Kunkin viranomaistahon esitutkintaa säätelee omat lakinsa. (Esitutkintalaki, 1 luku, 1 §.) Esitutkinta toteutuu yhteistyössä syyttäjän ja esitutkintaviranomaisten välillä (Oikeusministeriö, 2022a). Yleensä esitutkinnan suorittaa Poliisi. Poliisin esitutkinnassa on yhteensä viisi vaihetta, jotka ovat 1) rikosilmoitus, 2) poliisin arviointi, että onko rikosta syytä epäillä, 3) esitutkinta, 4) esitutkintapöytäkirjan kokoaminen sekä 5) esitutkinnan päättäminen ja esitutkintapöytäkirjan lähettäminen syyttäjälle syyteharkintaan. Kun poliisilla on epäily tapahtuneesta rikoksesta, esitutkinta alkaa. Siten kaikki rikosilmoitukset eivät johda tutkintaan. (Poliisi, 2022.)

Rikosprosessin toisessa vaiheessa, syyteharkinnassa, syyttäjä tekee päätöksen syytteen nostamisesta tai syyttämättä jättämisestä (Oikeusministeriö, 2022a; Syyttäjälaitos, 2022). Syytteen nostamisen myötä rikosprosessi etenee kolmanteen vaiheeseen. Vastaajalle toimitetussa haasteessa hänet kutsutaan pääkäsittelyyn, eli käräjäoikeuden käsittelyyn vastaamaan asianomistajien korvausvaatimuksiin ja esitettyyn rangaistusvaatimukseen. Useimmiten oikeudenkäynti on julkinen, ellei tuomioistuimien päätä käsittelystä suljetuin ovin. (Tuomioistuimien, 2021.) Käräjäoikeudessa syyttäjä esittää syytteen, johon vastaaja eli syytetty vastaa. Käräjäoikeuden käsittelyssä vastaaja ja syyttäjä voivat näyttönä muun muassa esittää kirjallisia todisteita tai kuulla todistajia. Tietyissä tilanteissa käsittely voidaan suorittaa myös kirjallisesti. (Oikeusministeriö, 2022a; Syyttäjälaitos, 2022.) Käräjäoikeus antaa ratkaisunsa joko suullisesti istunnossa tai jälkikäteen kirjallisesti kansliatuomiona. Käräjäoikeuden päätökseen tyytymätön asianosainen voi hakea muutosta valittamalla tuomiosta hovioikeuteen. (Tuomioistuimienlaitos, 2021.)

Rikosseuraamuslaitos vastaa vankeuden täytäntöönpanosta, joka on rikosprosessin neljäs ja viimeinen päävaihe. Rikosseuraamuslaitoksella on valtakunnallinen täytäntöönpanoyksikkö, joka lähettää tuomiot täytäntöönpanotaviksi. (Rikosseuraamuslaitos, 2021c.) Täytäntöönpanokelpoisen tuomion tiedot lähetetään täytäntöönpanoyksiköstä rikoksesta tuomitun kotikunnan mukaan määräytyvään arviointikeskukseen (Rikosseuraamuslaitos, 2021b). Rikosseuraamuslaitos jakautuu kolmeen rikosseuraamusalueeseen (Etelä-Suomen, Länsi-Suomen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue), joilla on oma arviointikeskus ja vankiloita. Arviointikeskus muun muassa vastaa vankien sijoittelusta vankilaan. Vankeja sijoitettaessa on otettava huomioon vangin kotipaikka, ikä, sukupuoli, yhteyksien säilyminen lähiomaisiin, aiempi

rikollisuus ja rangaistuskertaisuus, terveydentila, vangin oma toivomus sekä mahdollisuudet sijoittua rangaistusajan suunnitelman edellyttämiin toimintoihin. (Vankeuslaki, 4 luku, 8 §; Rikosseuraamuslaitos, 2021b.)

Kaikki yli kahden vuoden vankeustuomiot tuomitaan ehdottomina vankeusrangaistuksina, mutta myös alle kahden vuoden tuomion voi tuomita ehdottomana (Rikosseuraamuslaitos, 2020). Tyypillisesti tällöin syynä on tuomitun aiempi rikoshistoria. Vankeusrangaistusta voi suorittaa joko suljetussa vankilassa, avovankilassa tai molemmissa vankeuden aikana. Kun rangaistusajan suunnitelmaa laaditaan, tarkennetaan ja päivitetään, tulee sen yhteydessä arvioida, onko tuomitulla edellytyksiä avovankilaan. Lisäksi tarvittaessa vankia täytyy motivoida avovankilaan sijoittamista varten. Avovankilaan sijoittaminen on rikosseuraamusstrategian mukaista. Vaiheittainen vapauttaminen siviiliin on hallitumpaa ja mahdollistaa vangin oman vastuun lisäämisen yhtäaikaan ulkoisen kontrollin vähentämisen ohella. (Laki Rikosseuraamuslaitoksesta, 2. luku, 5 §.) Vaiheittaisen vapautumisen merkitys on korostunut pitkissä vankeustuomioissa. Suljetussa vankilassa arki on hyvin kontrolloitua ja valvonnan alaista. Arjen rakenteen muutos on valtava, jos suljetusta vankilasta siirtyy suoraan siviiliin. Jo muutamassa vuodessa, elinkautisista puhumattakaan, ympäröivä maailma muuttuu paljon. Esimerkiksi erilaiset tietotekniset välineet ja järjestelmät kehittyvät jatkuvasti. Erilaiset verkkopankkitunnuksia edellyttävät verkkopalvelut (mm. Kela ja OmaVero) voivat olla muuttuneet vankeuden aikana kokonaan. Sujuva siviiliarkielämä vaatii paljon sellaista tietotaitoa, jota vankeuden aikana ei välttämättä tarvitse ollenkaan. Uusi arki on helpompaa ottaa haltuun, kun sen tekee portaattain.

Suoraan vapaudesta avovankilaan voidaan kuitenkin sijoittaa tietyin edellytyksin vain sellaiset vangit, joilla on yhdessä tai erikseen suoritettavana sakon muuntorangaistus ja enintään kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus. (Vankeuslaki, 4. luku, 5 §.) Jos kyseessä on sakkojen muuntorangaistusten sijaan rikoksesta tuomittu vanki, hänet määrätään ilmoittumaan suljettuun vankilaan, jossa hänelle suoritetaan päihdetestaus. Lisäksi joissain avovankiloissa on mahdollisuus ottaa vastaan vapaudesta vankilaan tulevia vankeja, jolloin ilmoittautumista suljettuun vankilaan ei tarvita. (Laki Rikosseuraamuslaitoksesta, 2. luku, 5 §.) Pidemmässä vankeustuomioissa avovankilaan siirtyminen on mahdollista myöhemmässä vankeuden vaiheessa.

Tuomittu täytyy sijoittaa suljettuun vankilaan, jos on perusteltua epäillä, että 1) hän ei sovellu avovankilan hyväksymään tai avovankilassa järjestettävään toimintaan, 2) hän ei tule noudattamaan avovankilan järjestystä, 3) hän tulee jatkamaan rikollista toimintaa, 4) hän poistuu luvatta avovankilasta tai 5) hän ei tule noudattamaan päihdetteettömyyttä tai suostu sen valvontaan. Lisäksi vanki tulee sijoittaa suljettuun vankilaan silloin, jos vanki sitä itse pyytää tai avovankilassa ei sillä hetkellä ole tilaa. (Vankeuslaki, 4. luku, 9 §.) Avovankilaan ei siten kuka tahansa pääse, vaan se edellyttää tiukan seulan läpäisyä. Avovankiloissa eläminen on vapaampaa, mutta sitä vastoin

velvollisuudet ja vastuut ovat suuremmat kuin suljetussa vankilassa. Vuonna 2020 vangeista noin kolmannes suoritti vankeutta avovankilassa. Samana vuonna vapautui 2757 vankeusvankia, joista 47 % vapautui avovankilasta. Yli kahden vuoden vankeustuomion saaneista sen sijaan 54 % vapautui avovankilasta. (Rikosseuraamuslaitos, 12, 2021a.)

2.5 Ehdoton vankeus

2.5.1 Ehdottoman vankeuden ominaispiirteet

Suomessa on 26 vankilaa, joista suljettuja vankiloita on 15 ja avovankiloita 11. Vuonna 2020 vangeista 67 % suoritti rangaistusta suljetussa vankilassa ja avovankiloissa tai avovankilaosastoissa 33 %. (Rikosseuraamuslaitos, 12, 2021a.) Ehdoton vankeusrangaistus on ankarin seuraus ja rangaistus, jonka Suomen valtio voi antaa. Ehdoton vankeusrangaistus toimii sekä rangaistuksena rikoksenteikijälle että suojana yhteiskunnalle mahdollisilta uusilta rikoksilta. (Saari & Kainulainen, 2021, 14.) Vankeuslain määritelmän mukaan vankilan tehtävänä on *”lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana”* (Vankeuslaki, 1 luku, 2 §).

Ehdottoman vankeuden pituus vaihtelee rikoksen, rikoksenteikijän iän ja aiemman rikostaustan perusteella. Ehdoton vankeus tuomitaan joko elinkaudeksi tai määrääjäksi. Määräaikainen ehdoton vankeus on kestoltaan vähintään 14 vuorokautta tai enintään 12 vuotta. (Rikoslaki, 2 c luku, 2 §.) Määräaikaisen ehdottoman vankeusrangaistuksen enimmäispituus on 15 vuotta niissä tilanteissa, kun rikoksenteikijä on tuomittu vankeusrangaistukseen kahdesta tai useammasta rikoksesta samalla kertaa. Elinkautinen vankeusrangaistus tuomitaan yhteiseksi rangaistukseksi useammasta rikoksesta silloin, kun yhdestä rikoksesta olisi tuomittava elinkautinen vankeusrangaistus. (Rikoslaki, 7 luku, 1 §.) Elinkautista vankeusrangaistusta suorittava vanki voi hakea ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan silloin, kun hän on suorittanut vankeusrangaistusta yhteensä 12 vuotta (Rikoslaki, 2 c luku, 5 §). Vuoden 2020 aikana vapautui yhteensä 19 elinkautisvankia, jotka olivat keskimäärin suorittaneet vankeusrangaistustaan 15,3 vuotta (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 32). Ehdonalaishella vapaudella tarkoitetaan sitä, että ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu vanki vapautetaan suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa. Määräaikaisesta ehdottomasta vankeusrangaistuksesta pääsee ehdonalaiseen vapauteen, kun vanki on suorittanut tuomiostaan puolet, eikä hän ole edeltävänä viitenä vuotena suorittanut toista vankeusrangaistusta vankilassa. Jos vanki on edeltävänä viitenä vuotena ollut vankilassa,

pääsee hän ehdonalaisen vapauden suorettuaan $\frac{2}{3}$ tuomiosta vankilassa. (Rikoslaki, 2 c luku, 5 §.) Ennen lakimuutosta oli mahdollista tuomita rikoksenteijä suorittamaan koko rangaistus päivästä päivään vankilassa. Vuodesta 2018 alkaen erittäin vaarallisen toisen vapaudelle, terveydelle tai hengelle määritellyt vakavan rikoksen uusijat voidaan tuomita yhdistelmä rangaistukseen, joka tarkoittaa vuoden mittaista valvonta-aikaa vapautumisen jälkeen (valvonta sisältää muun muassa sitoutumisen päihitteettömyyteen ja sähköistä valvontaa esimerkiksi jalkapannalla) (Rikoslaki, 2 c luku, 11 §).

Nuorella rikoksenteijällä tarkoitetaan henkilöä, joka on rikoksen tehdessään täyttänyt 15 vuotta, mutta ei vielä 21 vuotta. 18–20-vuotiaan elinkautisvangin on mahdollisuus hakea ehdonalaiseen vapauden ensimmäistä kertaa silloin, kun vankilassaoloaika on kertynyt yhteensä 10 vuotta (Rikoslaki 2 c luku, 5 §). Alaikäistä ei voida tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen, vaikka rikos olisi sellainen, josta täysi-ikäinen tuomittaisiin elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Alle 21-vuotias ehdottoman vankeusrangaistuksen saanut nuori rikoksenteijä päästetään ehdonalaiseen vapauden, kun hän on suorittanut tuomiosta $\frac{1}{3}$, jos hän ei ole kolmena edeltävänä vuonna ollut vankilassa. Muussa tapauksessa hänet vapautetaan ehdonalaiseen vapauden, kun vankilassaoloaika on kertynyt puolet saadusta vankeusrangaistuksesta. (Rikoslaki, 2 c luku, 5 §.)

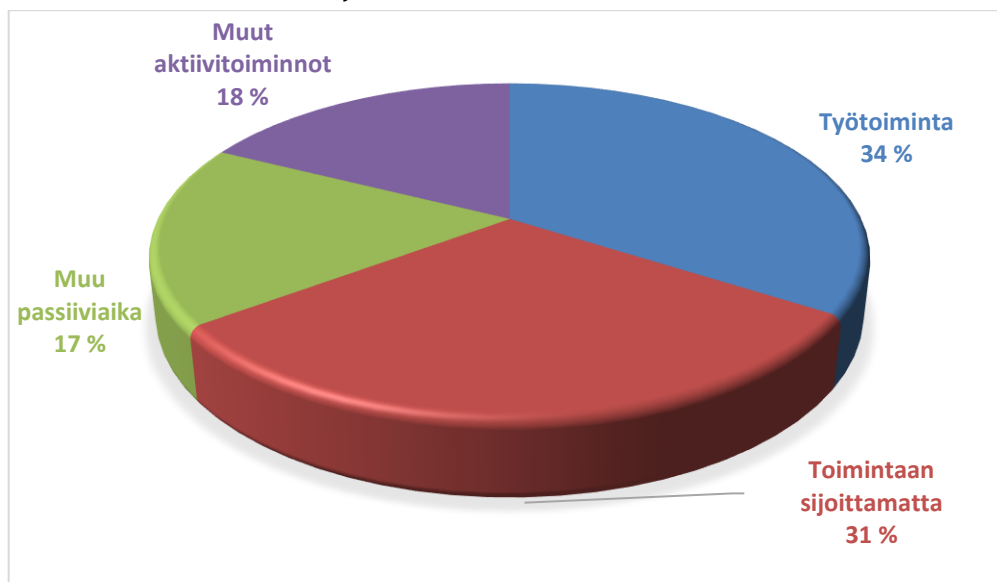
Jokaiselle vangille on lain mukaan laadittava rangaistusajan suunnitelma. Se on yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamisesta, vapauttamisesta ja ehdonalaista vapautta varten. Suunnitelman laajuudessa ja sisällössä otetaan huomioon henkilöstä, aiemmasta rikollisuudesta ja olosuhteista saadut tiedot, rikosten uusimiseen vaikuttavat seikat, vangin työ- ja toimintakyky sekä rangaistuksen pituus ja rikoksen laatu. (Vankeuslaki, 4. luku, 6 §.) Rangaistusajan suunnitelman voi nähdä vankeusaikaa keskeisesti määrittelevänä ja ohjaavana asiakirjana. Rangaistusajan suunnitelma toimii pohjana vankeuden aikaisille toiminnoille, joiden päämääränä on motivoida vankia ottamaan vastuuta elämästään ja vahvistaa rikoksettoman elämäntavan edellytyksiä. Lain mukaan suunnitelma tulee laatia yhteistyössä tuomitun kanssa. Rangaistusajan suunnitelman toteutumista seurataan yhdessä vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaan sisältyy vapauttamissuunnitelma, joka laaditaan ennen siviiliin siirtymistä. Vangin suostumuksella vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisissa määrin oltava yhteistyössä vangin asuin- tai kotikunnan työvoima-, asunto-, terveys- ja sosiaaliviranomaisiin, muihin viranomaisiin ja yksityisiin yhteisöihin sekä muihin henkilöihin. (Vankeuslaki, 4 luku, 7 §.) Riittävä tehostaminen vapauttamissuunnitelmaan palvelee uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyä. Ehdoton valtaosa vangeista tarvitsee vankilan jälkeistä jälkihuoltoa, josta vastaavat muun muassa useat eri sosiaali- ja terveysalan toimijat.

2.5.2 Arki ja elämä vankilassa

Vankiloiden arjen rakenteet ovat yksilöllisiä. Vankiloissa järjestetään erilaisia toimintoja, joita ovat koulutus, työ ja muu vankilan hyväksymä tai järjestämä toiminta. Vankiloissa järjestetään koulutusta yhteistyössä oppilaitosten kanssa. Vangeille on tarjolla yleissivistävää koulutusta joko perusopetuksen tai lukio-opintojen merkeissä. Lisäksi heidän on mahdollista osallistua ammatilliseen toisen asteen koulutukseen. Yliopisto- ja korkeakouluopintoihin puolestaan voi saada etäopiskeluluvan. (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 18.) Ehdottomasta vankeudesta huolimatta vangilla on mahdollisuus kouluttautua ja hankkia taitoja työmarkkinoille suuntautumista varten.

Vankien kokonaisajankäytöstä opiskelun osuus oli 9 % vuonna 2020. Lisäksi vankiloissa on muuta aktiivitoimintaa vastaamassa vankien tarpeisiin. Vankiloissa järjestetään esimerkiksi uusintarikollisuutta vähentäviä toimintaohjelmia, päihdekuntoutusta ja muita sosiaaliseen kuntoutukseen tähtäviä ohjelmia. Edellä mainittujen aktiivitoimintojen osuus oli 16 % vankien ajankäytöstä. Vankien erilaisten toimintojen osuus kokonaisajankäytöstä on noussut 10 vuoden aikana 7 %. Tällä hetkellä 56 % vankien kokonaisajankäytöstä koostuu toiminnoista. Säännöllisestä toiminta- ja työajasta 16 % koostuu niin sanotusta muusta passiiviajasta. Siihen kuuluvat muun muassa poistumislupa-aika, sairauspäivät, siirtopäivät vankiloiden välillä ja käräjämatkapäivät. (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 18.) Edellä mainitut luvut koskevat kaikkia vankeja, ei siis vain miehiä.

KUVIO 2. VANKIEN AJANKÄYTTÖ ARKISIN 2020

(Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 18)

Tilasto kattaa kaikki vangit, ei siis vain miehiä. Vain miesvankien ajankäyttöä ei ole erikseen tilastoitu.

Kaikki vangit eivät osallistu toimintaan. Vangin tulevaisuuden ja uusintarikollisuuden ennaltaehkäisemisen kannalta toiminnan puute on ikävää. Lohdullista kuitenkin on se, että toimintaan sijoittamattomien osuus on laskenut 10 vuodessa 38 prosentista 28 prosenttiin. Toimintoihin osallistumisen esteitä on useita, kuten esimerkiksi vankien moniongelmaisuus, henkilöstöressurssien riittämättömyys, toimintatilojen puute ja laitosturvallisuus. (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 18.) Huomionarvoista on myös se, että vankien lisäksi vankiloiden välillä on eroja. Avovankiloissa toimintaan osallistuminen on yleisempää kuin suljetuissa vankiloissa (Rikosseuraamuslaitos, 2021a, 18). Vankiloiden maantieteelliset sijainnit vaikuttavat esimerkiksi siihen, että millaisia vankilan ulkopuolisia palveluita avovankiloiden vankien on mahdollista käyttää. Lisäksi vankiloiden henkilökunnissa on eroavaisuuksia. Osassa vankiloista on tarjolla esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden ja psykologien palveluita.

Valtaosalla vangeista on päihde- ja/tai mielenterveydenongelmia (Saari & Kainulainen, 2021, 6). Sosiaaliset ongelmat eivät jää vankilan muurien ulkopuolelle, vaan niitä esiintyy myös vankiloissa. Huumausainerikollisuus on lisääntynyt viime vuosina voimakkaasti, mikä luonnollisesti heijastuu vankiloiden arkeen. Henkilökunnan, muiden vankien ja omaisten kiristäminen ja uhkailu ovat esimerkkejä erittäin haitallisista huumerikollisuuden lieveilmiöistä. Osa vangeista tulee asuttaa vankilassa erilleen muista vangeista, sillä he pelkäävät olla muiden vankien kanssa huumeisiin liittyvien riippuvuussuhteiden tai velkojen vuoksi. Rikosseuraamuslaitoksen on täytyntä puuttua tähän ongelmaan, joten vankiloiden päihdevalvontaa on viime vuosina lisätty huomattavasti. (Rikosseuraamuslaitos, 2022.) Vankiloiden välillä on suuria eroja, joten sosiaalisten ongelmien ilmeneminen ja niiden vaikutukset vaihtelevat reilusti. Avovankilassa vangit ovat sitoutuneet päihdeettömyyteen, ja huumausaineiden käytöstä kiinni jääminen johtaa siirtoon suljettuun vankilaan. Suurimmat sosiaaliset ongelmat, kuten päihdeidenkäyttö sekä väkivalta ja sen uhka, ovat keskittyneet suljettuihin vankiloihin. Myös suljettujen vankiloiden ja niiden sisällä olevien eri osastojen välillä on eroja, joten kaikkia suljettujakaan vankiloita tai niiden osastoja ei voi luonnehtia samanlaisiksi.

Ulla Knuuti (2020) on koonnut useita lähteitä yhteen kartoittaessaan vankiloissa tapahtuvaa päihdeidenkäyttöä. Tilanteesta tekee erityisen ristiriitaisen se, kun huume-kauppiat ja -riippuvaiset ovat suljettuna samassa tilassa. Suomalaisissa vankiloissa huumeilannetta seurataan systemaattisesti erilaisin keinoin, kuten esimerkiksi huume-testein, haastatteluin ja takavarikoitujen huumeiden perusteella. Alkoholin salakuljettaminen on hankalaa, joten vankiloissa liikkuu pääosin huumausaineita. Tyypillistä on, että vankiloissa sekakäytetään ja vaihdellaan huumausaineita, sillä vankiloissa täytyy käyttää sitä mitä on tarjolla. Erilaiset vangeille tehdyt kyselyt kertovat, että osa jatkaa huumeiden käyttöä vankilassa kuten ennenkin, osa lopettaa käytön vankeuden ajaksi ja osa puolestaan aloittaa huumausaineiden käytön vasta vankilassa.

Vankiloissa tyypillisesti takavarikoidaan kaikkia huumausaineita, toisinaan myös kokaainia ja heroiinia. Eri asiantuntijat ovat arvioineet, että vankiloissa liikkuvista huumeista saadaan kaiken kaikkiaan takavarikoitua enintään 20 %. Huumerikollisuus on siten piilorikollisuutta myös vankilassa. Huumausaineiden salakuljetusta vankilaan on hyvin vaikea estää, sillä koko vankilan tuloliikennettä ei ole mahdollista tarkastaa. (Knuuti, 2020, 114–118.)

Pohjoismaisen tutkimuksen mukaan vankien päihdehoitokokemuksista nousee kolme pääteemaa, joita ovat motivaatio, kokemukset erilaisista tarkastuksista ja seuraamuksista sekä kokemukset liittyen päihdehoitoon ja ohjelmiin, joihin sisältyvät niin menetelmät, suhteet henkilökuntaan kuin suhteet muihin vankeihin. Vankien kokemukset osoittavat, että päihdehoidon aloittamisen motivaatiot vaihtelevat. Syynä voivat olla esimerkiksi aiemmat kokemukset sekä halu lopettaa päihteiden käyttö, rikollisuus tai väkivaltainen elämä. Lisäksi toivo paremmista vankeusoloista, kuten pääsy avovankilaan, voi lisätä motivaatiota osallistua päihdehoitoon tai -ohjelmaan. Oleellista motivaation heräämisessä on myös vankien tulevaisuudennäkymä. (Giertsen ym., 2015, 159.) Päihteettömyyteen kannustaminen ja motivoiminen sekä valoisamman tulevaisuuden suunnittelu ovat tärkeitä työtehtäviä vankien kanssa työskenteleville. Vankilan päihdekulttuuri sotii voimakkaasti tätä vastaan. Vankila muodostaa erityisen olosuhteen myydä, ostaa ja käyttää huumeita. Päihteidenkäyttö ja siihen nivoutuva vankilan päihdekulttuuri kaikkine haitallisine piirteineen on turvallisuusuhka kaikkien osapuolten näkökulmasta tarkasteltuna.

Minna Ruckenstein ja Annika Teppo (2005) viittaavat 1970- ja 90-luvun kansainvälisiin lähteisiin, joiden mukaan suljetuissa vankiloissa arvostetaan maskuliiniseksi määriteltyjä toimintatapoja. Vankeihin, jotka haluavat itse eristyksiin muista vangeista, on tyypillisesti liitetty maskuliinisuuden puute ja kunniattomuus. Ruckenstein ja Teppo (2005) viittaavat Helsingin vankilan vankien haastatteluihin, jossa vangit kertovat pelkääjien olevan vankeja, jotka huumeidenkäytöstä velkaannuttuaan piiloutuvat henkilökunnan taakse. Pelkääjiä on pidetty moraalittomina ja vastuuttomina, sillä he ensiksi käyttävät velaksi huumeita ja velan perinnän alkaessa pyytävät pääsyä eristyksiin. (Ruckenstein & Teppo, 2005, 29.) Pelkääjävangeista on puhunut myös Juho Saari (2021). Saari (2021) viittaa vuosina 2018–2019 kerättyihin 443 vangin (sis. kaikki sukupuolet) vastauksiin, joista noin joka viides on kertonut olleensa viimeisen tuomiionsa aikana vapaaehtoisesti eristettynä kokemansa turvattomuuden takia. Vankien välinen väkivalta on pääosin piiloväkivaltaa, eikä se siten tule henkilökunnan tietoon. Vakavia vankien välisiä väkivaltatilanteita on ollut viime vuosina reilut sata vuodessa, jonka lisäksi vankilan henkilökuntaan kohdistuu ajoittain turvallisuusuhka. (Saari, 2021, 90.) Todellinen väkivalta ja sen uhka jää valtaosin tavoittamattomiin. Niin menneiden vuosien kuin nykyajan tutkimuskirjallisuutta verratessa voi todeta, että van-

kiloissa on esiintynyt turvattomuutta ja jännittyneisyyttä enemmän tai vähemmän aina.

Rikostyyppi on keskeinen vankilan sisäistä hierarkiaa määrittelevä tekijä. Vankien välisten arvoasemien ja statusten välinen vaihtelu on suurta. Korkeampi arvoasema ja status luo myönteisiä odotuksia tulevaisuutta ajatellen: mitä korkeammalle vanki arvoasemaltaan ja statukseltaan asettuu, sitä todennäköisemmin hänellä on opiskelu- tai työpaikka, asunto, taloudellista varallisuutta ja parisuhde. Omaisuus- ja huumausainerikoksia tehneet vangit asettuvat keskimääräistä useammin arvoasteikolla korkeammalle, kun puolestaan seksuaalirikolliset edustavat arvoasteikon pohjaa. Yksinomaan arvoaseman tai statuksen perusteella ei kuitenkaan voi tehdä johtopäätöstä vangin tulevaisuudesta. Vankiryhmien sisällä esiintyy suurta hajontaa, oli kyseessä sitten vaikkapa omaisuus- ja huumausainerikoksia tai seksuaalirikoksia tehneet vangit. (Saari, 2021, 76.)

Vankeus voi olla kriisi erityisesti vankeuden alussa. Tutkimuksissa on todettu, että usealla vangilla esiintyy itsemurhaan liittyviä ajatuksia tai jopa itsemurhayrityksiä ensimmäisten 1–2 viikon aikana. Kun kriisitilanne on ohi, itsemurhariski laskee huomattavasti. Vapautumisen jälkeiset kaksi viikkoa ovat samalla tavalla toinen kriittinen aika itsemurhariskiä liittyen. Miesvangit tekevät itsemurhia naisvankeja enemmän, ja kohonnut riski on lisäksi maahanmuuttajataustaisilla vangeilla. (Rikosseuraamuslaitos, 2014.) Vankien itsemurhalukujen on todettu olevan huomattavasti korkeampia muuhun väestöön nähden. Seena Fazel, Martin Grann, Boo Kling ja Keith Hawton (2011) ovat tarkastelleet vankien tekemiä itsemurhia Suomen lisäksi Australiassa, Belgiassa, Kanadassa, Tanskassa, Englannissa ja Walesissa, Irlannissa, Alankomaissa, Uudessa-Seelannissa, Norjassa, Skotlannissa ja Ruotsissa. Näissä maissa on vuosina 2003–2007 tilastoitu yhteensä 861 vankilassa tehtyä itsemurhaa, joista miehiä oli 810. Tämä luku tarkoittaa sitä, että miesvankien itsemurhariski on ollut kolminkertainen muuhun väestöön verrattuna. (Fazel ym., 2011, 191.) Suomessa vankien itsemurhien määrä on viime vuosina puolittunut: ennen itsemurhia tehtiin vankiloissa 7–8 vuodessa, kun vuoteen 2014 mennessä määrä oli laskenut keskimäärin kolmeen (Rikosseuraamuslaitos, 2014). Vankeus voi olla kriisi vankilan olosuhteista huolimatta. Vaikka kyseessä olisi moderni vankila varustettuna erilaisin älylaittein, on vankeudessa viime kädessä kyse vapauden menettämisestä.

Ehdoton vankeus rajaa sekä fyysisesti että psyykkisesti. Ehdottoman vankeuden myötä arjen elinympäristö pienenee oleellisesti. Vankilan ja sellin seinät ovat konkreettisia esimerkkejä ehdottoman vankeuden seurauksista. Vankeuden myötä vanki menettää liikkumisvapautensa, joka on kirjattu Suomen perustuslakiin. Kulkeminen vankilan sisällä tapahtuu valvonnan ja luvan alaisena. Vankilan henkilökunta liikkuu vankilan rakennusten sisällä avainnippun kanssa – vangit eivät. Henkilökunnan yksi-

puolinen mahdollisuus avata ja sulkea rakennuksen ovia rakentaa valta-asemaa vankeja ja heidän liikkumisvapauttansa kohtaan. Lisäksi vankilan arkea rakenteistavat yksinolo ja yksinäisyys (Saari & Kainulainen, 2021, 3). Ehdottoman vankeuden myötä vangit eivät enää voi tavata esimerkiksi lapsiaan, perheenjäseniään, seurustelukumppaneitaan, ystäviään ja muita läheisiään entiseen tapaan. Päivä päivältä vankilaa edeltävältä ajalta sosiaaliset toimintatavat ja normit alkavat unohtua, ja vankeutta edeltäneeltä ajalta olevat ihmissuhteet alkavat haurastua. Arkielämän rakenteen ja rytmin määrittävät vankilan päivittäiset ja viikoittaiset rutiinit. Mitä pidempään ehdoton vankeustuomio kestää, sitä enemmän kuilu kasvaa vankilassa vakiintuneen ja vankilaa edeltäneen arjen välillä. (Saari & Kainulainen, 2021, 3.) Ehdoton vankeus muovaa arjen ja minuuden rakenteita näkyvästi ja näkymättömästi.

2.6 Rikollisuudesta irtaantuminen ja uusi rikokseton identiteetti

Kiistatta rikollisuuden ja vankeuden paras lopputulema on se, että henkilö pääsee rikollisesta elämäntavasta irti. Desistanssi tarkoittaa rikollisuudesta irrottautumista. Käsitteellä on perinteisesti tarkoitettu yhtä yksittäistä tapahtumaa, jonka myötä henkilö äkillisesti lopettaa rikosten tekemisen. Tämä näkemys on kärjistynyt ja vanhanaikainen. Sen sijaan desistanssi viittaa osuvammin sellaiseen ajanjaksoon, jolloin henkilö sekä lopettaa rikostentekemisen että pidättäytyy niistä tulevaisuudessakin. Desistanssille ei ole olemassa mitään tiettyä ennaltamääriteltyä aikaikkunaa. Sen vuoksi ajoittain aihepiiriin nivoutuvissa keskusteluissa on herännyt kysymyksiä siitä, että minkä ajan jälkeen henkilön voidaan olettaa lopettaneen rikosten tekeminen ja pääseen irrottautumaan rikollisuudesta. (Farral & Calverley, 2006, 2.) Rikollisuudesta irrottautuminen on yksilöllinen prosessi, joita on yhtä monta kuin on rikollisuudesta irrottautuneitakin.

Stephen Farral ja Adam Calverley (2006) viittaavat useaan eri tutkimukseen, joita on tehty desistanssiin liittyen. Usean tutkimuksen keskeinen yhteinen lopputulema näyttää siltä, että sosiaalisilla tekijöillä ja yksilöllisillä ominaisuuksilla on suuri merkitys desistanssin kannalta. Sen lisäksi useassa tutkimuksessa on käynyt ilmi, että työllistymisellä on oma roolinsa rikollisuudesta irrottautumisen prosessissa. Yhtäältä mielekäs työpaikka tarjoaa taloudellisia ja sosiaalisia resursseja; toisaalta työ tuo elämään säännöllistä sisältöä ja rutiineja, jotka ovat ristiriidassa rikolliseen elämäntapaan liittyvien tekojen ja toimintojen kanssa. Yksinkertaisesti rikolliselle käyttäytymiselle jää vähemmän aikaa. (Farral & Calverley, 2006, 4.) Rikollisuudesta irtaantuminen on

saattanut tapahtua sivutuotteena huomaamatta ja itsestään jonkinlaisen elämänmuutoksen ohella. Tällaisia elämänmuutoksia ovat olleet esimerkiksi avioliitto ja työpaikan löytyminen. Desistanssi on ikään kuin syntynyt vastareaktiona elämäntilanteen muutokselle. (Laub & Sampson, 2003, 278–279.) Elämänmuutos, kuten avioliitto tai työpaikka, voi parhaassa tapauksessa kiilata miehen rikolliselta polulta rikoksettomalle polulle. Vahvat siteet aviopuolisoon, lapsiin ja muihin läheisiin toimivat epävirallisena sosiaalisena kontrollina, joka vahvistaa rikollisuudesta irrottautumisen mahdollisuuksia. Perheettömyys, työttömyys ja asunnottomuus edistävät rikollista käyttäytymistä. (Laub & Sampson, 2003, 279–280.)

Toisin kuin Laub ja Sampson (2003), osa tutkijoista korostaa desistanssia identiteetin muutoksen kautta. Tässä tutkimuksessa tarkastelen rikollisuudesta irtaantumista pitkälti tästä näkökulmasta. Erään näkemyksen mukaan rikoksista irrottautumisiksi henkilön tulee kyetä muodostamaan yhteiskuntamyönteinen identiteetti (McNeil ym., 2021, 6). Tietyissä ryhmissä ja alakulttuureissa, kuten päihderiippuvaisien tai rikosten tekijöiden (usein näiden myös ollessa limittäin) keskuudessa nähdään muodostuvan sellaisia paikalliskulttuurisia tapoja ja käytäntöjä, jotka ylläpitävät osattomuutta ja ulkopuolisuutta muuhun yhteiskuntaan nähden (Juhila, 2006, 55). Tyypillisesti rikollisuudesta irrottautuneita yhdistää niin kokemus elämännhallinnasta ja oman elämän tarkoituksesta kuin tunne pystyvyydestäkin (McNeil ym., 2021, 6). Identiteetin muutokseen nojaavassa teoriassa desistanssi näyttää päätöksenä, joka juontaa juurensa kyllästymiseen rikolliseen elämään ja rikollisena olemiseen. Näin ollen rikollisuudesta irrottautuminen on identiteetin muutoksen seuraus. Muutos tapahtuu hitaasti ja asteittain. (Paternoster & Bushway, 2009, 1108–1109.) Sen lisäksi, että henkilö voi kyllästyä omaan rikolliseen käyttäytymiseen, hän voi kyllästyä olemaan osa rikoksia tekevää yhteisöä, jossa hän omien rikosten lisäksi joutuu seuraamaan sivusta muiden rikollista käyttäytymistä.

Desistanssia identiteetin muutoksen kautta lähestyneet Ray Paternoster ja Shawn Bushway (2009) puhuvat tulevaisuuden minäkuvasta, joka ihmisellä on sen käsityksen lisäksi, mitä ja kuka hän tällä hetkellä on. Tulevaisuuden minäkuva on kytköksissä tämänhetkiseen minäkuvaan sekä menneisiin elämän tapahtumiin ja kokemuksiin. Tulevaisuuden minäkuva voi määräytyä joko myönteisenä tai kielteisenä. Myönteinen tulevaisuuden minäkuva edustaa ajatusta siitä, että millaiseksi ihminen haluaa tulla; kielteinen tulevaisuuden minäkuva puolestaan sitä, että millaiseksi ihminen pelkää tulevansa. Tulevaisuuden minäkuvat koostuvat yhtäältä tavoitteista ja pyrkimyksistä, toisaalta peloista ja huolista. On mahdollista, että henkilöllä on yhtäaikaan sekä myönteinen että kielteinen tulevaisuuden minäkuva. Nykyinen minäkuva, johon liittyy rikollisuus ja rikosten tekeminen, saattaa alkaa vähitellen tuntua yhtä enemmän epämieluisalta. Henkilö alkaa olla tyytymätön nykyiseen minäkuvaansa.

Tyytymättömyyttä voi lisätä muun muassa kokemus rikosten vaarallisuudesta, vankeusrangaistuksen liian suurista seurauksista, rikosten tuoman taloudellisen hyödyn kannattamattomuudesta sekä rikosten liian suurista kielteisistä vaikutuksista sosiaalisiin suhteisiin. (Paternoster & Bushway, 2009, 1105 & 1111–1113.)

Esimerkiksi siinä missä Laubin ja Sampsonin (2003) teorian mukaan esimerkiksi avioliitto voi ikään kuin itsestään ajaa henkilön rikollisesta elämäntavasta rikoksettoomaan elämäntapaan, voi avioliitto myös aiheuttaa henkilössä ristiriitaisen minäkäsityksen ja identiteetin kriisin. Rikollinen elämäntapa ei tällöin sovi yhteen sellaiseen myönteiseen tulevaisuuden minäkäsitykseen, johon liittyy ajatus perhe-elämästä. Vankilassa oleminen ja läsnä olevana kumppanina tai vanhempana toimiminen on haastava yhtälö. Uudenlainen identiteetti syntyy, kun rikolliseen elämäntapaan nivoutuva identiteetti alkaa syystä tai toisesta tuntua itselle väärältä tai sopimattomalta. Yhteen vetäen rikollisuudesta irtaantuminen näyttäytyy kokonaisuutena, joka on sekä henkilökohtainen että sosiaalinen prosessi. Onnistunut sosiaalinen prosessi muodostaa kentän, jonka sisällä on laajaa yhteistyötä. Tuen täytyy useimmiten olla kokonaisvaltaista. Se tarkoittaa sitä, että vankilassa toteutunut tuki rikollisuudesta irrottautumiseksi ei yksinään riitä kantamaan desistanssiprosessin läpi. Viime kädessä kohti pysyvää desistanssia päästään korjattujen suhteiden kautta. Nämä korjatut suhteet voivat käsittää niin suhteet perheeseen ja muihin läheisiin sekä erilaisiin yhteisöihin ja yhteiskuntaan. (McNeil ym., 2012, 10.)

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa avaan tutkimuksen käsitteelliset ja teoreettiset lähtökohdat. Tutkimuksen keskeinen käsite on miehen identiteetti, jonka määrittelen alaluvussa 3.2. Lisäksi avaan tutkimuksen muut käsitteet, jotka ovat mieheys ja maskuliinisuus. Esittelen kriittistä miestutkimusta, joka on tutkimukseni teoreettinen viitekehys. Erityinen huomio kohdistuu lähdekirjallisuuteen, joka tarkastelee maskuliinisuutta ja identiteettiä rikollisuuden ja vankeuden kontekstissa. Identiteetti pakenee tarkkaa, yleispätevää, yksiselitteistä ja yksinkertaista määritelmää. Määrittelen miehen identiteetin erityisesti kriittiseen miestutkimukseen nojaten ja perustelen valintani.

3.1 Kriittinen miestutkimus lähestymistapana

3.1.1 Kriittisen miestutkimuksen peruseriaatteet

Tutkimukseni kohdistuu miessukupuoleen, joten tutkimuksessa on luontevaa syventyä tarkastelemaan sukupuoleen liittyvää tematiikkaa. Vankeuden suhde mieheyteen ja vankeuden vaikutus identiteettiin muodostavat mielekkään kokonaisuuden. Miehen määrittely ei ole niin helppoa kuin aluksi voisi olettaa. Useimmiten miehellä viitataan sellaiseen henkilöön, joka identifioituu miehen kulttuuriseen ja sosiaaliseen kategoriaan. Useimmat heistä myös omaavat niin sanotun miehen ruumiin, tietynlaisen fyysis-anatomisen hahmon. Maskuliinisuuden määritelmä muodostuu vielä ongelmallisemmaksi. (Jokinen, 2012, 128.) Maskuliinisuuden ongelmallinen määrittely on

tosiasia, ei kritiikkiä itse maskuliinisuutta kohtaan (Smith, 2016, 549). Tässä tutkimuksessa tarkoitan miehellä henkilöä, joka määrittelee itse itsensä mieheksi ja siten identifioituu sellaiseksi. Tämän tutkimuksen tutkimuskutsu oli osoitettu miehille, joten näin ollen voin olettaa esimerkiksi sukupuoltaan pohtivien tai sukupuolivähemmistöjen jättäytyneen tutkimuksen ulkopuolelle.

Humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä maskuliinisuutta yleensä lähestytään kahdella tavalla. Ensinnäkin maskuliinisuutta voi tarkastella siten, miten se muovaa miesten käyttäytymistä ja sosiaalisia käytäntöjä. Toisekseen maskuliinisuus sukupuolen kautta tarkasteltuna heijastuu sosiaalisiin instituutioihin, systeemiseen eriarvoisuuteen, valtaan ja miesten subjektiivisuuteen. (Waling, 2019, 93.) Suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa yksi tunnetuimpia kriittisen miestutkimuksen uranuurtajia on ollut Arto Jokinen. Miestutkimuksen keskeisimpiä kysymyksiä on, millaisia merkityksiä sukupuoli antaa miehelle ja miten mies tuottaa itse omaa sukupuoltaan. Miestutkimuksen kohteena on mies, jonka sukupuoli vaikuttaa hänen identiteettiinsä ja asemaansa sekä toimimisen mahdollisuuksiinsa. (Jokinen, 1999, 16.) Reilu 20 vuotta sitten julkaistussa teoksessa Jokinen (1999) toteaa seuraavasti: *”Miehet ovat niin itsestään selvästi miehiä, että miehenä oleminen katoaa tuohon itsestään selvyYTEEN”* (Jokinen, 1999, 7). Jokinen (1999) tarkentaa, ettei kyse ole suinkaan siitä, että miehet olisivat hukanneet miehisyytensä, vaan miehisyden itsestänselvydestä. Lisäksi Jokinen (1999) haastaa lukijaansa esittämällä kysymyksiä: Mitä miehenä oleminen on? Mikä on miestä, miehistä, miehekästä, miesten juttuja, miesten seksuaalisuutta, miesten ruumista, miesten kulttuuria tai maskuliinista? Nämä ovat kysymyksiä, joihin miestutkimus pyrkii vastaamaan. (Jokinen, 1999, 7–8.) Kysymyksiin ei ole olemassa yksinkertaisia vastauksia tänä päivänäkään, ja tuskin tulee koskaan olemaan. Siten Jokisen (1999) esittämät kysymykset ovat ajattomia. Maailman kehittyessä kysymykset saavat yhä uudenlaisia näkökulmia ja syvyyttä. Kun kysymykset kohdistaa vankilan muurien sisäpuolelle, saavat kysymykset entistä monimutkaisempia vastauksia.

Kriittinen miestutkimus nojaa sukupuolen teoriaan, jonka kehittämistä ovat vastanneet naistutkijat eri feminististen tutkimusten suuntauksissa. Siten kriittisen miestutkimuksen sukupuolta käsittelevä teoreettinen perusta juontaa juurensa feministisiin teorioihin. (Beastley, 2020, 31; Jokinen, 1999, 8.) Tätä faktaa ei sovi sivuuttaa, sillä melko isossa osassa miestutkimusta suhtaudutaan feminismiin ja naistutkimukseen torjuvasti tai välttelevästi. Kriittinen miestutkimus jatkojalostaa feminististä maskuliinisuuden ja miehen tutkimusta uudistaen sitä ja tuottaen lisää tietoa. (Howson & Hearn, 2020, 42; Jokinen, 1999, 8; Nieminen, 2013b, 54.) Petteri Eerola (2014) viittaa useaan eri lähteeseen todetessaan, että sukupuolentutkimuksessa miehiin liittyviä oletuksia, käsityksiä, diskursseja ja ajatusmalleja on tarkasteltu maskuliinisuuden kautta. Maskuliinisuus viittaa esimerkiksi miehille kulttuurisesti hyväksyttäviin ja

suotaviin toimintatapoihin sekä miehiin liitettäviin piirteisiin ja käsityksiin. Huomionarvoista on kuitenkin se, että maskuliinisuus ei käsitteenä ota kantaa siihen, mitä mies perimmäisesti on, vaan kuvaa odotuksia, joita mieheksi oletetulle henkilölle asetetaan. (Eerola, 2014, 32.) Useissa sosiaalipsykologisissa lähteissä onkin esitetty näkemys, jonka mukaan naiseus saavutetaan biologisen kypsymisen kautta, kun puolestaan miehen tulee ansaita maskuliinisuutensa (Steiner, Vescio & Adams, 2022, 2). Siten mies ei synny mieheksi, vaan hänen tulee lunastaa mieheytensä (Jokinen, 2000, 68). Rikollisissa alakulttuureissa ja vankeuden konteksteissa tämä näkökulma konkretisoi-tuu, mikä tulee tässä tutkimuksessa ilmi.

Maskuliiniseksi luetut tekijät voivat vaihdella esimerkiksi kulttuurien välillä, mutta useita yleisesti hyväksytyjä maskuliinisia piirteitä on löydettävissä. Niitä ovat esimerkiksi heteroseksuaalisuus, valta ja väkivalta, suoriutuminen, menestys, homososiaalisuus, aggressiivisuus, statusasema, riskinotto, hallitsevuus, rationaalisuus, tunteiden kontrolli, fyysinen voima, urheilullisuus, aktiivisuus sekä kilpailullisuus (Eerola, 2014, 33; Wong ym., 2020, 551–552). Edellä mainituista piirteistä esimerkiksi aggressiivisuus, valta ja väkivalta sekä riskinotto lienevät sellaisia, jotka vahvasti näyttäytyvät osana rikollisuutta ja rikollista elämäntapaa. Vankilassa puolestaan esimerkiksi statusasemalla ja tunteiden kontrollilla on oma merkityksensä, kuten tämän tutkimuksen tulosluku osoittaa. Sen sijaan rikollinen elämäntapa ja ehdottomat vankeustuomiot voivat toimia muun muassa elämässä menestymisen ja suoriutumisen esteenä. Maskuliiniset käsitykset ja miehenä olemisen muodot ovat moninaistuneet viime vuosina. Media nostaa yhä enemmän esiin miehiä, jotka huolehtivat itsestään ja ulkonäöstään, menestyvät, ovat sulavatapaisia tai ”herrasmiesmäisiä” sekä hoitavat lapsiaan. (Eerola, 2014, 32; Offer & Kaplan, 2021, 989–990; Wong ym., 2020, 545.) Ehdoton vankeus rajaa eritoten mahdollisuuden lapsien hoitamiseen pois.

Thomas Strychacz (2008) viittaa useisiin maskuliinisuustutkimuksiin ja niiden kehitykseen. Eerolan tavoin Strychacz (2008) toteaa maskuliinisuuden monimuotoisuuden olevan yhä enemmän miestutkimuksissa läsnä ahtaiden mies- ja maskuliinisuuskäsitysten sijaan. Uudemmat tutkimukset ovat yhden maskuliinisuuskäsitteen sijaan keskittyneet tarkastelemaan maskuliinisuutta ja mieheyttä erilaisista kulttuureista käsin. (Strychacz, 2008, 29.) Myös Michael R. M. Ward (2020) toteaa useisiin kansainvälisiin lähteisiin nojaten, että 1990–2000-lukujen taitteessa on tapahtunut suuria yhteiskunnallisia muutoksia liittyen talouteen ja sukupuolisuhteisiin. Nämä muutokset ovat siinä määrin johtaneet miesten niin sanottuihin siirtymäriitteihin, että keskusteluissa on herännyt jopa näkemyksiä miesten kärsimästä maskuliinisuuskriisistä tai miehiä vastaan käydystä ”sodasta”. (Ward, 2020, 201.) On huomioitava se, että mies voi olla mies useissa kulttuuriympäristöissä yhtäaikaan. Siinä missä vaikkapa etninen tausta, asuinyhteiskunta ja työyhteisö muodostavat omat kulttuuriympäristönsä,

on vankilassa ja rikollisessa alamaailmassa omat kulttuurinsa. Esimerkiksi vankilakulttuurille on tyypillistä tietyt käyttäytymisnormit, jotka määrittelevät ”oikeanlaisen” vankien käytöksen. Eri lähteet kertovat tällaisten käytösnormien muun muassa olevan, että vanki ei kunnioita liikaa henkilökuntaa, ei alistu sekä pitää tietyt asiat omana tietonaan, eikä paljasta (”vasikoi”) niitä. (Frank & Gill, 2015, 514.) Lisäksi queer-tutkimus on mahdollistanut uudenlaisen maskuliinisuuden kritiikin ja edesauttanut murtaamaan muun muassa heteroseksuaalisuuden normia (Jewkes, 2015, 120; Strychacz, 2008, 29). Näyttää siis siltä, että vankilatuomiot yhtäältä voivat korostaa, toisaalta murtaa maskuliinisia ominaispiirteitä ja sitä kautta miehen identiteettiä. Oleelliseksi muodostuu se, mistä kulttuurista käsin miehen identiteettiä tarkastelee.

Myös Jiri Nieminen (2013a) viittaa kansainvälisiin läheisiin todetessaan, että usein miehistä ja maskuliinisuudesta keskustellessa esille nousee kriisin näkökulma tai vähintäänkin toive uudenlaisesta ja moninaisemmasta mieheydestä. Nieminen (2013a) nostaa esille myös kriisinäkökulmaan kohdistunutta kritiikkiä: miehet ovat feminismiin myötä menettäneet etuoikeuksiaan esimerkiksi yhteiskunnallisissa instituutioissa, mutta kokevatko tänä päivänä miehet tämän vuoksi olevansa vähemmän miehiä kuin ennen? Niemisen (2013a) mukaan kysymykseen on haastava vastata. (Nieminen, 2013a, 61–62.) Ihmiskunta on kautta aikain ollut patriarkaalinen, joka erään määritelmän mukaan viittaa valkoista ylivaltaa kannattavaan järjestelmään sekä valkoisista miesten ylläpitämään vallanjakoon ja alistamisen kulttuuriin (Kallio, 2021, 83). Ihmiskunnan historiassa on varsin uusi ilmiö, että maskuliinisten miesten lisäksi myös naiset ja ylipäänsä feminiiniset ihmiset toimivat esimerkiksi korkeissa viroissa ja päättävät yhteiskuntien asioista muun muassa eduskuntatehtävissä. Tasa-arvon kehityksestä huolimatta maailmanlaajuisesti naisten palkka on tällä hetkellä noin 20 prosenttia alhaisempi miehiin nähden. Vaikka Suomi monessa suhteessa on sukupuolten tasa-arvon edelläkävijä, asettuvat sukupuolten väliset palkkaerot pitkälti globaalin keskiarvon tuntumaan Suomessakin. (Solho, 2021, 96.) Tärkeä pointti on se, että siinä missä miehillä on ollut ja on edelleen erilaisia etuoikeuksia (mm. valta-asema työmarkkinoiden johtotehtävissä), on miehiin kasaantunut erityistä pahoinvointia. Miesten pahoinvointiin liittyviä tilastoja esiintyy säännöllisesti julkisuudessa. Miesten pahoinvointi on yleisempää kuin naisilla, ja eritoten nuorten miesten tilanteesta on vuosikymmenten ajan kannettu huolta. (Tuominen, 2021, 101.) Miesten hyvinvointia ja terveyttä tutkiessa tulee ottaa huomioon myös se sosiaalinen ympäristö, jossa miehet elävät (Eerola & Harju-Veitola, 2011, 204). Monet huono-osaisuutta sisältävät ympäristöt ja yhteisöt ovat nimittäin miestyypillisiä.

Rikollinen elämä ei ole helppoa, ja se sisältää lukuisia erilaisia kielteisiä seurauksia. Rikollisuuden lisäksi myös monet muut varsin ikävät ja kielteiset ilmiöt, kuten itsemurhat, ovat painottuneet miehiin (Pirkis ym., 2017, 319; Schrock & Schwalbe,

2009, 289). Ihmisten välinen väkivalta on maailmanlaajuisesti luokiteltu 30 suurimman ennenaikaisen kuolemansyyn joukkoon 264 syyn joukosta. Tämä tarkoitti 1,2 miljoonan ihmisen kuolemaa vuonna 2016. Sekä uhreista että tekijöistä enemmistö oli miehiä. (Boonzaier & van Niekerk, 2020, 457.) Lisäksi valtaosa asunnottomista ja syrjäytyneistä on miehiä. Myös huumausaineiden käyttäjät ovat pääosin miehiä: vuonna 2017 tehdyn arvion mukaan Suomessa naisista 0,5–0,71 ongelmakäytti amfetamiineja ja/tai opioideja, kun vastaava luku miehillä oli 1,28–1,70 (Rönkä, 2020, 38). Myös kannabista kasvattavat suurelta osin miehet (Karjalainen, 2020, 24). Lisäksi, kuten tämä tutkimus osoittaa: ehdoton valtaosa vangeista on miehiä. Lisäksi ero seurustelukumppanista tai aviopuolisosta on erityinen mielenterveydellinen ja itsemurhariskiä lisäävä riskitekijä nimenomaan miehille – erään tutkimuksen mukaan miehen itsemurhariski nelinkertaistuu avioeroproessin aikana (Olliffe ym., 2022, 1–2). Erojen ohella miehet ovat alilyöntiasemassa lapsiinsa liittyen, mikä näkyy muun muassa huoltajuuskiistoissa. Lisäksi 2/3 kaikista maailman alle 1-vuotiasta lapsista asuu maissa, joissa isät eivät ole oikeutettuja erilaisiin palkallisiin perhevapaisiin (Solho, 2021, 101). Erityisesti länsimaissa miehet ovat kahdessa eri marginaalissa: niin yhteiskuntien huipuilla kuin pohjillakin.

3.1.2 Maskuliinisuus rikollisuuden ja vankeuden konteksteissa

Tutkimusaiheeni vuoksi on oleellista tarkastella maskuliinisuuteen liittyvää tutkimuskirjallisuutta rikollisuuden ja vankeuden näkökulmasta. Kiinnostus miesten ja maskuliinisuuden tutkimukseen on lisääntynyt useilla akateemisilla aloilla, eritoten rikosoikeudellisilla aloilla (Silvestri, 2012, 235). Kriminologian ja oikeuden konteksti antaa yhä uusia näkökulmia mieheyteen. Riippuen kontekstista ja tieteenalasta, maskuliinisuutta käsitteellistetään ja lähestytään eri tavoin. (Collier, 2020, 447.) Myös kriminologian ja oikeuden kontekstissa on lukuisia eri areenoita ja kulttuuriympäristöjä, joilla miehet toimivat. Richard Collier (2020) viittaa kansainvälisiin lähteisiin selvittäessään, että maskuliinisuuden tutkimus on noussut osaksi oikeustieteiden tutkimusta 1980–1990-lukujen taitteessa (Collier, 2020, 448). Taustalla on feministisen liikkeen pyrkimys eri tavoin haastaa lain instituutioiden voimakasta maskuliinisuutta ja homososiaalisuutta. Maskuliinisuus on dominoinut niin oikeustieteen kulttuuria, käytäntöjä kuin arvojakin. Maskuliinisuuden tutkimus on pyrkinyt ottamaan nämä osa-alueet suurennuslasin alle oikeustieteiden tutkimuksen yhteydessä. Feministinen ajattelu on haastanut myös kriminologiassa hallinnutta ja osittain myös edelleen hallitsevaa positivistista rikosmallia. Feministinen ajattelu on kriminologian näkökulmasta lisännyt tapoja ajatella ja hahmottaa maskuliinisuutta, valtaa ja dominanssia. (Collier, 2020, 448; McGinley & Frank, 2012, 2–3.) Collier (2020) viittaa näkemyksiin,

joiden mukaan feministisen ajattelun kritiikin kohteena oli muun muassa se, että kriminologia ei riittävällä tavalla ottanut naisuhriutta, naisen asemaa rikosjärjestelmässä ja sukupuolittunutta väkivaltaa esiin. Lisäksi kriminologia ei aiemmin käsitellyt rikollisuuden sukupuolisuutta yleisellä tasolla; toisin sanoen siis puuttunut rikollisuuden maskuliinisuuteen ja miehisyysen sekä siihen, millaisia kysymyksiä edellä mainittujen asioiden huomioonottaminen tuo maskuliinisuudelle. (Collier, 2020, 449–450.)

Erilaiset lakeihin (ja myös sen takana olevaan rikollisuuteen) liittyvät ammatit ja organisaatiot ovat tyypillisesti liitetty miehiin ja maskuliinisuuteen. Miehet ovat kautta aikain hallinneet ylimmällä tasolla lakia esimerkiksi korkeissa juristitehtävissä. (Collier, 2020, 448.) Rikollisuutta on vaikeaa vertailla kansainvälisesti, sillä rikoslait ja niiden tunnusmerkit ovat vaihtelevat eri maiden välillä. Esimerkiksi pahoinpitelyn ja tapon tai murhan yritys voivat kahden eri maan välillä merkitä hyvin erilaista väkivaltaa. (Suonpää, 2021, 29.) Siitä huolimatta hieman kärjistäen voi todeta, että rikollisuus kautta maailman on miesten keksimää. Teon nimittäin täytyy olla lainvastainen, jotta sitä voi luonnehtia rikokseksi. Lainsäädäntö on puolestaan ihmisten – lähinnä miesten – keksimä ja kehittämä kokonaisuus. Vahva miesoletus on jo siinä määrin kieleen ja kulttuuriin pureutunut, että lakimiehistä on puhuttu *miespäätteisenä* nimikkeenä sukupuolesta riippumatta. Vasta aivan parin viime vuoden aikana ammattinimikkeitä on pyritty sukupuolineutralisoimaan. Myös esimerkiksi Poliisi on organisaationa tyypillisesti nähty maskuliinisena (Collier 2020, Silvestri, 2012, 235), ja poliisia on pidetty pääosin poikalasten haaveammattina. Suomessa vielä noin 50 vuotta sitten naiset tarvitsivat poliisikoulutukseen hakiessaan erillisen luvan, ja tuolloin naispoliisien toimenkuva muistutti paljon enemmän nykyisen sosiaalityöntekijän kuin poliisin roolia (Jansson & Kari, 2018, 465 & 475).

Maskuliinisuudella on selitty sellaisia tietynlaisia henkilön ominaisuuksia, kuten psykologisia piirteitä, joita erilaisilla rikosoikeudellisilla areenoilla tarvitsee (Collier, 2020, 453). Sama pätee rikolliseen alakulttuuriin – rikollisessa maailmassa voi olla vaikeaa pärjätä, jos on liian lempeä, sensitiivinen, myötätuntoinen, hoivaava tai jotain muuta feminiiniseksi luonnehdittua. Rikollisuus on kulttuurista, kontekstista ja ajanjaksosta riippumatta sukupuolittunut kokonaisuus, jossa sen tekijöinä ja murtajina ovat tyypillisesti olleet maskuliiniset miehet. Myös erilaiset järjestäytyneet rikollisryhmittymät ja jengit ovat pitkälti homososiaalisia. Populaarikulttuuri tulvii tv-sarjoista ja elokuvista, joissa miespuoliset lainvartijat jahtaavat miespuolisia rikollisia: molemmat osapuolet omilla maskuliinisilla kentillä toimien. Toimintaelokuvissa sankarillisen aseman saavuttaa mies, joka ampuu, lyö ja taistelee murtumatta loppuun saakka – toisin sanoen lunastaa asemansa arvostettuna miehenä psyykkisen ja fyysisen voiman, vallan sekä väkivallan kautta. Populaarikulttuuri nostaa tyypillisesti esille miehuuteen liittyviä ominaisuuksia positiivisesti ilmaisten, mikä on omiaan ruokkimaan niin patriarkaattia, rasismia, naisvihaa kuin homofobiaakin (Dowd, Levit & McGinley,

2012, 29). Tällainen yhtäältä omalta osaltaan ylläpitää miehiin kohdistuvia ajoittain kovin jyrkkiäkin odotuksia ja stereotypioita liittyen muun muassa voimaan ja rohkeuteen, toisaalta on omiaan lisäämään suorituspainetta ja epävarmuutta pojissa ja miehissä.

Anna Curtis (2019) on tarkastellut isyyttä, maskuliinisuutta ja mieheyttä amerikkalaisessa vankilaympäristössä. Curtis kuvailee vankilaa instituutioksi, jossa maskuliinisuus (uudelleen)rakentuu, horjuu ja vahvistuu. Tästä näkökulmasta tarkastellen vankila muistuttaa muita instituutioita, joissa maskuliinisuudelle käy samoin. Tällaisia instituutioita voivat olla muun muassa työpaikka ja armeija, jopa kadut ja yökerhot. Vankila on kuitenkin instituutiona erityinen ympäristö, sillä siellä maskuliinisten käytäntöjen ja identiteettien monimuotoisuudelle ei jää yhtä paljon tilaa. Vankilan lukuisat säännöt ja käytännöt johtavat siihen, että miesvankien maskuliinisuus on yhtenäisempää kuin muissa instituutioissa. (Curtis, 2019, 62.) Vankila on sekä psyykkisesti että fyysisesti ahdas tila, joten myös maskuliinisuuden mahdollisuudet ovat ahtaamat. Miesten rikolliselle kulttuurille on ominaista, että siihen liittyy vahvat maskuliiniset tunnusmerkit (Suonio, 2017, 130). Sama pätee niin vankilan sisäisissä kuin ulkopuolisissakin rikollisissa kulttuureissa.

Curtis (2019) puhuu miesten maskuliinisuudesta vankilaympäristössä vaarallisenä maskuliinisuutena (*dangerous masculinity*). Hän perustelee valintaansa sillä, että miesvankeihin liittyy useita erilaisia jyrkkiä oletuksia. Näitä ovat esimerkiksi miesvankien hyperseksuaalisuus, hyperväkivaltaisuus, kylmä rationaalisuus ja tunneyhteyksien puuttuminen muihin ihmisiin. Curtis käyttää käsitteitä hegemoninen maskuliinisuus ja hypermaskuliinisuus syventääkseen vaarallisen maskuliinisuuden käsitettä. (Curtis, 2019, 63.) Vaarallinen maskuliinisuus on ikään kuin hegemonisen ja hypermaskuliinisuuden summa. Hegemonia viittaa ylivaltaan, joka on muodostunut ilman varsinaista asiasta tehtyä sopimusta (Howson & Hearn, 2020, 44). Miesten ja maskuliinisuuden ylivaltaa selittää muun muassa se, että maskuliiniset ominaisuudet ovat tyypillisesti kulttuurisesti arvostetumpia kuin feminiiniset ominaisuudet. Se johtuu osin siitä, että maskuliiniset piirteet liittyvät feminiinisyttä enemmän sellaiseen menestykseen, joka tulee palkituksi. (Steiner, Vescio & Adams, 2022, 2.) Useimmiten hegemonista maskuliinisuutta on pidetty hallitsevana maskuliinisuuden muotona: sitä pidetään normaalina, ja sillä on kautta maailman pitkälti ollut sekä kirkon että valtion siunaus (McFarlane, 2013, 323).

Curtis (2019, 63), James W. Messerschmidt (2018, 85–86) ja Jokinen (2013, 130) viittaavat Raewyn Connelliin yhtenä miestutkimuksen keskeisenä tutkijana, joka on lisäksi ollut kehittämässä hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä 1980-luvulta alkaen. Jokinen (2013) tarkentaa, että Connell on kehottanut tarkastelemaan maskuliinisuutta ensisijaisesti suhteena, ei niinkään persoonallisuuspiirteiden kategoriana. Hegemoninen maskuliinisuus viittaa siihen, miten kussakin historiallisessa paikassa

ja ajassa esiintyvä kulttuurisesti idealisoitu maskuliinisuus ja siihen kytkeytyvät erilaiset arvot ovat hallitsevassa asemassa. (Jokinen, 2013, 13.) Tästä näkökulmasta tarkasteltuna vankila muodostaa erityisen olosuhteen. Messerschmidt (2019) lisäksi viittaa hänen ja Connellin yhteisjulkaisuun, jossa he ovat kriittisesti tarkastelleet ja päivittäneet Connellin näkemystä hegemonisesta maskuliinisuudesta. Keskeisimpiä muutoksia ovat maskuliinisuuden moninaistuminen ja alistetun maskuliinisuuden (pitkälti homoseksuaalisuuden stigman) mureneminen. (Messerschmidt, 2019, 88.) Hegemonisen maskuliinisuuden teorian on täytynyt uudistua sitä myötä, kun maailma on muuttunut. Maailma on erilainen kuin 80-luvulla, jolloin myös maskuliinisuus on erilaisessa ympäristössä kuin ennen.

Lisäksi hegemoninen maskuliinisuus viittaa ideaalikuvaan ja ihanteeseen (Jewkes ym., 2015, 114; Jokinen, 2013, 131) – toisin sanoen ihannemieheen ja -maskuliinisuuteen. Hegemoninen maskuliinisuus korostaa idealisoidun miehuuden vaikutusta miesten omiin kokemuksiin heidän omasta sukupuoli-identiteetistään. Esimerkiksi emotionaalinen itsehillintä, heteroseksuaalisuus, vähintään keskiluokkaa edustava taloudellinen asema sekä auktoriteetti- ja dominointiasema naisiin ja syrjäytyneisiin miehiin nähden ovat nykyisissä länsimaissa tärkeitä hegemonisen maskuliinisuuden rakennuspalikoita. (Curtis, 2019, 63.) Vaikka valtaosa miehistä täyttää hegemonisen maskuliinisuuden vaatimuksen vain osittain, suurin osa miehistä tukee hegemoniaa – usein tiedostamattaan. Myös valtaosa naisista kannattaa hegemonista maskuliinisuutta huolimatta siitä, että se ei ole naisille edes kannattavaa. Hegemoninen maskuliinisuus osaltaan selittää esimerkiksi sen, että miehillä on naisia parempi urakehitys ja palkkataso. (Jokinen, 2013, 132.) Hegemonisen maskuliinisuuden yksi mielenkiintoisimmista ominaisuuksista onkin juuri se, että se ei ole olemassa ainoastaan sitä hallitsevien yksilöiden ja ryhmien voiman avulla, vaan ennen kaikkea hallitsevien ja alistettujen tuen ansiosta (Dowd, Levit & McGinley, 2012, 29). Karkeasti hegemonisen maskuliinisuuden voisi kiteyttää siten, että hegemoninen maskuliinisuus käsittää miehen normina, naisen sukupuolena.

Hegemoninen maskuliinisuus on teoreettinen perusta miesten ylivallelle ja naisten alistaisuudelle, mutta se ei suinkaan edusta ylivaltaa jokaiselle miesyksilölle: hegemoninen maskuliinisuus voi tehdä miehen yksilönä näkymättömäksi sekä mieheen ja hänen toimintaansa saatetaan suhtautua itsestäänselvyytenä (Howson & Hearn, 2020, 43). Hegemoninen maskuliinisuus myös kohdistaa miehiin sellaisia kulttuurisia odotuksia, joissa epäonnistuminen voi johtaa jopa syrjäytyneeseen maskuliinisuuteen (McFarlane, 2013, 325). Siten miehen sosiaalinen asema on oleellinen miehen hegemonisen maskuliinisuuden määräytymiseen nähden. Mitä enemmän mies kykenee ilmentämään hegemonisen maskuliinisuuden ominaisuuksia, sitä todennäköisemmin muut pitävät häntä kunnioituksen arvoisena miehenä. (Curtis, 2019, 63.) Hegemoni-

sesta maskuliinisuudesta käsin tarkasteltuna esimerkiksi niin kutsuttujen pelkääjävankien maskuliinisuus on erityisesti uhattuna. Hegemoninen maskuliinisuus ideologialtaan normalisoi miesten valtaa (Jokinen, 2013, 132; Waling, 2019, 93), ja tämä valta voi näyttäytyä niin rikollisuutta murtavissa instituutioissa kuin rikollisuutta harjoittavissakin. Lisäksi hegemonisen ja hypermaskuliinisuuden ohella kansainvälisissä miesvankeutta käsittelevissä lähteissä nousee usein alfauroksen käsite pinnalle. Vankilan alfaurokset ovat heitä, jotka voimakkaimmin osoittavat hegemonista maskuliinisuuttaan vankien keskuudessa. (Suonio, 2017, 131–133.)

Hypermaskuliinisuuden käsite on viime vuosina tyypillisesti liitetty menneiden vuosien työväenluokan kulttuureihin, eikä käsitteellä siten ole katsottu olevan enää nykyaikana samoissa määrin tarvetta. Sen sijaan hypermaskuliinisuus nousee tärkeäksi osaksi rikollisia yhteisöjä. (Bengtsson, 2016, 411.) Curtis (2019) selventää hypermaskuliinisuuden korostavan hegemonisen maskuliinisuuden erilaisten ominaisuuksien alaryhmiä, kuten väkivaltaisuutta, vaaran kokemista jännittävänä ja tunteetonta seksuaalista asennetta (Curtis, 2019, 63), jolloin hypermaskuliinisuus ikään kuin muodostaa kehyksen sukupuolen ilmaisulle (Bengtsson, 2016, 411). Tutkijat ovat käyttäneet hypermaskuliinisuuden käsitettä tutkiessaan niin sotilasyksiköiden koheesiota kuin television poliisisarjojen esittämää maskuliinisuutta (Curtis, 2019, 63). Siinä missä populaarikulttuuri tukee hegemonista maskuliinisuutta, se tukee myös hypermaskuliinisuutta. Myös laittomilla huumemarkkinoilla hypermaskuliiniset ominaisuudet ovat limittäin sellaisten taitojen kanssa, joita arvostetaan ja tarvitaan huume maailman katutasolla. Lisäksi tutkijat ovat käyttäneet hypermaskuliinisuuden käsitettä tutkiessaan vankien käyttäytymismalleja. (Curtis, 2019, 63.) Tutkimuksissa on mielenkiintoisena havaintona todettu, että hypermaskuliinisilla miehillä on melko usein traumatausta – esimerkiksi lapsuudessa koettu kaltoinkohtelu on yhdistetty miesten taipumukseen käyttää väkivaltaa (Jewkes ym., 2015, 117). Havainto on tärkeä. Se osoittaa sen tosiasian, että jo varhaisessa iässä koetut asiat muokkaavat sitä miestä, jollainen hänestä aikuisena tulee. Lapsuuden merkitys on eritoten vankiloissa korostunut, sillä vankilaan johtaneet syyt voivat juontaa juurensa jo lapsuuteen saakka. Traumataustan merkitys auttaa myös osaltaan ymmärtämään sitä maskuliinisuuden kokonaisuutta, joka vankiloissa vallitsee.

Curtis (2019) toteaa yhtäältä olevan tärkeää, että vankien tapoihin käyttää väkivaltaa ja seksuaalista aggressiota puututaan, mutta toisaalta vankien syvään haavoittuvaisuuteen on kiinnitettävä huomioita (Curtis, 2019, 63). Yhteen vetäen näyttää siltä, että vankiloissa maskuliinisuuden mahdollisuudet jäävät kovin kapeiksi. Se tekee vangin maskuliinisuudesta ja siten miehistä itsestään erityisen haavoittuvaisia. Haavoittuvaisuutta kuvaa myös se, että osa vankilassa vallitsevasta maskuliinisuudesta saattaa selittyä aiemman elämän kaltoinkohtelulla tai muilla traumailla. Haavoittu-

vaisuus konkretisoituu muun muassa silloin, kun mies ei kykene täyttämään riittävästi vankilaympäristössä hyväksytyjä ja arvostettuja maskuliinisia piirteitä. Silloin hän on jollain tavalla poikkeava ja erilainen kuin muut miehet. Kaiken kaikkiaan hegemonisen ja hypermaskuliinisuuden käsitteiden käyttäminen yhdessä syventää miesvankien maskuliinisuuden tarkastelua ja mahdollistaa vivahteikkaamman analyysin (Curtis, 2019, 63). Vaarallinen maskuliinisuus ei kuitenkaan suinkaan viittaa vain rikolliseen käyttäytymiseen, vaan myös tietynlaisiin vaarallisiin riskinottoihin ylipäänsä. Vaarallisella maskuliinisuudella on muun muassa selitetty nuorten miesten kohonnutta hukkumisriskiä vapaa-ajalla vesillä ollessaan: nuoret miehet ottavat erilaisissa vesiaktiviteeteissa suurempia riskejä kuin muut (Morris, 2011, 260). Vaarallinen maskuliinisuus näkyy lisäksi esimerkiksi tieliikenneonnettomuuksissa. Nuorilla miehillä on suurentunut riski kuolla tai loukkaantua tieliikenteessä, mikä on Suomessa tunnustettu yhdeksi toimenpidekohteeksi tieliikenneonnettomuuksien ehkäisy-suunnitelmassa vuosille 2021–2030 (Korpilahti ym., 2020, 54).

Useat tutkijat ovat nostaneet ilmi tärkeän huomion: hegemonisen ja hypermaskuliinisuuden välisen yhteyden tutkimus on usein jättänyt huomiotta sen, että valtaosa miehistä ei tee rikoksia huolimatta rikollisuuden maskuliinisuudesta. Rikoksia tekevät ennemminkin tietynlaiset alaryhmät. Myös esimerkiksi syrjäytyneessä asemassa olevat naiset tekevät todennäköisemmin rikoksia kuin muut naiset. (Bengtsson, 2016, 412.) Vankilassa hallitsee alkukantainen miehisyyden tyyppi, jota värittää heteronormatiivisuus sekä väkivalta ja sen uhka (Suonio, 2017, 131). Nämä ovat piirteitä, jotka eivät missään nimessä kuvaa kaikkia miehiä. Siten rikollisen tai vangin maskuliinisuus ei suoraan kuvaa syy-yhteyttä rikosten tekemiselle tai vankilassa olemiselle, vaan ennemminkin ne kuvaavat tietynlaisia maskuliinisia alakulttuureja. Jotta rikos-tentekijän tai vangin on mahdollista tuossa toimintaympäristössä pärjätä, menestyä ja selviytyä, tulee hänen omaksua toimintaympäristönsä maskuliinisia piirteitä riippumatta hänen sukupuolestansa.

Miehen käsitys omasta itsestä, jolla on maskuliiniseksi luonnehdittuja piirteitä, asettuu osaksi kokonaisvaltaista minäkäsitystä (Beesley & McGuire, 2009, 253). Nykyisin miestutkimus lähtee ajatuksesta, että miehet ovat yksikön sijaan monikko. Miesten moninaisuuden näkökulma pyrkii ravistelemaan hegemonista maskuliinisuutta. (Peltola, 2020, 67; Schrock & Schwalbe, 2009, 280.) Valtaosa maskuliinisuutta tutkineista tutkijoista on sitä mieltä, että maskuliinisuus on sosiaalisesti rakentunutta, erittäin suhteellista ja syvästi kontekstuaalista. Erään näkemyksen mukaan mieheksi tuleminen on itsensä rakentamista ja rakentumista käytettävissä olevista vallitsevan yhteiskunnan miehenä olemisen tavoista. Kyse on kussakin kulttuurissa saatavilla olevista erilaisista feminiinisyyden ja maskuliinisuuden diskursseista sekä käytännöistä, joita on hyödynnettävä voidakseen olla osa vallitsevaa kulttuuria ja määritellässä kuka itse on. (Ward, 2020, 202.) Kriittisen miestutkimuksen yhtenä päämääränä

on tuottaa uusia tapoja puhua miehistä (Jokinen, 1999, 17). Se on myös minun päämääräni tässä tutkimuksessa. Tarkoitukseni nimittäin on tuottaa tietoa siitä, millä tavoin useita ehdottomia vankeusrangaistuksia suorittaneet miehet kokevat maskuliinisuuden ja miehenä olemisen.

3.2 Näkökulmana miehen identiteetti

3.2.1 Miehen identiteetin rakentuminen

Tutkimukseni keskeinen käsite on miehen identiteetti, jonka määrittelen seuraavaksi. Identiteeteille ei ole olemassa yksiselitteistä ja yksinkertaista selitystä, mikä kertonee käsitteen moniulotteisuudesta. Lisäksi aluvuossa 3.3.2 pohdin miehen identiteettiä ehdottoman vankeuden ja rikollisuuden kontekstissa. Olen kiinnostunut miehen identiteetistä, sillä se tarjoaa mielenkiintoisen ja ainutlaatuisen työvälineen tarkastella ehdotonta vankeutta ja rikollisuutta. Olen kiinnostunut ehdottomasta vankeudesta ensisijaisesti siitä näkökulmasta, että millä tavalla vankeus vaikuttaa yksilöön ja mitä se yksilölle tekee.

Identiteetin määritelmä vaihtelee tieteenaloittain. Aini Jaari (2004) kuvailee identiteetin olevan sosiaalipsykologiassa yleisesti käytetty käsite, jolla tarkoitetaan minäkäsitystä. Identiteettiin sisältyvät yksilön omaksumat sosiaaliset roolit sen lisäksi, että identiteetti on suhteellisen pysyvä minuuden kokemistapa. Identiteettiä muokkaa esimerkiksi vuorovaikutustilanteet. (Jaari, 2004, 37.) Craig Stewart (2022) syventää identiteetin määritelmää käyttämällä CTI-teoriaa (*communication theory of identity*), jonka mukaan identiteetti muodostuu neljästä limittäin olevasta kerroksesta (Stewart, 2022, 150). Nämä neljä kerrosta ovat henkilökohtainen, esitetty, suhteellinen ja yhteisöllinen kerros. Henkilökohtainen identiteetti pitää sisällään henkilön käsityksen omasta itsestään ja yksilöllisistä ominaisuuksistaan. Esitetty identiteetti ilmenee toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta. Suhteellinen identiteetti viittaa siihen, miten ympäröivät ihmiset henkilön näkevät: suhteellinen identiteetti rakentuu suhteiden ja muiden ihmisten kanssa. Yhteisöllinen identiteetti muodostuu ja määräytyy laajempien sosiaalisten ryhmien kautta. (Stewart, 2022, 150–151; Frank & Gill, 2015, 516–517.) Koska tämä tutkimus kohdistuu muiden sukupuolien sijaan vain miehiin, asetan identiteetin suurenuslasin alle eritoten kriittisen miestutkimuksen kautta.

Michael R. M. Ward (2020) nojaa aihepiiriin tunnettujen tutkijoiden näkemykseen, että maskuliininen identiteetti rakentuu jokapäiväisissä käytännöissä ja toimissa erilaisissa instituutioissa, kuten työelämässä ja perheissä. Maskuliinisuutta tutkineille tutkijoille sukupuoli näyttäytyy tietoisena ja tiedostamattomana kokonaisuutena,

jonka kautta mies pyrkii ymmärtämään oman identiteettinsä yksilöllisesti ja suhteessa muiden identiteetteihin. Eräissä tutkimuksissa on erityisesti puolustettu maskuliinisuuden moninaisuutta. (Ward, 2020, 201.) Maskuliinisuuden moninaistuminen tarkoittaa myös sitä, että myös miehen identiteetin mahdollisuudet ovat tänä päivänä laveammat kuin ennen. Miehen identiteetti voi muodostua suhteessa lukemattomiin asioihin. Maskuliinisuuden tutkimus on tavoitellut tietoa siitä, että miten esimerkiksi erilaiset ammatti-identiteetit muodostuvat ja välittyvät (Collier, 2020, 448). Miehen identiteetti rakentuu tällöin suhteessa työhön ja työyhteisön kulttuuriin – kuten se voi rakentua suhteessa vaikkapa rikollisuuteen ja vankeuteen.

Jukka Sankala (2009) on tutkinut alkoholia käyttäviä poikamiehiä, joiden kaveripiireissä runsas alkoholinkäyttö voi toimia maskuliinisuuden osoituksena, jonka myötä paikkansa kaveripiireissä saa ostettua (Sankala, 2009, 88). Sankala (2009) jakaa miehen identiteetin kahteen osaan. Ensimmäinen osa-alue kattaa ulkoiset odotukset, toinen osa-alue sisäisen motivaation. Ulkoiset odotukset voi lunastaa osoittamalla maskuliinisuutensa eritoten muille miehille. Sankalan (2009) tutkimuksessa käy ilmi, että päihteet voivat olla tähän yksi keino. Miehen tapa olla mies ja identiteetin rakentuminen voivat monimutkaisesti kietoutua alkoholiin. (Sankala, 2009, 92–93.) Näin mitä todennäköisemmin voi olla myös laittomiin päihteisiin liittyen; miehet näkyvät laittomien päihteiden alakulttuurissa esimerkiksi naisia voimakkaammin.

Timo Ahon (2019) mukaan rekkaa ammatikseen ajavien miesten työ näyttäytyy raskaana, kehoa fyysisesti kuluttavana ja käytännön osaamista vaativana ammattina, jossa palkka on ansaittu kovalla työllä. Rekkamiehille on tyypillistä niin sairaudet, epäterveelliset elintavat, väsymys kuin hankalat olosuhteet. Rekan kuljettajan ammatti ja rekkamieheys koetaan maskuliinisena, joka voi ainakin joltain osin toimia miehen identiteetin lähteenä. (Aho, 2019, 24 & 104.) Kuten aiemmin tuli ilmi, Sankalan (2009) tutkimat alkoholia käyttävät poikamiehet ovat voineet runsaalla juomisella lunastaa maskuliinisuutensa ja täten saavuttaa paikkansa kaveriporukoissaan (Sankala, 2009, 88.) Alaluvussa 3.1.2 avasin Collierin (2020) tutkimusta, jossa hän pureutui erilaisten lakiin ja rikoksiin liittyvien organisaatioiden maskuliinisuuteen (Collier, 2020, 448 & 453). Niin rikolliset, runsaasti alkoholia käyttävät poikamiehet, rekkamiehet, johtotehtävissä olevat miesjuristit kuin miespoliisitkin voivat rakentaa omaa miehen identiteettiään siinä maskuliinisessa kulttuurissa, jossa kukin heistä on. Kyseisten miesten elämäntilanteet ovat kiistatta todella erilaisia, minkä lisäksi he elävät tyystin erilaisissa maskuliinisissa alakulttuureissaan.

Siinä missä runsas päihteidenkäyttö rappeuttaa terveyttä, vaatii poliisikoulutus riittävää fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa. Tietyt fyysiset kriteerit ovat keskeisiä miespoliiseille tyypillisessä maskuliinisuudessa (Silvestri, 2012, 237), kun nurinkurisesti myös epäterveet elintavat voivat näyttäytyä miehekkäinä (Parent & Moradi, 2011,

339) muun muassa rekkamiehillä. Maskuliinisuuteen voi myös liittyä sellaista terveyskäyttäytymistä, joka lisää sairastumisen ja kuolleisuuden riskiä. Paradoksaalisesti mies voi tavoitella maskuliinisuuttaan elämänlaatunsa ja hyvinvointinsa kauppalla. (Salgado, Knowlton & Johnson, 2019, 267.) Päivittäinen runsas päihteidenkäyttö on vaarallista, jopa kuoleman kanssa leikkimistä. Lisäksi mies saattaa rikollisessa alakulttuurissa olla jatkuvan uhkan alla joutua henkirikoksen uhriksi. Johtaviin juristi-tehtäviin pääseminen edellyttää pitkäjänteistä akateemista työskentelyä ja syvää alan tuntemusta, kun puolestaan rikollisille on tyypillistä matala koulutus tai koulutuksen puute. Rekkamies saattaa viettää vuorokausia yksin tien päällä vaikeissa elinolosuhteissa, kun puolestaan alkoholia käyttävä poikamies todistaa maskuliinisuutensa ennen kaikkea ryyppykavereilleen. Eroista huolimatta kaikkien edellä mainittujen miesten arkielämästä ja sen kulttuurista on löydettävissä esimerkiksi se, että miesten täytyy kestää ja kyetä johonkin. Kestää ja kyetä runsaaseen päihteidenkäyttöön, suureen vastuuseen, psyykkiseen paineeseen, yksinäisyyteen ja niin edelleen. Esimerkiksi alaluvussa 3.1.1 luetteleman maskuliiniseksi luonnehditut tekijät (mm. Eerola, 2014, 33; Wong ym., 2020, 551–552) täytyvät edellä mainituissa maskuliinisissa kulttuureissa eri tavoin. Jokainen miehistä voi muun muassa saavuttaa statusaseman sekä suoriutua ja menestyä omassa kulttuurissaan omalla tavallaan. Näin ollen kaikkia heitä yhdistää tavalla tai toisella maskuliiniseksi luonnehditut piirteet, ja sitä kautta miehen identiteetin vahvistuminen.

Ensisijaista ei ole se, millä keinoin miehet maskuliinisuutensa lunastavat ja sitä kautta rakentavat identiteettiään. Oleellisempaa on se, millaisissa kulttuureissa he toimivat ja mitkä piirteet ovat kyseisissä kulttuureissa maskuliiniseksi luonnehdittuja. Yhtäältä edellä mainitut maskuliiniset kulttuurit ovat osin limittäisiä. Esimerkiksi poliisityöhön on tyypillisesti katsottu kuuluvan toimintaa, vaaraa, voimaa ja miesyhteisöllisyyttä (Silvestri, 2012, 237) – mikä ei poikkea rikollisesta alakulttuurista laisinkaan. Toisaalta kunkin kulttuurin tietty ominaisuus ei välttämättä toisessa toimisi, vaan enemmänkin murtaisi maskuliiniseksi koettuja piirteitä. Esimerkiksi päivittäinen runsas alkoholin käyttö ja korkean virkatehtävän suorittaminen ovat haastava yhtälö. Tärkeä huomio on, että nämä edellä kuvatut miehiä ympäröivät kulttuurit eivät ole ainoita, jotka voivat miesten maskuliinisten identiteettien rakentumiseen vaikuttaa. Rekkaa ajavat ja poliisina työskentelevät miehet eivät suinkaan ole koko ajan töissä ja ammattirooleissaan. Jokainen miehistä voi esimerkiksi olla isä ja olla siten osa perheensä ja sukunsa omaa kulttuuria, joka voi tuoda vaikutuksensa miehen identiteetin muodostumiseen. Lisäksi maskuliinisuus voi muuttua ajan myötä, ja se voidaan määritellä niin iän, etnisen tai sosioekonomisen taustan, seksuaalisuuden sekä monen muut sosiaalisen jaon tai käytäntöjen kautta, joita miehet omaksuvat niin poikina, isinä, aviopuolisoina, työntekijöinä (McFarlane, 2013, 322–323) tai vaikkapa vankeina. Maskuliinisia piirteitä on siten valtavasti, ja ne näyttäytyvät erilaisina eri kulttuureista

käsin tarkasteltuna. Tässä tutkimuksessa maskuliiniset kulttuurit näyttäytyvät ennen kaikkea identiteettien rakennuspalikoina. Miestä kullakin hetkellä ympäröivä kulttuuri toimii peilinä hänen identiteetilleen: esimerkiksi oikeussalissa oleva miesjuristi mitä todennäköisemmin ensisijaisesti identifioi itsensä juristiksi, kun puolestaan kotiin perheensä luo mennessään hän todennäköisesti kokee ensisijaisesti olevansa isä ja aviomies.

3.2.2 Rikollisen ja vangin identiteetti

Vankila muovaa heti ensimmäisestä vankeuspäivästä alkaen ihmisen minuutta (Saari, 2021, 154). Vankilaan menee rikoksen tehnyt *henkilö* (tai tässä tapauksessa mies), kun vankilasta puolestaan vapautuu vankeustuomionsa suorittanut *vanki*. Muutos miehestä vangiksi johtaa siihen, että ihmisen elämään tulee uudenlainen rooli ja identiteetti. Vankilaan tuomittu joko ottaa vangin roolin tai vangin rooli asettuu häneen vankilan henkilökunnan tai toisten vankien kohtaamisissa. Identiteetin muutos on vähittäinen, minkä lisäksi muutos voi olla välttämätöntä ja väistämätöntä. Identiteetin muutoksesta tekee välttämätöntä ryhmäpaine – vakiintuneesta sosiaalisesta käytännöstä tai toimintamallista poikkeaminen on riski vangeille ja henkilökunnalle. Väistämätöntä muutoksesta tekee se, että vankilan arjen rakenteet tunkeutuvat syvälle ihmisen elämään. (Saari & Kainulainen, 2021, 3.) Vankilakulttuurissa oleminen johtaa suuremmissa tai pienemmissä määrin vangin tai ”roiston” identiteetin omaksumiseen (Frank & Gill, 2015, 514).

Juho Saaren ja Sakari Kainulaisen toimittama teos *Suomalainen vanki – Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa* (2021) lähtee liikkeelle siitä ajatuksesta, että tuomioita suorittavat eivät eroa muusta Suomen väestöstä kuin vankilassaolon, tuomion ja identiteettinsä vuoksi. Vangin roolin ja identiteetin omaksumista kuvaa se, kun vangilta kysytään 1–2-vuoden päästä vankilaan joutumisesta, mikä sinä olet, kuuluu vastaus: ”vanki”. (Saari & Kainulainen, 2021, 3–5.) Tässä tutkimuksessa useaan otteeseen käytän myös itse käsitettä *vanki*. Vangin identiteetti on siinä määrin mielenkiintoinen, että olosuhteet sen muodostumiseksi syntyvät väkisin. Vanki on vankilassa lähestulkoon aina vasten tahtoaan, eikä hän ole vankilaan ja sen kulttuuriin omasta päätöksestään mennyt. Sen sijaan esimerkiksi rekkaa ajava tai juristina työskentelevä mies on työ- ja kulttuurissaan omasta valinnastaan. Eräissä vankilatutkimuksissa on todettu, että vankilassa laitostuminen, eli vankilan arvojen ja sääntöjen sekä vangin identiteetin omaksuminen, ensisijaisesti helpottaa sopeutumista vieraaseen ympäristöön ja vasta toissijaisesti tukee viranomaisvastaisten mielipiteiden ja arvojen omaksumista (Kekki, 2012, 23). Vangin identiteetin haltuunotto on siten myös vankeudessa selviytymiskeino.

Alaluvussa 3.2.1 esittelemääni CTI-teoriaan nojaavat myös pitkäaikaisvankien identiteettejä tarkastelleet Jacquelyn B. Frank ja Elizabeth A. Gill (2015). Vankilassa oleville moninkertaisille rikoksenuusijoille on tyypillistä, että heidän vankeustuomiensa ovat melko lyhyitä. On toki myös mahdollista, että vangilla on useampi pitkä ehdoton vankeustuomio taustallaan. Esimerkiksi tähän tutkimukseen haastattelin miesvankeja, joilla saattoi olla useampi pitkäaikainen vankeustuomio takanaan. Frank ja Gill (2015) täsmentävät, että CTI-teorian mukaan identiteetti viime kädessä kokonaisuudostuu neljästä eri kerroksesta: näin myös vankilassa. Frank ja Gill (2015) toteavat CTI-teorian olevan oiva esimerkki siitä, kuinka monimutkainen kokonaisuus vangin identiteetin muodostuminen on. Lisäksi on mahdollista, että vanki kokee oman itsensä kovin eri tavalla kuin muut. Jos vangilla on identiteettiensä välillä paljon eroja, voi se saada aikaan suurta ristiriitaa ja epävarmuutta. Tämän epävarmuuden täsmällisemmäksi kuvaamiseksi Frank ja Gill esittävät PI-teorian (*problematic integration theory*). (Frank & Gill, 2015, 517.)

PI-teoria pyrkii ymmärtämään syitä, joiden vuoksi omasta identiteetistään neuvottelemisen itsensä kanssa voi olla haastavaa ja aiheuttaa epävarmuutta. Silloin kun henkilön näkemykset omasta itsestään ovat tasapainoisia keskenään, on kokemus omasta identiteetistä sopusoinnussa itsen ja ympäristöön nähden. Jos näin ei ole, aiheutuu siitä henkilölle ristiriitaa ja epäharmoniaa. (Frank & Gill, 2015, 517–518; Kuang & Babrow, 2021.) Esimerkiksi sairaudesta johtuva epävarmuus voi heijastua henkilökohtaiseen identiteettiin ja suhteisiin muihin ihmisiin (Kuang & Babrow, 2021). Lisäksi vankilaan hiljattain tullut uusi vanki voi kokea huolta siitä, että aiheuttaako hänen henkilöllisyytensä jonkinlaista haittaa jopa hänen turvallisuudelleen (Frank & Gill, 2015, 518). Vangin identiteetin haltuunotto voi koitua erityisen haastavaksi ja sisäistä ristiriitaa aiheuttavaksi. Aiemmat arkielämän kulttuurit vaihtuvat vankilan kulttuuriin, jossa on otettava uudenlainen rooli ja identiteetti haltuun. Muut roolit ja identiteetit ainakin jossain määrin jäävät vankilan ulkopuolelle. Lisäksi toistuva seilaaminen vankilan ja siviilin välillä on omiaan lisäämään epävarmuutta.

Rikostuomiot ja vankilat vaihtelevat kansainvälisesti vertailtuna valtavasti. Tästä syystä eri maiden ja/tai ajanjaksojen vankien vankeuskokemusten vertailu on pulmallista. Jason Haslam (2005) on analysoinut eurooppalaisten, pohjoisamerikkalaisten ja eteläafrikkalaisten vankien kirjoituksia 1800- ja 1900-luvuilta. Haslam (2005) on syventynyt tutkimaan, miten vankien teksteissä ilmenee heidän subjektiivinen kokemuksensa ja miten tämä kokemus on suhteessa yhteiskunnallisiin valtarakenteisiin. Hän tekee johtopäätelmän, että vankila rakentaa ja muodostaa uudelleen vankeutta suorittavien identiteettejä. (Haslam, 2005, 12.) Aiempien tutkimusten voi todeta, että oli kyseessä millainen vankila, yhteiskunta, oikeusjärjestelmä tai ajanjakso tahansa,

ehdottoman vankeuden vaikutus identiteettiin on kiistatta yksi ehdottoman vankeuden seurauksista. Kenties oleellisin tekijä on se, että vankilan kulttuuria ei voi väistää tai paeta. Vanki on vankilan kulttuurin ympäröivänä, halusi hän sitä tai ei.

Vangin ja rikollisen identiteetti eivät ole sama asia, vaikka ne voivatkin olla osin limittäin ja vahvistaa toisiaan. Rikollinen identiteetti voi muotoutua kolmella eri tavalla. Rikollinen identiteetti voi olla seurausta rikollisissa alakulttuureissa opituista käyttäytymismalleista, minkä lisäksi rikollinen identiteetti voi muotoutua vankilakulttuuriin sopeutumalla. Lisäksi rikollisen identiteetin muodostuminen voi juontaa juurensa yhteiskunnassa esiintyviin stereotypioihin ja rikolliseksi leimautumiseen. (Frank & Gill, 2015, 515.) On myös mahdollista, että vankilassa olevalla vangilla ei välttämättä ole mitään kontakteja rikolliseen maailmaan ja minkäänlaista rikoshistoriaa lukuun ottamatta sitä tapahtumaa, jonka vuoksi vanki on vankilassa. Tällöin vanki ei välttämättä samaistu laisinkaan rikollisiin tai rikolliseen elämäntyyliin. Tällainen tilanne voisi olla vaikkapa sellainen, että vanki on kokemansa pitkäkestoisen lähisuhdeväkivallan päätteeksi hetken mielijohteesta päätenyt surmaamaan uhrinsa.

Rikollinen käyttäytyminen voi muuttua osaksi identiteettiä, jolloin henkilö todennäköisesti jatkaa aktiivisesti rikosten tekemistä (Kekki, 2012, 10). Taparikollisuus viittaa jatkuvaan tai säännölliseen rikolliseen käyttäytymiseen. Rikollisuuden motiivit ja merkitykset ovat tällöin moninaiset, ja rikosten tekijä omaksuu rikollisen identiteetin tai vähintään tunnistaa käyttäytyvänsä ”poikkeavalla” tavalla. (Kekki, 2012, 55.) Rikosten tekeminenkään ei välttämättä johda rikollisen identiteetin omaksumiseen. Jos esimerkiksi köyhyydessä elävä yksinhuoltaja päätyy suuressa ahdingossa varastelemaan tarjotakseen lapsilleen paremmat olosuhteet, hän ei välttämättä koe itseään rikolliseksi, vaikkakin ymmärtää käytöksensä poikkeavuuden. Rikollinen identiteetti voi myös olla seurausta jostakin toisesta identiteetistä. Tuula Kekki (2012) viittaa tutkimuksiin, joissa huumeiden käyttäjien on todettu kantavan niin kutsuttua kaksoisidentiteettiä: heillä saattaa yhtäaikaan olla siteitä rikolliseen huumemaailmaan, mutta he onnistuvat kuitenkin salaamaan käyttönsä lähipiiriltään pitkään. Rikollinen identiteetti kehittyi tällöin vierivän lumipallon tavoin edeten. Rikollisen identiteetti ei synny kuin itsestään tyhjästä, vaan sen taustalla on mitä erilaisempia vaikuttimia, tapahtumia ja kokemuksia. (Kekki, 2012, 55.)

Leimautumisteoria (Bernburg, Krohn & Rivera, 2006, 68; Kivivuori, 2013, 309) osin selittää rikollisen identiteetin muodostumista ja jatkumista. Rikollinen identiteetti tyypillisesti johtaa siihen, että henkilö tulee ulkopuolisten silmin poikkeavaksi leimatuksi. Rikollisen identiteetin omaava hakee rikolliseen vertaisryhmäänsä samaistumista, ja saa sitä kautta tunnustusta ja arvostusta. (Kekki, 2012, 8.) Yhteenkuuluvuuden kokemus on yksi mielekkään elämän perustarpeista (Purvis, Ward & Willis, 2011, 7). Rikollisen identiteetin omaava saattaakin hakea yhteenkuuluvuuden tarvettaan rikollisista piireistä, jolloin hän kokee yhteenkuuluvuutta myös rikollisuuteen

ylipäänsä. Yhteiskunta on määritellyt rikollisuuden vääräksi, kielletyksi ja poikkeavaksi, eli yhteiskunnan normien vastaiseksi. Rikollinen identiteetti on siten poikkeava, yhteiskunnan normien vastainen identiteetti. Rikollista käyttäytymistä vahvistaa luottamus omiin kykyihin menestyä rikollisessa maailmassa (Brezina & Topalli, 2012, 1059). Menestyneen rikollisen identiteetti on omiaan vahvistamaan rikollisella tiellä pysymistä. Siihen eivät mitä todennäköisemmin tyypilliset moninkertaiset vangit samaistu. Tyypilliset moninkertaiset vangit kärsivät vakavista päihdeongelmista, veloista, asunnottomuudesta ja niin edelleen. Tällöin rikollisen identiteetti ensisijaisesti pysyy yllä vakavan sairauden, eli päihderiippuvuuden, myötä. Rikokset ovat seurausta erilaisista vakavista elämän ongelmista: henkilö tekee päihderiippuvuutensa ohjaamana rikoksia, jotta voisi mahdollistaa päihteiden käytön jatkumisen.

Rikollinen identiteetti ei ole yksi ja sama, vaan sellaisia voi olla useita – kuten voi kaikkia muitakin identiteettejä olla. Rikosten tekijä saattaa identifioitua ensisijaisesti huumekauppiaksi, velanperijäksi, väärentäjäksi tai johonkin muuhun rikolliseen erikoislajiin kuuluvaksi (Kekki, 2012, 55). Näillä identiteeteillä mitä todennäköisemmin voi olla yhteys myös vankilakulttuurissa olevaan statusasemaan ja vangin identiteetin muodostumiseen. Pahamaineisena ja vaarallisena velanperijänä tunnettu vanki voi sopeutua vankilan kulttuuriin paremmin kuin sellainen vanki, joka statusasemaltaan asettuu vankilan hierarkian alapuolelle.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä- kysymykset

Tutkimustehtävänä on selvittää vähintään kaksi ehdotonta vankeusrangaistusta saaneen miehen kokemuksia identiteetistään. Tarkastelen kokemusta miehen identiteetin näkökulmasta, jota tarkastelen eritoten kriittiseen miestutkimukseen nojaten. Olen esitellyt tutkimuksen teoreettisen taustan ja käyttämäni miehen identiteetin käsitteen luvussa 3. Syvennän miehen identiteetin määritelmää nojaten CTI-teoriaan. CTI-teorian mukaan identiteetti koostuu neljästä kerroksesta. Henkilökohtainen identiteetti käsittää henkilön käsityksen omasta itsestään ja yksilöllisistä ominaisuuksistaan. Esitetty identiteetti tulee ilmi siten, millä keinoin henkilö esittää itsensä toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta. Suhteellinen identiteetti puolestaan viittaa siihen, miten ympäröivät ihmiset henkilön näkevät: suhteellinen identiteetti muodostuu suhteissa muiden ihmisten kanssa. Yhteisöllinen identiteetti viittaa siihen, että identiteetti muodostuu ja määräytyy laajempien sosiaalisten ryhmien kautta. Se kuvaa ryhmää, johon ihminen kuuluu. (Stewart, 2022, 150–151; Frank & Gill, 2015.)

Olen kiinnostunut siitä, millaisia yhteyksiä miehet näkevät ehdottomilla vankeusrangaistuksillaan ja identiteetillään. Lisäksi tarkastelen sitä, millaisia rikoksettomien identiteetin kehittymisen mahdollisuuksia haastateltavilla miehillä on. Tutkimukseni keskeiset kysymykset ovat:

1. Millaisia yhteyksiä usealla ehdottomalla vankeusrangaistuksella on miehen identiteettiin?
2. Millaisista tekijöistä rikoksetoman identiteetin rakentumisen mahdollisuudet koostuvat haastateltavien miesten kertomana?

4.2 Aineistonkeruumenetelmä ja aineisto

4.2.1 Tutkimuksen haastateltavat, tutkimuslupa ja sukupuolten merkitys

Tyypillisesti laadullinen tutkimus tavoittelee tilastollisten yleistysten sijaan ymmärrystä johonkin tiettyyn ilmiöön. Sen vuoksi tutkittavien valinta perustuu heidän sopivuutensa, jolloin tutkittavien määrä ei ole merkittävässä roolissa (vrt. määrällinen tutkimus). (Shaw & Holland, 2014.) Tutkimukseni aineisto perustuu kuuden miehen haastatteluun, ja heillä kaikilla on taustalla useampi ehdoton vankeusrangaistus. Yleensä laadullisen tutkimuksen tutkittavat pyritään valitsemaan sillä perusteella, että heillä on riittävästi tietoa tutkittavasta aiheesta (Shaw & Holland, 2014). Ehdottomien vankeusrangaistusten ja miehen identiteetin välisestä yhteydestä ei kukaan muu osaa kertoa niin hyvin kuin ehdottomia vankeusrangaistuksia saanut mies. Olen tehnyt haastattelut eräässä suomalaisessa avovankilassa keväällä 2022.

Kaikki haastateltavat suorittivat haastatteluhetkellä ehdotonta vankeusrangaistusta. Haastateltavat miehet olivat syntyneet vuosina 1951–1992. Puolet haastateltavista oli kolmekymppisiä, puolet vanhempia. Haastateltavilla oli 3–19 vankeuskertaa taustalla, puolilla 3–4 ja muilla yli 14. Haastateltavat kertoivat päärikostyypeikseen huumausaine- ja väkivaltarikokset, ainoastaan väkivaltarikokset, omaisuusrikokset sekä varkausrikokset. Varkausrikoksia tehneen haastateltavan pyynnöstä tarkennan hänen tehneen varkauksia yrityksiä kohtaan, ei yksityishenkilöitä vastaan. Yksi haastateltava mainitsi myös ampuma-aserikokset. Osa haastateltavista tarkensi rikosten olleen joko vakavia tai törkeitä. Vaikka en rikosnimikkeistä kysynyt, haastateltavat kertoivat tullessaan tuomituiksi muun muassa törkeästä huumausainerikoksesta, törkeästä pahoinpitelystä, tapon yrityksestä ja taposta. Osa myös halusi kertoa yksityiskohtaisemmin tekemistään rikoksista, rikosten tapahtumahetkistä ja rikoksiin johtaneista syistä. Lisäksi osa haastateltavista kertoi, että he ovat kuuluneet järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja tehneet rikoksia ”ammatikseen”. Tässä tutkimuksessa kaikki

haastateltavat esiintyvät peitenimellä. Osa haastateltavista antoi itse itselleen peitenimen, osa puolestaan halusi minun nimeävän heidät.

Hain tutkimusluvan Rikosseuraamuslaitokselta. Ennen tutkimusluvan hakemista olin sopinut haastatteluista vankilan johtajan kanssa. Haastateltavien tavoittaminen eteni niin, että vankilan johtaja ehdotti erään vankilan työntekijän nimeämistä yhteyshenkilökseni haastatteluprosessin sujuvoittamiseksi. Ensiksi vankilan osastoille välitettiin tieto tutkimuksestani, ja vangit saivat noin viikon ilmoittautumisaikaa. Tuolloin yhtäkään ilmoittautumista ei tullut. Yhteyshenkilöni ehdotti seuraavaksi, että hän pyytää vankilan työntekijöitä kysymään haastatteluun osallistumisesta vangeilta, joiden kanssa työntekijät pääsääntöisesti työskentelevät. Tämän jälkeen haastateltavia oli yhdessä päivässä saatu jo kaksi. Kolmas haastateltava löytyi seuraavana päivänä, ja loput kolme seuraavalla viikolla. Sain todeta, että tämä olisi ollut alun alkujaankin paras tapa rekrytoida haastateltavia. Pohdin, että vankilan osastolle jätetty infokirje saattaisi vaikuttaa potentiaalisesta haastateltavasta etäiseltä. Jos häntä puolestaan kysyy haastatteluun suoraan, voi hän saada kokemuksen siitä, että hänen näkemyksiään pidetään arvokkaina.

Kaikessa tutkimustyössä on keskeistä tiedostaa sukupuolen merkitys (Tienari, Vaara & Meriläinen, 2009, 85). Haastateltavien sukupuoli oli tutkimukseni keskeisimpiä teemoja. Sen vuoksi myös minun sukupuoleni sai oman merkityksensä. Linda McDowell ja Anna Harris (2019) ovat haastatelleet 10 nuorta miestä, jotka ovat viettäneet aikaansa huonomaineisissa julkisissa tiloissa ja kaduilla. Alueille on kasautunut huono-osaisuutta, ja niitä on pidetty vaarallisina huumeidenkäytön ja väkivallan yleisyyden vuoksi. McDowell ja Harris (2019) kertovat toivoneensa heidän naissukupuolensa olevan eduksi haastatteluissa siksi, että haastateltavat eivät silloin pitäisi heitä uhkaavana. McDowell ja Harris (2019) viittaavat erään tutkijan väitteeseen, jonka mukaan haastattelutilanteessa miesosapuolten väliset luokkaerot voivat lisätä haastateltavien epäilyksiä tutkijaa kohtaan ja haluttomuutta osallistua tutkimukseen. Väitteen mukaan miespuolinen haasteltava saattaisi jopa kokea elämässään menestyneemmän miehen (eli tutkijan) uhkana itsetunnolle. (McDowell & Harris, 2019, 421–423.) Myös minun toiveenani oli, että en olisi sukupuoleni takia haastateltavalleni uhkaava.

Se, että haastattelija on nainen, ei kuitenkaan poista mahdollisia luokkaeroja. Haastateltavat tiesivät, että olen opiskelija – olinhan tekemässä opintoihini liittyvää tutkimusta. Lisäksi olen iältäni nuori. Tämä oletettavasti viesti haastateltavalle, että en ole kokenut ja menestynyt tutkija, vaan vasta siirtymässä vakitukselle työuralle. Joku haastateltavista saattoi kokea tämän helpottavana tietona. Lisäksi miesten keskuudessa on tyypillistä, että keskustelu seksuaalisuudesta on pidättäytynyttä (Merrotte, 2012, 125). Voi siten olla, että naissukupuoleni vuoksi haastateltavani saattoi ko-

kea haastattelun tietyt teemat helpommaksi, jos hän on tottunut pidättäytymään aiheeseen liittyvästä keskustelusta miesten kanssa. Jokaisessa haastattelussa nimittäin oli enemmän tai vähemmän seksuaalisuuteen liittyviä teemoja läsnä.

4.2.2 Teemahaastattelu aineistonkeruun menetelmänä

Ihmisillä on taipumus välittää ja hankkia valtaosa tiedoistaan kielen avulla: ennen kaikkea toiselta kysymällä. Haastattelu on luotettavaksi ja hyväksi todettu muinainen ja inhimillinen tapa hankkia tietoa. (Witzel & Reiter, 2013, 2.) Tutkimukseni on laadullista tutkimusta, joka perustuu aineiston hankintaan haastattelun keinoin. Tutkimushaastattelun ja arkisen keskustelun erottaa se, että tutkimushaastattelulla on sekä erityinen tarkoitus että erityiset osallistujaroolit (Ruusuvoori & Tiittula, 2009, 19). Erään näkemyksen mukaan laadullisessa tutkimuksessa on kaksi erilaista vaihetta: havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Ensimmäisessä vaiheessa tutkimuksessa keskitytään olennaiseen, kun taas toinen vaihe kattaa ymmärtävän selittämisen nojaten muuhun tutkimukseen ja teoreettisiin viitekehyksiin. (Alasuutari, 2012, 38.) Liian strukturoitua haastattelua halusin välttää, mutta pyrin kuitenkin raamittamaan haastattelua erilaisilla teemoilla. Näin ollen valitsin tutkimusmenetelmäksi teemahaastattelun.

Haastattelut ovat yleisesti ottaen menetelminä kovin joustavia, joten ne sopivat useisiin erilaisiin tutkimustarkoituksiin (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 34). Haastattelun lajeja on useita, kuten esimerkiksi avoin haastattelu, syvähaastattelu ja teemahaastattelu. Lisäksi haastatteluja on jaettu strukturoimattomiin, puolistrukturoituihin ja strukturoituihin haastatteluihin. Tyypillistä on, että laadullisen tutkimuksen haastattelut kallistuvat eniten puolistrukturoituun haastattelutyylisiin. (Hyvärinen, 2017, 16.) Teemahaastattelu on siten haastattelun laji – ei siis suinkaan laadullisen haastattelun yleisnimi (Hyvärinen, 2017, 34). Teemahaastattelussa on tarkkojen tutkimuskysymysten sijaan keskeiset teemat, joita haastattelun aikana käsitellään (Hyvärinen, 2017, 17). Haastattelun aikana tutkija on suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Haastattelu sopii erityisesti tutkimuksiin, joissa jo etukäteen tiedetään aiheen tuottavan moniin suuntiin viittaavia, monitahoisia vastauksia. Haastattelutilanteessa, toisin kuin kyselylomakkeessa, on mahdollisuus syventää saatavia tietoja. Tarkentavat kysymykset ja pyynnöt esitettyjen vastausten perustelemiseksi mahdollistuvat haastattelussa. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 34–35.) Ennen teemahaastattelun valintaa minun täytyi miettiä tarkkaan, onko haastateltavan itse mahdollista vaikuttaa teemoihin ja niiden painottumiseen. Voi nimittäin olla, että jokin minun ennalta valitsemani teema ei olisikaan haastateltavalleni niin tärkeä. (Hyvärinen, 2017, 17.) Haastatelta-

vani nostivatkin useita teemoja esiin, jotka tutkimusongelman kannalta olivat erityisen mielenkiintoisia. Ennen haastatteluja olin laatinut teemahaastattelurungon, jonka teemoina olivat vankeinhoito, kokemus itsestä, ympäristön suhtautuminen (entisiin) vankeihin sekä arvot ja elämä. Teemahaastattelurunko on tämän tutkimuksen liitteissä (LIITE 1).

Haastattelu ei ole suinkaan menetelmänä ongelmaton, sillä siihen liittyy myös haittapuolia. Tekemäni haastattelut veivät paljon aikaa ja olivat kokonaisuudessaan varsin hidasta puuhaa litterointeineen. Lisäksi haastattelun katsotaan sisältävän virhelähteitä, jotka johtuvat sekä haastattelijasta että haastateltavasta. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 35.) On mahdollista, että haastateltava ja haastattelijat eivät ymmärrä toisiaan, haastattelijat tulkitsee haastateltavaa epätarkasti tai haastateltava antaa väärää tietoa muistamattomuuden vuoksi (Roulston, 2019, 7). Esimerkiksi haastateltavan taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia saattaa heikentää haastattelun luotettavuutta. Haastattelu edellyttää haastattelijalta kokemusta ja taitoa, jotta aineiston keruuta voi säädellä joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 35; Tiittula & Ruusuvuori, 2009, 13.) Haastatteluja kuunnellessa ja litteroidessa kokemattomuuteni tutkijana konkretisoitui. Huomasin, että useissa kohdissa en ymmärtänyt kysyä tarkentavaa kysymystä, jonka avulla aineistosta olisi saanut tutkimuskysymysteni kannalta rikkaamman. Huomasin myös ajoittain noudattavani teemahaastattelurunkoa liian tarkkaan, enkä antanut riittävästi tilaa muille tutkimukseni kannalta oleellisille ja mielenkiintoisille aiheille. Haastattelijan on tärkeää osata tarttua myös yksittäisiin sanoihin (ks. esim. Granfelt, 2017, 341). Lisäksi hiljaisuuden sietäminen on osa hyvän haastattelijan ominaisuuksia (Hyvärinen, 2017, 34), mutta erityisesti ensimmäisten haastattelujen aikana minun oli vaikea kestää hiljaisuutta. En osannut antaa haastateltavalle riittävästi aikaa miettiä vastaustaan, vaan aloin puhua mahdollisesti häiriten haastateltavan ajatustyötä.

Haastateltavan kohtaaminen on yksi tutkijan eettisistä toimintatavoista. Sen vuoksi aloitin haastattelun epävirallisella keskustelulla, joka ei suoraan liittynyt tutkimukseeni. (Hyvärinen, 2017, 31; Ruusuvuori & Tiittula, 2009, 19.) Tämän merkityksen koin erityisen tärkeäksi siitä syystä, että tekemäni haastatteluiden aiheet olivat kovin henkilökohtaisia ja intiimejä. Minusta olisi ollut varsin hyökkäävää, kylmää ja epäkunnioittavaa aloittaa varsinaisen haastattelu heti. Ennen varsinaista haastattelua esittelin itseni, mikä on tärkeä osa haastattelun kulkua (Hyvärinen, 2017, 31). Itsestään kertomalla haastattelijat voi joko luoda etäisyyttä tai vaihtoehtoisesti rakentaa yhteyttä haastateltavaan edistämällä haastattelun päämääriä (Tienari, Vaara & Meriläinen, 2009, 94). Itseni esittelyn ohella mainitsin, että olen suorittanut sosiaalityön opintoihini kuuluvan työharjoittelun eräässä vankilassa. Maininnan tarkoituksena oli välittää haastateltavalle tieto, että olen toiminut vankeuteen ja rikollisuuteen liittyvien teemojen parissa aiemminkin. Siten haastateltavat saattoivat olettaa, että tunnen ehdottomaan

vankeuteen liittyvät peruspiirteet, eikä heidän näin ollen tarvitse esimerkiksi avata minulle aiheeseen liittyvää termistöä. Lisäksi uskon, että aiheen tuntemus lisäsi luottavuuttani haastateltavan silmissä. Perustelin haastateltaville syyt, joiden vuoksi koen tutkimusaiheeni tärkeäksi (Hyvärinen, 2017, 31), ja esitin suuret kiitokseni haastatteluun osallistumisesta.

Viimeiseksi ennen varsinaisen haastattelun alkua kertosin haastateltaville heidän oikeutensa ja painotin, että minuun voi olla yhteydessä matalalla kynnyksellä, jos mitä tahansa kysyttävää tai kerrottavaa tutkimukseeni liittyen ilmenee. Mahdollisuus ottaa minuun yhteyttä myös jälkikäteen mahdollistaa esimerkiksi sen, että haastateltava pystyi halutessaan tarkentamaan sanomiaan asioita (Tiittula & Ruusuvuori, 2009, 13). Ennen suostumuslomakkeiden allekirjoittamista kävin vielä kertaalleen tutkimukseni kuvauksen lävitse (Hyvärinen, 2017, 31) sekä varmistin, että haastateltavalla ei ole mitään kysyttävää (Hyvärinen, 2017, 33). Varmistin myös haastateltavan ymmärtäneen, mistä on kyse. Sen lisäksi, että haastattelun aloittaminen vaatii erityistä toimintaa, vaatii myös sen lopettaminen (Ruusuvuori & Tiittula, 2009, 20). Sen vuoksi varsinaisen haastattelun jälkeen jatkoimme haastateltavan kanssa keskustelua johonkin muuhun ja kevyempään aiheeseen liittyen. Tapaamisen päätteeksi nauroimme usean haastateltavan kanssa keskustellessamme muista asioista, minkä toivon olleen heille hyödyksi intiimin ja ehkä vaikeankin haastattelun päätteeksi.

Ennen tätä tutkimusta en ollut tehnyt haastatteluja. Haastattelijan tehtäviin ja rooliin pitäisikin kouluttautua hedelmällisimmän lopputuloksen saavuttamiseksi (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 35; Hyvärinen, 2017, 34). Haastattelijan rooli yllätti minut – ensimmäisten haastattelujen aikana koin roolin suorastaan vaikeaksi. Kokemattomuuden lisäksi syy mitä luultavammin juontaa juurensa työhöni aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijänä. Huomasin useaan otteeseen haastateltavaa kuunnellessani, että minulle nousi voimakas tarve tarttua haastateltavan mainitsemaan asiaan, johon sosiaalityöntekijän roolissa olisin ehdottomasti tarttunut ja syventynyt keskustelemaan enemmän (esimerkiksi suru läheisen kuolemasta). Tutkimukseni kannalta asiat eivät kuitenkaan olleet olennaisia, joten olisin siten itse johtanut haastattelua väärään suuntaan. Lisäksi eteenkin ensimmäisten haastattelujen aikana tunnistin itsessäni tarpeen lähteä yhdessä haastateltavan kanssa pohtimaan ratkaisuja ja keinoja erilaisiin heidän kertomiinsa asioihin, mutta haastattelijan rooliin ei tämäkään kuulu. Minun täytyi tiedostaa asemani ja pyrkiä antamaan haastateltavalleni tilaa (Tienari, Vaara & Meriläinen, 2009, 85). Siten haastattelussa yhteistä dialogia oleellisempaa oli haastateltavan kuuleminen sekä hänen maailmansa avautuminen minulle (Hyvärinen, 2017, 12) – ei se, että minä sosiaalityöntekijän lailla pyrkisin antamaan näkökulmia, keinoja ja ratkaisuehdotuksia hänen asioihinsa. Haastattelujen välissä sainkin muutama otteeseen muistuttaa itseäni siitä, että en ole tekemässä asiakastyötä, vaan ”ainoastaan” haastattelemassa.

Tutkijana minun täytyi olla valmis ottamaan vastaan emotionaalisesti latautuneita tilanteita (Luomanen & Nikander, 2017, 246). Tähän onneksi olen sosiaalityöntekijän roolissa tottunut. Haastatteluaiheen arkuudesta tai intiimiydestä huolimatta yleistä on kuitenkin se, että useat haastateltavat ovat mahdollisen alkujännityksensä jälkeen helppoja haastateltavia. (Hirsjärvi & Hurme, 2015 116.) Näin olivat myös minun haastateltavat. Pelkät etukäteen mietityt hyvät kysymykset eivät suoraan tarkoita onnistunutta haastattelua (Hyvärinen, 2017, 9). Erityisesti sensitiivisten asioiden käsittely vaatii tarkempaa valmistelua ja suunnittelua (Luomanen & Nikander, 2017, 246). Olin tietoinen, että tutkimukseni käsittelee intiimejä ja henkilökohtaisia asioita – siksi päädyin haastattelemaan kasvokkain. Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (2015) ovat sitä mieltä, että haastattelu sopii kyselylomaketta paremmin intiimeille ja emotionaalisille alueille (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 36). Olen samaa mieltä. Mielestäni on luontevampaa kysyä intiimeistä ja aroista asioista suoraan: ihminen ihmiseltä. Minun täytyi myös kyetä osoittamaan haastateltavalle empatiaa hänen kertoessa vaikeista asioista, sillä tämä kuuluu haastattelijan rooliin (Ruusuvuori & Tiittula, 2009, 34). Sosiaalityön asiakastyössä työskentelyotteeni on kohtaavaa. Tavoittelin samaa otetta myös haastatteluissa, mutta eri tavalla. Haastatteluissa pyrkimykseni oli pysähtyä kuulemaan haastateltavaa ja antaa hänen kertomalle tilaa (Hyvärinen, 2017, 34) ilman, että minun täytyy pyrkiä olemaan hänelle avuksi ja tueksi. Eräs haastateltava ohimennen totesi varsinaisen haastattelun loputtua, että hänestä tuntui hyvältä puhua haastattelun teemoihin liittyvistä asioista. Hän kertoi, että ei ole ennen tunteistaan juuri puhunut ja on hiljattain tunnistanut asian tärkeyden ja jopa edellytyksen rikollisuudesta irrottautumiseksi. Tämän kommentin merkityksellisyys kasvoi lopulta mittamattoman arvokkaaksi minulle. Kokemattomana ja ajoittain epävarmana tutkijana turvauduin tähän kommenttiin läpi aineistonkeruu- ja analyysiprosessin.

Tutkimuksissa on tyypillistä, että haastattelupaikka valitaan käytännöllisistä syistä. On myös etu, että haastatteluympäristö on haastateltavalle entuudestaan tuttu. (Herzog, 2012.) Haastateltavien oli helppo osallistua tutkimukseen, sillä minä menin heidän luokseen. Lisäksi tuttu ympäristö saattoi mahdollisesti lieventää haastateltavien jännitystä ja siten helpottaa päätöstä osallistua tutkimukseen. Toisaalta taas vankilalla on usein negatiivisella leimalla ladattu symbolinen merkitys suljettuna olemisesta (Granfelt, 2017, 338), jota toivottavasti lähteminen omasta sellistä haastateltavaksi henkilökunnan tiloihin helpottaa. Tosin haastattelupaikan suhteen vangeilla ei ole valinnanvaraa – ovathan he vankilassa. Haastattelupaikkaani liittyi myös erityisiä eettisiä kysymyksiä, joita avaan tarkemmin alaluvussa 4.4. Suoritin kaikki haastattelut minulle varatussa työhuoneessa vankilan tiloissa, johon saavuin hyvissä ajoin ennen haastatteluja. Näin minulla jäi aikaa valmistautua rauhassa ja sulkea muut asiat mielestäni (Granfelt, 2017, 341). Haastattelutila sijaitti reilun matkan päässä vankiosastoista, mikä takasi haastateltavani lisäksi myös muiden vankien yksityisyyden. En siis

esimerkiksi käynyt vankien osastoilla, vaan vartija saattoi haastateltavat luokseni. Vangit eivät ole vankilassa omasta päätöksestään, minkä vuoksi minun täytyi kunniottaa heidän yksityisyyttään erityisellä huolellisuudella – ei ainoastaan haasteltavien, vaan kaikkien vankien. Ensimmäiset kolme haastattelua tein samana päivänä, ja viikon päästä seuraavat kolme myös saman päivän aikana. Totesin, että kolme haastattelua päivässä on minulle maksimimäärä, jotta pystyn suorittamaan kaikki haastattelut riittävällä vireystilalla. Haastattelujen väliin täytyi jättää myös aikaa hengähtää, pitää ruokatauko, tehdä muistiinpanoja ja valmistautua seuraavaan haastatteluun, jolloin haastattelupäivä vei kokonaisuudessaan usean tunnin.

Saimme olla haastateltavien kanssa kahden ilman, että kukaan muu kuuli tai näki haastattelutilannetta. Se lisäsi haastateltavien yksityisyydensuojaa. Haastattelu-ympäristön rauhallisuus on tyypillinen kriteeri haastattelu-ympäristöä valittaessa: ylimääräiset ihmiset ja äänihäiriöt vaikuttavat kielteisesti haastatteluun (Herzog, 2012). Sain tietää haastateltavien henkilöllisyyden vasta haastattelun alussa, kun allekirjoitimme suostumuslomakkeet. Uskon, että tämä järjestely olisi madaltanut haastateltavan kynnystä kieltäytyä osallistumasta, jos hän olisi viime hetkillä halunnut perua osallistumisensa: haastattelusta on helpompaa uskaltaa kieltäytyä, kun haastattelijalla ei tiedä, kuka on kieltäytynyt. Kerroin selkeästi jokaiselle haastateltavalleni, milloin aloitin ja päätin nauhoittamisen. Näin pidin haastateltavat tarkasti ajan tasalla siitä, mitä milloinkin haastattelun aikana tapahtuu.

Tallensin haastattelut kannettavalle tietokoneelleni puheentallennusohjelmalla. Haastattelunauhojen suhteen noudatin tarkasti tietosuojan periaatteita, joita avaan alaluvussa 4.4.

4.3 Sisällönanalyysi tutkimuksen työkaluna – tutkimusaineiston käsittely ja analysointi

Olen analysoinut aineistoni sisällönanalyysiä käyttäen. Erään näkemyksen mukaan sisällönanalyysia voisi luonnehtia siten, että sen avulla tutkija tavoittaa piilevää ja merkityksellistä sisältöä aineistostaan (Graneheim, Lindgren & Lundman, 2017, 30). Laadullinen sisällönanalyysi koostuu eri vaiheista. Haastattelujen litterointi oli analyysini ensimmäinen vaihe. Litteroin haastattelut tiiviillä tahdilla, eli 1–3 arkipäivän sisään haastattelusta. Koin tämän tavan itselleni parhaaksi, sillä pystyin tuolloin täysipäiväisesti paneutumaan vain aineistoon ja sen käsittelyyn. Haastattelutilanteet olivat tuoreessa muistissa, mikä saattoi olla eduksi litteroitua aineistoa läpikäydessä.

Haastattelut olivat kestoaltaan 38–69 minuuttia pitkiä. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 138 sivua (Times New Roman -fontti, fonttikoko 12, riviväli 1,5).

Litteroinnin tarkkuus riippuu tutkimuskysymyksistä ja -metodista (Tiittula & Ruusuvuori, 2009, 13). Minun tutkimuksessani haastateltavien puheen sisällöllä oli suurin merkitys – ei niinkään sillä, millä tavalla haastateltava puhui. Sen vuoksi koin, että minun ei ollut tarpeellista litteroida esimerkiksi äännähdyksiä, taukoja, naurahduksia tai ylimääräisiä tavuja. Jätin myös sitaattien litteroimatta täytesanoja; esimerkiksi täytesana ”niinku” saattoi olla samassa lauseessa useaan otteeseen. Jätin kokonaan litteroimatta ne kohdat, kun keskustelu haastateltavien kanssa eksyi tutkimuksen aiheesta. Koen, että niiden litteroiminen ei olisi ollut tutkimukseni kannalta relevanttia tai antanut tutkimukselle lisäarvoa. Lisäksi pariin otteeseen haastateltava mielestäni ilmaisi jonkun asian persoonallista kieltä käyttäen, jolloin varmuuden vuoksi litteroin asian vastaamaan yleisempää puhekieltä säilyttäen kuitenkin sanoman merkityksen. Tällä halusin välttää sen, että haastateltavaa ei voisi tunnistaa kielenkäytön perusteella sitaateista.

Kun sain haastattelun litteroitua, luin sen lävitse kokonaiskuvan saamiseksi. Seuraavalla lukukerralla tein erilaisia merkintöjä, huomioita ja mieleeni tulleita kysymyksiä vihkoon. Alun perin tarkoitukseni oli tulostaa litteroitu teksti, mutta lopulta en kokenut sitä tarpeelliseksi. Loin Wordiin useita otsikoituja tiedostoja, joihin aloin siirrellä eri sitaatteja. Redusoinnilla tarkoitetaan sitä, että aineistosta karsitaan pois kaikki tutkimuksen kannalta epäolennainen tieto, ja olennainen tiivistetään pelkistetyiksi ilmaisuiksi. Tällä tavoin aineiston käsittely on helpompaa. Samaan aikaan pystyin merkitsemään aineistosta tutkimustehtävän kannalta oleellisia ja keskeisiä ilmaisuja. Se toimi esivaiheena koodaamiselle. (Sarajärvi & Tuomi, 2018, 92.) Aineiston koodaamisen myötä teemat tarkentuivat. Koodaaminen on tärkeä työkalu, jolla jäsenetään aineistosta kumpuavia tulkintoja. Koodaamisen myötä aineistoa on mielekkäämpää käsitellä, sillä koodaus pilkkoo aineistomateriaalia helpommin käsiteltäväksi. (Eskola & Suoranta, 1998, 112–113.) Tutkimusaineiston tekstimassasta tulee ensiksi pyrkiä löytämään ja tämän jälkeen erottelemaan tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. (Eskola & Suoranta, 1998, 126.) Käytin myös värikoodeja etsiessäni oleellista tietoa aineistosta: muutin fontin värin punaiseksi, kun koin jonkun sitaatin erityisen tärkeäksi. Keltaisen fontin vaihdoin, kun sitaatti vaikutti jokseenkin tärkeältä. Vihreäksi puolestaan vaihdoin fontin silloin, kun sitaatti ei vaikuttanut kovinkaan merkitykselliseltä.

Operationalisoiminen on tärkeää onnistuneen teemoittelun ja koodauksen kannalta. Teoreettinen käsite tulee määritellä operationaaliseen, eli konkreettiseen havointimaailmaan sijoittuvaan muotoon (Eskola & Suoranta, 1998, 56). On odotettava, että haastattelutilanteessa haastateltavien tuottama puhe on pitkälti puhekie-

listä, eikä se sisällä tutkimuksen kannalta oleellista terminologiaa. Koodien klusterointi eli ryhmittely on aineiston käsittelyn seuraava vaihe. Aineistosta nousseita koodoja ryhmittelemällä muodostuu alaluokkia. Alaluokkia voi siirtää yläluokkiin, mikä tiivistää aineistoa. Abstrahointi eli yläluokkien muodostaminen on kolmas ja viimeinen vaihe. Luokittelu mahdollistaa tulosten tulkinnan. (Sarajärvi & Tuomi, 2018, 92–94, 102–103.) Sain lopulta luotua Wordiin mielekkään koodien kokonaisuuden, joista aloin yhdistellä ala- ja yläluokkia. Kun yläluokat alaluokkineen ja koodeineen olivat syntyneet, siirsin varmuuden vuoksi ”turhat” sitaatit talteen omaan Word-tiedostoon.

Tunnistin aineistosta, että miehen identiteetti saa erilaisia merkityksiä vankilassa ja siviilissä. Siksi minun täytyi jakaa miehen identiteetti kahteen osaan: miehen identiteetti vankilassa ja siviilissä. Lopulta mielekkäin kokonaisuus muodostui seuraavista yläluokista: ehdottoman vankeuden vaikutus miehen identiteettiin vankilassa, ehdottoman vankeuden vaikutus miehen identiteettiin siviilissä ja rikoksettoman identiteetin rakentumisen mahdollisuudet. Seuraavassa taulukossa esitän esimerkin analyysiprosessistani:

TAULUKKO 1: Esimerkki analyysiprosessista

Sitaatti	Koodi	Alaluokka	Yläluokka	Päälouokka
<i>"Mulla kun on perhe, on lapset ja lastenlapset, niin lasten isänä ja lastenlasten ukkina on omat velvollisuudet kuitenkin. Eihän ne tietysti minnekään häviä, vaikka vankilassa oonkin."</i>	Isyys ja isoisuus	Siviiliin jäävät roolit ja identiteetit	Ehdottomien vankeusrangaistusten merkitys miehen identiteettiin vankilassa	Ehdottomien vankeusrangaistusten merkityksiä miehen identiteetille
<i>"Mä oon aina pyörinyt vaan järjestäytyneessä rikollisuudessa. Niin siellä piti just kompensoida, ihan ylikompensoida sitä (maskuliinisuutta), en mä tiedä miten mä sen voisin sanoa, mutta ehdottomasti ne (vankeustuomiot) siihen (maskuliinisuuden osoittamiseen) autto."</i>	Järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluminen	Rikollisen identiteetin vahvistuminen	Ehdottomien vankeusrangaistusten merkitys miehen identiteettiin siviilissä	Ehdottomien vankeusrangaistusten merkityksiä miehen identiteetille
<i>"Ja sitten ne (rikollinen käyttäytyminen) on niin opittuja, juurtuneita tapoja ja ajatusmalleja päässä. Ja sitten on jotain arvoja ja periaatteita ja sitä ja tätä mukamas, mutta sitten niitä vastaan rikkoo kuitenkin aika usein."</i>	Moraalinen kärsimys	Identiteettien ristiriita	Rikoksettoman identiteetin rakentumisen mahdollisuudet	Ehdottomien vankeusrangaistusten merkityksiä miehen identiteetille

4.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Jokaiseen tutkimukseen liittyy eettisiä ratkaisuja. Ihmistieteissä eettisiltä kysymyksiltä ei voi välttyä: niihin törmää tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Eettisten kysymysten merkitys on erityisen korostunut haastatteluissa, joissa ollaan suoraan kontaktissa haastateltaviin. Tällöin eettiset ongelmat ovat monitahoisia. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 19.) Koska keräsin tutkimusaineistoni haastattelemalla, tuli minun noudattaa tutkimusprosessissa tarkkaa huolellisuutta alusta loppuun – kuten myös vankilassa käydessäni. Sitouduin erityiseen huolellisuuteen koko tutkimusprosessin elinkaaren ajaksi. Rikostuomioiden ja rikkomusten käsittelystä on säädetty erikseen tietosuojasetuksessa. Vaikka tutkimus ei suoranaisesti käsittele rikostuomioita itsessään, olin tietoinen siitä, että tutkimukseni kohdistuu ihmisryhmään, jonka tietosuojaa minun täytyi pitää yllä erityistä huolellisuutta noudattaen.

Informointiin perustuva suostumus, seuraukset, luottamuksellisuus ja yksityisyys ovat tärkeimmät eettiset periaatteet ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 20). Jokaisen haastattelun alussa kävin lävitse tutkimukseni eettiset periaatteet ja kertosin suostumuslomakkeen sisällön. Suoritin haastattelut siten, että ulkopuoliset eivät haastattelutilannetta nähneet tai kuulleet. Tutkimusta koskevan tietosuojan ja -turvan keskiössä oli Jyväskylän yliopiston antama ohjeistus. Noudatin tutkimuksessani ohjeistusta huolellisesti ja tarkkaan. Jyväskylän ohjeistus linjaa, että henkilötietoja käsiteltäessä tulee mahdollisimman tarkasti kuvata mitä, mihin ja miten henkilötietoja käsitellään. Keräsin haastateltavilta vain sellaista tietoa, joka oli tämän tutkimuksen kannalta oleellista. Käytin saamaani tietoa vain tämän tutkimuksen tekemiseen. Osallistuminen tutkimukseen perustuu suostumukseen. Sen vuoksi tarvitsin kaikilta haastateltavilta allekirjoitetun suostumuksen, jonka kävin kertaalleen lävitse ennen suostumuksen allekirjoittamista. Varmistin, että haastateltava ymmärsi mihin hän suostuu. Lisäksi kysyin haastateltavalta, onko hänelle herännyt kysymyksiä.

Tutkimusprosessin alussa tutustuin huolellisesti Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimaan ohjeistukseen (Kohonen, Kuula-Luumi & Spoof, 2019). Ohjeistuksen luvussa 3 on täsmällisesti käyty lävitse ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet. Tärkeimpinä eettisinä periaatteina minua tutkijana ohjasi se, että kunnioitin haastateltavan ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta sekä toteutin tutkimukseni niin, että haastateltavalle ei koitunut merkittäviä haittoja, riskejä tai vahinkoja. Haastateltavilla oli useita oikeuksia, joista minun täytyi hänelle kertoa ja joita minun täytyi sitoutua kunnioittamaan. Haastateltavalla oli esimerkiksi oikeus saada

totuudenmukainen ja ymmärrettävä kokonaiskuva tutkimuksesta, keskeyttää osallistumisensa ilman kielteisiä seurauksia sekä saada tietoa tutkimuksen sisällöstä ja henkilötietojen käsittelystä. Tutkimuksen keskeyttämiselle ei tarvitse kertoa syytä, ja sen on oltava yhtä helppoa kuin suostumuksen antaminen. (Kohonen, Kuula-Luumi & Spoof, 7–8.) Painotin jokaiselle haastateltavalle, että minuun saa ja pitää olla matalalla kynnyksellä yhteydessä, jos mitä tahansa tutkimukseen liittyvää kysyttävää tai kerrottavaa ilmenee. Vaikka tutkimukseni ei vaatinut eettistä ennakoarviointia, koen eettisten periaatteiden olleen tämänkaltaisessa tutkimuksessa erityisen merkityksellisiä. Tein myös tietosuojaselosteen, joka toimitettiin potentiaalisille haastateltaville haastattelukutsun yhteydessä. Tietosuojaselosteeni keskeisimpiä periaatteita oli se, että aineistoani sekä käsitellään että säilytetään turvallisesti. Litteroin haastattelut niin, että kukaan ulkopuolinen ei kuullut niitä. Anonymisoin haastattelut tarkasti. Säilytin haastattelut tietokoneellani, joka on vahvasti salasanalla suojattu. Lisäksi tietokoneeni on suojattu haittaohjelmilta. Näin ollen minua lukuun ottamatta kukaan ei päässyt haastattelunauhoihin käsiksi. Haastattelunauhat poistin tietokoneeltani heti tämän tutkimuksen valmistuttua. Tuhosin samalla litteroidun haastattelumateriaalin ja haastatteluihin liittyvät muut muistiinpanot.

Tutkimusaineiston kriittinen analyysi on edellytys sille, että aineistosta on mahdollista saada luotettavia tutkimustuloksia. Lisäsin tutkimuksen luotettavuutta kirjaimalla tutkimusprosessin ja siihen kuuluvan arvioinnin tarkasti pro graduuni. Lisäksi kiinnitin erityistä huomioita oman toimintani arviointiin. Aineiston analyysin laajuus on yksi tutkimuksen luotettavuuden tekijöistä. Aineiston tulkintojen tulee perustua aineistosta itsestään nousseisiin tekijöihin. (Eskola & Suoranta, 1998, 156.) Näin ollen aineistoa käsiteltäessä minun tuli kiinnittää huomiota siihen, että käsittelin aineistoa niin neutraalisti kuin mahdollista. Aineistosta ei saa tehdä sellaisia tulkintoja kuin itse haluaisi tulkintojen olevan, vaan ainoastaan sellaisia, joita aineistosta todellisuudessa nousee pinnalle.

Koin yhteyshenkilön saamisen erityisen tärkeäksi erityisesti siitä syystä, että se lisäsi mahdollisten haastateltavien yksityisyydensuojaa. Tällöin en ole voinut saada tietooni sellaisia henkilöitä, jotka eivät halua osallistua tutkimukseen. Hänen ansioistaan kykenin esimerkiksi olemaan mahdollisimman etäällä tutkimuksen ulkopuolisista vangeista. Yhtäältä on mahdollista, että erityisesti hän vankilan henkilökunnan jäsenenä tunnistaa peitenimien takana olevat henkilöt. Hän ja esimerkiksi muutama vartija tietävät, ketkä vangit kävivät haastattelussani. Haastateltavia oli vain kuusi, mikä lisää tunnistamisriskiä. Olen pyrkinyt välttämään tunnistamisriskiä niin pitkälle kuin mahdollista. Harkitsin erityisen tarkkaan, mitä sitaatteja käytän tutkimuksessani. Vältin ristiintaulukoimasta tietoa haastateltavista, jolloin en esimerkiksi siteerannut isyyteen ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyviä sitaatteja edes peitenimellä. Toisaalta taas äärimmilleen viety tunnistamisriskin pakoilu olisi johtanut varsin väljään

tuloslukuun. Vankila on tutkimushaastatteluympäristönä sellainen, että vankilan henkilökunnan näkökulmasta haastateltavien vankien täyden anonymiteetin saavuttaminen on hankalaa. Tämä on osa vankilan luonnetta. Tärkeä huomio kuitenkin on se, että yhteyshenkilöni ja esimerkiksi vankilan vartijat ovat valtion viranomaisia, joita sitoo vaitiolovelvollisuus vankilan vankeja kohtaan.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esitän tutkimukseni tulokset liittyen ehdottoman vankeuden vaikutuksesta miehen identiteettiin. Käyttäessäni henkilökohtaisen, esitetyn, suhteellisen tai yhteisöllisen identiteetin käsitettä, viittaan niillä CTI-teoriaan (Stewart, 2022, 150–151; Frank & Gill, 2015, 516–517; ks. alaluku 3.3.1). Olen päätenyt jakamaan luvun kolmeen osaan: ehdottoman vankeuden vaikutus miehen identiteettiin vankilassa, ehdottoman vankeuden vaikutus miehen identiteettiin siviilissä ja rikoksettoman identiteetin rakentumisen mahdollisuudet. Luvun alaotsikot vastaavat kolmea yläluokkaa, jotka koostin tutkimusaineistosta.

5.1 Ehdottoman vankeuden vaikutus miehen identiteettiin vankilassa

5.1.1 Vankiloiden erilaiset kulttuurit vangin identiteetin taustalla

Kuvailin alaluvussa 3.3.2 miten ehdottoman vankeuden myötä miehen elämään astuu uusi rooli ja identiteetti – muutosta ei voi kiertää (Jiménez & Garcia, 2014, 351; Saari & Kainulainen, 2021, 3). On vaikeaa löytää samankaltaista tietynlaisen identiteetin haltuunottoa edellyttävää tilaa, jonne mies voidaan asettaa vasten tahtoaan muiden miesten seuraan. Vankeus sekä vangin roolin ja identiteetin haltuunotto voi eritoten ensimmäisellä kerralla pelottaa ja jännittää. Kun vankeuksia on taustalla useampi, on vankilan kulttuuri ja siihen nivoutuva vangin identiteetti entuudestaan tuttuja, ja siten vankeuteen ja vangin identiteettiin on helpompaa asettua uudelleen. Pekan ja Villen sitaattit ovat tästä osoitus:

"T (tutkija): Jos sä mietit sitä tunnetta, kun oot saanut ensimmäistä kertaa sen tiedon, että joudut vankilaan ja sitten kun viimeisimmän kerran olet saanut sen tiedon, niin onko se muuttunut se tunne?"

Pekka: On se muuttunut. Ekalla kerralla tuli itku. Sitten, kun se (viimeisin) tuomio tuli, niin mä olin vaan, että aha. Sit lusitaan."

Ville: Ei pelottanut enää tulla uudestaan (vankilaan ensimmäisen tuomion jälkeen), kun ties mitä odottaa.

Haastateltavien puheista välittyy, että vankiloiden ja osastojen välillä on suuria eroja – jokaisessa on oma kulttuurinsa käytäntöineen ja toimijoineen. Miehen identiteetin kannalta tämä on oleellinen huomio. Haastateltavani suorittivat vankeusrangaistuksiaan avovankilassa. He kuvasivat siirtoa suljetusta vankilasta avovankilaan muun muassa "kulttuurishokiksi" ja alkuun "pallo hukassa olemiseksi". Seuraavissa sitaateissa Pekka ja Ben kertovat kokemuksistaan eri vankilakulttuureista:

Pekka: Ihan laitoskohtasta (tuen ja avun saamiset mahdollisuudet vankiloissa), että se vaihtelee tosi paljon. Siinä on ihan jäätäviä eroja, mikä on mun mielestä ihan naurettavaa.

Ben: Kyllä siellä suljetussa vankilassa tuntee ihan samalla tavalla kuin täälläkin, mutta täällä (avovankilassa) sitä pääsee nopeemmin irti siitä sellasesta avuttomuuden tunteesta (liittyen läheisten poissaoloon).

Tulkitsen Pekan sitaatin niin, että oikeanlainen kohtaaminen voi muodostua miehelle vankilaolosuhteissa erityisen merkitykselliseksi. Oikeanlainen tuki ja apu tukee miehen hyvinvointia, mikä voi palvella miehen minäkäsitystä ja sitä kautta identiteettiä. Lisäksi Pekka totesi aiheeseen liittyen: "Niin nyt sitten tavallaan tuntunut vähän niinkun siltä, on herännyt eloon, kun on tullut tänne (avovankilaan)". Tämän sitaatin puolestaan tulkitsen niin, että Pekka kokee avovankilan olevan vapaampi ympäristö miehelle myös psyykkisesti. Ben viittasi sitaatillaan siihen, että avovankilan monipuolisemmat toiminnan mahdollisuudet tuovat mielekästä tekemistä arkeen, joka auttaa jaksamaan vankeudessa. Benin kokemuksen mukaan suljetummissa olosuhteissa jää enemmän aikaa "murehtimiseen." Lisäksi haastatteluista kävi ilmi, että suljetussa vankilassa useampi osastolla ollut vanki on saattanut olla useimmiten päihtyneenä. Haastateltava on saattanut olla myös itse päihtynyt. Nämä haastateltavat kokivat päihteen värittämän ympäristön erityisen ahtaaksi.

Vangin on todettu kokevan vähemmän yksinäisyyttä, jos hän asettuu vankilan hierarkiassa korkealle (Saari, 2021, 76). Myös statusasemilla on merkitys sen kannalta, millaiset vuorovaikutuksen mahdollisuudet vankiosastolla on. Mies voi korostaa

omaa miehisyyttään vankilassa esimerkiksi kehonrakennuksella ja tatuoinneilla (Suonio, 2017, 130). Tepi kuvailee sitaatissaan lihaksikkuutta miehisyyden korostamisena ja statusaseman hakemisena vankilassa:

Tepi: Onhan sitä ollu semmoista jengiä (vankiloissa), mitkä on sitä mieltä, että se (mieheys) tulee vaan hauiksien kautta. Miehen status haettiin just nimenomaan, että mitä leveämpi sä oot ja miten sä tuut tuosta ovesta sisälle, että tuletko sä siitä poikittain vai mitenkä sä tulet.

Tepin sitaatti korostaa sen tärkeyttä, millä keinoin mies identiteettinsä vankilassa esittää, eli millainen hänen esitetty identiteettinsä on. Tepin sitaatti osoittaa, että vankilassa mies saattaa rakentaa mieheyttään ja esittää vangin identiteettiään kehonsa kautta. Vankilaolosuhteissa kehonrakennus voi toimia mieheyden osoituksena nimenomaan muille miehille. Tässä tutkimuksessa lähestyin identiteettiä siitä näkökulmasta, että vuorovaikutustilanteet muokkaavat identiteettiä (Frank & Gill, 2015, 516–517; Jaari, 2004, 37; Stewart, 2022, 150–151), joista eritoten keskityin CTI-teoriaan. Mitä myönteisempää ja runsaampaa miehen vuorovaikutustilanteet vankilassa ovat, sitä paremmin hän vankilassa voi. Frank ja Gill (2015) nojaavat sosiologian ja psykologian tutkijoiden näkemyksiin siitä, että vankilaympäristöllä voi olla voimakas vaikutus vankien sosiaaliseen ja psyykkiseen hyvinvointiin: merkityksensä saavat niin tuomion pituus kuin vankilan käytännöt (Frank & Gill, 2015, 514). Merkitys ei ole vain muilla vangeilla, vaan myös vangin ja vankilan henkilökunnan välinen vuorovaikutus voi olla merkityksellistä. Kun muut vangit eivät ole läsnä, voi miehellä olla mahdollisuus tuoda sellaisia asioita itsestään ilmi, jotka hän vankiyhteisössä saattaa salata. Hänellä on mahdollisuus esittää myös toisenlainen minä ja identiteetti, johon saattaa kuulua vaikkapa herkät ja intiimit tarpeet, pelot ja huolet. Tästä kertoivat muun muassa Ville ja Ben:

Ville: Mulla kävi semmoinen onni, että mun työntekijä (vankilassa), nii meillä toimi kaikki. Mä oikeesti tunsin, että se oikeesti haluaa auttaa mua, että siitä oli iso apu kaikessa.

Ben: Joskus joku keskustelu (vankilan henkilökunnan kanssa) on auttanut jaksamaan ja helpottanut tuomion kärsimistä.

Haastateltavat toivat enemmän tai vähemmän ilmi sen, että vankeudessa oleminen rajaa mahdollisuuksia näyttää ja osoittaa tunteita. Mies tällöin peittää henkilökohtaisen identiteettinsä. Valtaosa haastateltavista koki, että erityisesti kaikki herkemvät tunteet on paras piilottaa vankilassa kokonaan. Kysyessäni heiltä, millaisia tunteita he haluavat vankiosastoilla piilottaa, nousivat eritoten ”pelko” ja ”herkkyys” esille. Psykkisen kuormituksen ja emotionaalisen ahdistuksen kestäminen ilman ulkoisia merkkejä feminiinisistä tunteista, kuten ahdistuksesta tai pelosta, on yleisesti tunnustettu

maskuliiniseksi ominaisuudeksi (Steiner, Vescio & Adams, 2022, 2). Vankilassa tällaisen sitkeyden omistaminen on merkitykseltään erityisen korostunut. Kysyessäni, millaiset tunteet puolestaan mahtuvat osastoille, kertoi eräs haastateltavista näiden tunteiden olevan ”kierous”, ”viha” ja ”kateellisuus”. Toisaalta taas osa haastateltavista toi esille, että he esimerkiksi halveksuvat vankien välistä valehtelua ja tavaroiden varastamista tai ”pummimista”. Haastateltavien puheista nousi myös kokemuksia siitä, että samalta osastolta on löytynyt kaveri, jolle on voinut puhua myös kipeistä asioista. Yleisempää kuitenkin oli kokemus siitä, että tunteista mieluummin vaietaan. Tunteiden kontrolli (Eerola, 2014, 33; Steiner, Vescio & Adams, 2022, 2) on tyypillinen maskuliiniseksi luonnehdittu piirre. Tunteiden kontrolli voi vankeudessa nousta välttämättömäksi keinoksi selviytyä. Tämä tulee ilmi Pekan sitaateista:

”T: Mikä siinä (vankeuksissa) on ollut se kaikkein konkreettisin seuraus sulle, kun sulla on nyt [luku] tuomio menossa?”

Pekka: Niin no, ihan tunnevammaseksi siinä tulee.

T: Mitä tarkoitat, millä tavalla?”

Pekka: Siis silleen, että pystyy blokkaamaan omat tunteet. Pystyy pistää semmosen kytkimen päässä päälle ja pois, että mikään ei tunnu miltään. Sit siinä on vaan huonoo se, että se on joo selviytymiskeino, mut sit jos se jää päälle.

T: Että ennemmin ikään kuin sulkee ne tunteet pois, kun sitten oikeesti kohtais ne?”

Pekka: Joo eihän siitä tuu mitään, jos sä itket päivät tai voivottelet tai ei niinku vaan voi mitään. Et sä pysty selviytymään silleen. Sun vaan pitää joka aamu esittää ihan kun ei ois mitään, herää hyvällä fiiliksellä, heittää läppää ja just vaan sivuuttaa kaikki ja ajatella, että se on ihan sama, ei millään ei ole mitään väliä.”

Vankila on järjestelmä, joka vapaudenriiston lisäksi vaikuttaa voimakkaasti henkilökohtaiseen identiteettiin (Jiménez & Garcia, 2014, 351). Siten vangin identiteetin haltuunotto merkitsee henkilökohtaisen identiteetin sivuun siirtymistä ainakin osittain. Frank ja Gill (2015) ovat todenneet vangin identiteetin suojelevan vankia (Frank & Gill, 2015, 528). Vankila on erityinen tila, jossa vuorovaikutus tapahtuu pitkälti pienen piirin sisällä. Käytösnormeista poikkeaminen voi koitua jopa turvallisuusuuskaksi vangille. Suhteellinen identiteetti tässä yhteydessä viittaakin siihen, että vangin on tärkeää lunastaa vangin identiteetti myös hänen ja muiden vankien välisissä suhteissa. Se ei riitä, että mies esittää vangin identiteetin ulospäin – hänen tulee se myös lunastaa muiden vankien silmissä. Jos vanki valitsee vankilassa jonkun muun identiteetin, voi hän altistua jopa väkivallalle muiden vankien toimesta (Frank & Gill, 2015, 528). Sami kertoi seuranneensa tilannetta läheltä:

"T: Tuleeko sulle mieleen jotain esimerkkejä siitä, että oisit nähnyt, että joku olisi erotunut joukosta (vankilan osastolla)?

Sami: Se oli semmoinen nuorempi poika, joka halusi olla vaan omissa oloissa ja sitä pelotti ja se näky siitä päälle. Sit kun se antoi sen pelon näkyä ja kaikkien ymmärtää, että sitä pelottaa, niin osa rupes käyttämään sitä hyväkseen. Se oli semmoista manipulointia koko ajan, että joo, nyt alat hakemaan aineita siviilistä (vankilaan)."

Sami totesi, että vastaavanlainen manipulointi ja kiristäminen pitkälti keskittyvät suljettuihin vankiloihin. Pekan sitaatti tarkoittaa Samin osastoverin kokemaa hyväksikäyttöä. Pekan sitaatti osoittaa, että vankilan maskuliiniseen kulttuuriin kuuluu se, että pelkoa tai muuta niin kutsuttua heikkoa kohtaa ei saisi näyttää:

Pekka: No on se silleen, että se (maskuliinisuus vankilassa) ylikorostuu. Siis kyllä se ylikorostuu ihan sikana, koska ensinnäkin sä oot siinä maailmassa, että sun pitää olla macho ja sit sä oot siinä maailmassa missä ei valiteta, eikä itketä, eikä näytetä mitään heikkouksia.

Yllä oleva Samin sitaatti on esimerkki siitä, että tyypillisestä vangin identiteetistä poikkeaminen voi koitua vangille vaaraksi. Pelon näyttäminen ei kuulu vangin rooliin, sillä pelkoa voidaan muiden vankien toimesta käyttää hyväkseen. Tämän kaltaisia "heikkouksia" ei saisi näyttää (Suonio, 2017, 132), kuten Pekan sitaatissa käy ilmi. Miesten maskuliinisessa vankilakulttuurissa miesten odotetaan olevan vahvoja (Suonio, 2017, 132), eikä tähän tunteellisuus kuulu. Miesvankien maskuliinisuutta uhkaava käytös voi lietsoa heitä käyttäytymään jopa aggressiivisesti yrittäessään mukautua miesvankien maskuliinisuuden normeihin ja saavuttaakseen suotuisa asema vankien keskuudessa (Butler, 2008, 857).

Siinä missä vangin identiteetin haltuunotto suojelee miestä (Kekki, 2012, 23), on vangin identiteetti myös erityisen haavoittuvainen. Haastateltavien kertoman perusteella syvimmistä tunteista tyypillisesti vaietaan osastolla kokonaan tai jos "hyvä tuuri käy", niin osastolta voi löytyä kaveri, jonka kanssa keskustella esimerkiksi isyydestä ja lapsista. Samin, Tepin ja Matin sitaatit kuvaavat tilannetta, johon mies syvimpien tunteidensa kanssa vankilassa usein päätyy:

Sami: Sitten, kun (sellin) ovet menee kiinni, sitä mieltii, että huh huh.

Tepi: Onhan tietenkin niitä hetkiä sitten, tuolla kopissa kun yksin istuu, niin tietenkin niitä hetkiä tulee, että tulee se ikävä ja kaipuu (läheisiä kohtaan).

Matti: Mä sanoisin, että 90 prosenttisesti sitä (murheellisia tunteita) pohtii vaan omassa päässä (vankilassa ollessa).

Yhteen vetäen miehen identiteetti muodostuu vankilassa sellaisessa maskuliinisessa kulttuurissa, joka muodostaa miehelle melko kapean kentän toimia. Tästä kertoo myös Matin sitaatti:

T: Sanoit, että vankila on miehelle ahdas paikka, niin millä tavalla se konkretisoituu sulle se ahtaus tuolla (vankilan osastolla)?

Matti: Just harrastusmahdollisuudet ja työntekomahdollisuudet ja kaikki tällöinen muuttuu.

Tämä alaluku on osoittanut, että vankiloiden välillä on eroja. Siten miehen esitetty identiteetti ilmenee eri tavoin miehen vuorovaikutuksessa muiden vankien ja vankilan henkilökunnan kanssa sekä hänen oman toimintansa kautta. Tämä on miehelle pääosin välttämätön – mahdollisesti osin kipeäkin – selviytymiskeino. Jos vangin esitetty identiteetti murtuu esimerkiksi näyttämällä pelko tai muu ”väärä” tunne ulospäin, voi mies kokea vankilassa jopa uhkaa ja hyväksikäyttöä. Suhteellinen identiteetti muodostuu vankilassa siten, miten muut vangit kokevat miehen. Jos vanki onnistuu esittämään identiteettinsä ”oikealla”, jopa alfaurosmaisella tavalla, hän mitä todennäköisemmin lunastaa myös suhteellisen identiteettinsä oman etunsa mukaisesti. Mitä vahvemmin vankilan kulttuuriin sopivan esitetyn ja suhteellisen vangin identiteetin mies onnistuu luomaan, sitä todennäköisemmin hän vankilassa pärjää. Vangin identiteetti on puolestaan hyvin yhteisöllinen identiteetti, sillä vankila on vangeille sekä psyykkisesti että fyysisesti vahvasti rajattu tila.

5.1.2 Siviiliin jäävät identiteetit

Vankilan keskeinen seuraus on, että se erottaa arkielämän vakiintuneista sosiaalisista käytännöistä (Jiménez & Garcia, 2014, 2014). Esimerkiksi isän, isoisän, aviomiehen, veljen, seurustelukumppanin ja työtoverin roolit ja identiteetit pakenevat vankeudessa kauemmaksi. Tällöin miehen siviilielämän identiteetit siirtyvät syrjään. Miehen identiteetit voivat poiketa toisistaan vahvasti, mikä voi aiheuttaa epävarmuutta, ahdistusta ja ristiriitaa.

Isien odotetaan täyttävän nykyaikainen ”isän rooli”, johon lukeutuvat muun muassa aktiivinen huolehtiminen ja osallistuminen lastenkasvatukseen (McLaughlin & Muldoon, 2014, 439; Offer & Kaplan, 2021, 987–988). Vankilassa isän rooli siirtyy ja tilalle tulee vangin rooli. Erään näkemyksen mukaan isän identiteetti määräytyy sisäiseksi joukoksi odotuksia liittyen isän rooliin (McLaughlin & Muldoon, 2014, 440). Isän roolin menettämällä on suora yhteys isän identiteettiin. Lisäksi tutkimuksissa

on havaittu isän identiteetin pohjautuvan myös tarjoajan rooliin (McFarlane, 2013, 323; McLaughlin & Muldoon, 2014, 445): vankilasta käsin on hyvin vaikea tarjota lapselle hoivaa, aikaa, parempi elintaso ja niin edelleen. Tekemissäni haastatteluissa tämä näyttäytyi erityisen kipeänä kokemuksena vankilassa oleville isille. Miesvangeille isyys voi myös olla tärkeä motivaation lähde rikollisesta elämäntavasta irtaantumisiksi (Eerola & Mykkänen, 2017). Osalla haastateltavista oli lapsia. Haastateltavien kokemuksissa isyys näyttäytyi teemana, johon liittyy syyllisyyttä, huolia ja murheita. Vankilassa isänä olemista haastateltavat kuvasivat esimerkiksi sanoin *"erittäin haastavaa"*, *"tosi raskasta ollut"*, *"ei voi olla läsnä silleen, ku pitäis"* ja *"suorittamaton vastuu painaa"*. Haastattelemani isiä en voi siteerata peitenimellä, sillä tämä ristiintaulukoisi tietoja haastateltavista ja lisäisi haastateltavien tunnistamisriskiä. Myös isoisänä oleminen näyttäytyi teemana, johon liittyi samanlaisia kokemuksia kuin isyyteen. Jos mies kertoi kokevansa, että hän on epäonnistunut isänä, toivoi hän voivansa onnistua isoisänä: *"Jos mä en oo pystynyt olee fajana roolimalli, niin voisin ainakin olla isoisänä."* Eräs haastattelemani isä nosti esiin tekemänsä huomion menneiltä vuosiltaan: *"Se on kumma juttu, kun linnaan joutuu, niin sitten niitä lapsia on paljon kovempi ikäviä ja niin pois päin, mutta sitten kun ollaan tuolla siviilissä, niin ollaankin vaan radalla."* Sitaatti kuvaa päihderiippuvuuden raadollisuutta. Vaikka vankeudessa ikävä lapsia kohtaan voi olla raastavaa, siitä huolimatta siviilissä ollessa päihdemaailma vetää perhe-elämää enemmän puoleensa.

Eräs haastateltava isä kuvasi *"parhaiden vuosien menettämisenä"* sitä, kun vankeuden vuoksi lapsen kasvua ja kehitystä ei ole saanut seurata läheltä. Lapsen identiteetti kasvaa ja kehittyy ilman, että isän identiteetti kulkee rinnalla. Haastatteluissa tuli ilmi, että avovankilassa on enemmän tilaa olla isän roolissa ja identiteetissä. Yhteydenpito lapsiin on helpompaa kuin suljetusta vankilasta. Toisaalta haastateltavat kertoivat, että koronaepidemian aikana perhetapaamisia ja poistumislupia on jouduttu eväämään, jolloin mahdollisuus lasten ja lastenlasten tapaamisen on kaventunut. Isät kokivat asian erityisen raskaana. Haastatteluiden perusteella näyttääkin siltä, että isän roolin menettäminen ja isän identiteetin horjuminen voi muodostua yhdeksi kipeimmäksi ehdottoman vankeuden seurauksista.

Haastateltavat nostivat esille seksuaalisuuteen liittyviä teemoja, kuten seurustelun, seksin ja intiimin läheisyyden. Vankilassa oleminen johtaa väistämättä seksuaalielämän käyttäytymisen muutoksiin (Jiménez & Garcia, 2014, 354). Jos haastateltavalla on joskus vankeutensa aikana ollut siviilissä seurustelukumppani, on moni heistä kokenut syyllisyyttä siitä, että ei voi olla kumppaninsa luona. Syyllisyys on korostunut tilanteissa, jolloin haastateltavan kertoman mukaan seurustelukumppani olisi esimerkiksi ikävän elämäntapahtuman takia kaivannut enemmän tukea. Tämä tulee ilmi Benin ja Samin sitaateissa:

Ben: *Tuntu se sillon avuttomalta, kun se (seurustelukumppani) oli siellä (siviilissä).*

"T: Mikä sua on auttanut sitten jaksamaan tuon asian kanssa, että olet joutunut kantaa (vankilasta käsin) huolta ja murhetta sillon sun kumppanista?"

Sami: *Jotenkin sitä (vapautumista) vaan jaksaa odottaa. Ei siinä oikein muu auta."*

Haastateltavien puheista välittyi, että seurustelu vankilasta käsin on haastavaa, vaikeaa ja raskasta. Eräs haastattelemani mies totesi, että *"silloinhan (vankeuden aikana) se nainenkin lusii"*: yksinäisyydestä ja fyysisen kosketuksen puutteesta voi kärsiä yhtä lailla siviilissä oleva kumppani. Vangin ja aviomiehen tai seurustelukumppanin yhtäaikaiset identiteetit näyttäytyivät kipeänä yhtälönä. Tätä kuvaa myös Matin sitaatti:

Matti: *Kyllähän se (siviilissä oleva kumppani) tuomiota suorittaa samalla lailla. Kyllä se (tuomion suorittaminen) on paljon helpompaa yksin, ei tarvitse toisen asioita ajatella ollenkaan.*

Vankeuden aikainen seurustelu saattoi olla niin vaikea asia käsitellä, että esimerkiksi eräs haastateltava kertoi tästä syystä päättäneensä parisuhteen ennen vankilaan menoa. Haastateltava kertoi, ettei kestä sitä ajatusta, että jättäisi kumppanin siviiliin *"oman onnen nojaan"*. Rikos ja siitä aiheutuva vankeus tutkitustikin heikentävät miesten mahdollisuuksia muun muassa avioliittoon ja lisäävät avioeron riskiä (Falleisen & Andersen, 2017, 154). Toinen haastateltava kertoi huomanneensa, että usein seurustelevilla vangeilla on enemmän *"pinna tiukalla"* verrattuna niihin vankeihin, joilla ei kumppania ole. Lisäksi eräs haastateltava kertoi seuranneensa toisinaan sivusta, kuinka toisella vangilla on kehittynyt jopa pakonomainen tarve pohtia kumppanin tekemisiä vankilasta käsin. Haastateltava kuvasi tilannetta *"tuplatuomioksi"*. Haastateltava jatkoi, että vankilassa mustasukkaisuus helposti kasvaa suhteettoman suureksi. Haastateltava arveli tämän johtuvan vangin kokemasta huolesta liittyen siihen, että jaksako siviilissä oleva kumppani odottaa vangin vapautumista. Haastateltava kertoi, että mustasukkaisuus voi aiheuttaa vankilassa monenlaisia ongelmia: vanki esimerkiksi saattaa helpommin ajautua ongelmiin muiden vankien kanssa ja itse tuomion suorittaminen hankaloituu valtavasti.

Vankien seksuaalisen tyytyväisyyden merkitys on usein jäänyt tutkijoilla huomioimatta vankien mielenterveyttä ja hyvinvointia tarkastellessa (Carcedo ym., 2019, 704), minkä lisäksi aihetta on tutkittu Suomessa erittäin vähän (Suonio, 2017, 130). Seksuaalisuus on erityisen syvä, erottamaton ja kokonaisvaltainen osa ihmisyyttä ja

ihmisenä olemista. Seksuaalinen hyvinvointi on osa hyvinvointia ja terveyttä. Ehdoton vankeus voi oleellisesti rajata keinoja toteuttaa seksuaalisuuttaan mielekkäällä, tyydyttävällä, tasapainoisella ja terveellä tavalla. Ehdoton vankeus voi vaikeuttaa tai kokonaan poistaa esimerkiksi mahdollisuuden seksiin ja intiimiin läheisyyteen, jotka ovat tapoja toteuttaa seksuaalisuutta. Tavoittamattomat kumppanit, epätyytyttävä seksuaalinen toiminta ja toteutumattomat seksuaaliset halut johtavat seksuaaliseen turhautumiseen (Lankford, 2021, 1). Vangit ovat tutkimuksissa kuvanneet vankeuden aiheuttamaa seksuaalista tyytymättömyyttä seksuaaliseksi kiduttamiseksi (Carcedo ym., 2019, 12). Seuraavissa sitaateissa Tepi, Pekka ja Sami kuvailevat läheisyyden kaipausta vankeudessa:

Tepi: Varsinkin, jos se tuomio on pidempi ja olet pitkään kiinni siellä, niin voi olla jopa tosi pitkään, että on edes koskettanut toista.

"Pekka: Tietenkin seksin määrä laskee aika paljon. Ja sitten jos on seksuaalisesti aktiivinen ihminen ja on tottunut siihen, on nyt vaikka ollut parisuhdetta ja tommosta, et se... Jos on semmoinen ihminen, niin sitten se (seksuaalisuus) sitäkin myötä korostuu erityisesti, koska tulee semmosta seksuaalista turhautuneisuutta paljon.

T: Niin, se on ihmisen perustarve kuitenkin se seksi ja se, että saa läheisyyttä ja on toinen ihminen siinä lähellä ja läsnä.

Pekka: Niin ja kun on pitkä aika, että on ylipäänsä edes halannut ketään. Sit se korostuu ja sitten tuottaa ahdistusta jo se asia. Ja varsinkin jos sä tiedät, että sä olet niin suljetussa paikassa, että ei ole edes mahdollista saada sitä fyysistä läheisyyttä, niin sitä myöten myös se korostuu. Sitten ne jutut (vankilan osastoilla) on sitä luokkaa, että perse ja tissit tyyliin, ja sitten kun se (seksuaalinen halu ja kosketuksen tarve) puskee vaan sieltä läpi, niin sitä myöten se (seksuaalisuus) ylikorostuu."

Sami: Eihän siihen (kumppanin läsnäoloon) itse voi vaikuttaa, kun ei ole vaihtoehtoja. Jos olisi vaihtoehtoja, niin se ihminen tekisi ihan mitä vaan. Varsinkin, kun kyse seksistä, niin kyllähän sitä kaivoisi itsensä vaikka seinästä läpi, mutta kun sinulla ei ole sitä mahdollisuutta.

Haastateltavien puheista välittyy se, että vankeudessa yksinäisyys ja kosketuksen kaipuu sattuvat ja tuntuvat pahalta. Kosketuksen ja läheisyyden kaipuu voivat naamioitua roisin kielenkäytön taakse. Hypermaskuliinisuus korostaa tunteetonta asennetta seksuaalisuutta kohtaan (Curtis, 2019, 63): kipeästä läheisyyden ja hellyyden kaipuusta ei puhuta. Sen sijaan "tisseistä" ja "perseistä" puhuminen voi asettua luontevaksi osaksi miesvankiyhteisön kieltä. Tällainen puhe miesvankiosastoilla on "jopa

suotavaa", kuten eräs haastateltava kertoi. Heteroseksuaalisuus ja seksuaalinen kokemus ovat tyypillisiä hegemonisen maskuliinisuuden arvoja (Bengtsson, 2016, 419). Mies voi ilmentää näitä arvoja puheen kautta, kun vankeus rajaa mahdollisuuden seksuaaliseen kanssakäymiseen naisten kanssa pois. Toinen haastateltava kertoi, että miesvankiosastoilla saatetaan puhua naisista myös *"alentavasti"* ja *"rumasti"*. Pohdin, että tällaisen käytöksen takana voi viime kädessä olla vangin oma seksuaalinen tyytymättömyys ja turhautuneisuus.

Seksuaalisen turhautumisen on todettu olevan yhteydessä aggressioon ja väkivaltaan. Lisäksi seksuaalinen turhautuminen lisää rikollisuuden riskiä, kostonhakuisuutta ja vallanhakua. (Lankford, 2021, 1; Suonio, 2017, 129.) Koronaepidemian aikana rajatut poistumisluvat ja perhetapaamiset ovat vaikeuttaneet entisestään mahdollisten kumppaneiden tapaamista. Koronaepidemian aikana yksinäisyys on lisääntynyt myös vankiloissa. Perhetapaamiset ja erityisesti poistumisluvat ovat keskeisiä seksuaalisen toteuttamisen mahdollisuuksia. Eräs haastateltava totesikin: *"Sitten vielä koronarajoitukset ja kaikki päälle. Moneen kuukauteen nähnyt koko perhettä, kaikki niinku meni, kaikki. Perhetapaamiset ja parisuhteet, kaikki meni ihan paskaksi."* Miehen seksuaalisuus on osa miehenä olemista ja siten myös osa miehen identiteettiä. Seksuaalisuus kaikkine piirteineen on vankiloissa tabu (Suonio, 2017, 135), mikä välittyi miesten puheissa: he ovat syvimpien ajatustensa kanssa todella yksin ja seksuaalinen tyytymättömyys aiheuttaa mittavaa kärsimystä. Vankeus rajoittaa vangin mahdollisuuksia seksuaalisuutensa toteuttamiseen eli normaaliuteen – tämä on inhimillinen tosiasia, jota ei voi väistää (Lassila, 2017, 170).

Kysyin haastateltavilta, mitkä asiat auttavat heitä jaksamaan vankeuden tuomia kipeitä ja kielteisiä tunteita – toisin sanoen auttaa jaksamaan vangin roolissa ja identiteetissä. Haastateltavat kertoivat keinojensa olevan muun muassa *"kirjoittaminen"*, *"usko"*, *"vankilan hengelliset tapahtumat"*, *"vankilan henkilökunnalle juttelu"*, *"sulkeutuminen"*, *"salilla treenaaminen"* sekä itsensä muistuttamisen siitä, että *"vankeus on väliaikaista"* ja *"vapautumispäivä on tiedossa"*. Kaikki haastattelemani miehet suorittivat määräaikaista tuomioita, eli kenelläkään ei ollut elinkautista rangaistusta. Siten kaikilla miehillä oli vapautumispäivä tiedossa. Voi olla, että mahdollinen elinkautisen tuoma epävarmuus vapautumispäivästä olisi voinut vaikuttaa tutkimustuloksiin, kuten Samin sitaatista on pääteltävissä:

Samu: Varsinkin, jos on määräaikainen tuomio, niin sä tiedät sen päivän tarkalleen milloin sä vapaudut toisin kuin sitten vaikka osa elinkautista, kun ne ei vielä tiedä. Ja siinä tietysti vielä paljon pidemmät nuo ajankin, ennen kuin sitten pääset lomille.

Curtiksen (2019, 63) käyttämä termi vaarallinen maskuliinisuus on täsmällinen kuva-

vaan sitä, millaisen maskuliinisen kulttuurin ympäröimänä mies vankilassa on. Vankeus voi olla vaarallista miehelle itselleen, mutta myös hänen henkilökohtaisille rooleilleen ja identiteeteilleen. Vangin henkilökohtainen identiteetti tulee ilmi esimerkiksi vankilan perhetapaamisissa: vanki saa tuolloin olla perheensä ja ystäviensä kanssa vankilan ulkopuolisissa rooleissa, kuten vaikkapa isänä tai aviomiehenä (Frank & Gill, 2015, 514–515). Tekemissäni haastatteluissa kävi ilmi, että vankilassa olleilla iseillä on erityisen lämpimiä muistoja lasten tapaamisiin liittyen vankeuden aikana. Sen lisäksi, että mies näkee lastaan ja lapsi saa iloita vanhempansa tapaamisesta, saa mies itse olla isän roolissa ja identiteetissä. Mies saattaa joutua vankilassa ollessaan siirtymään identiteetistä toiseen, mikä aiheuttaa ristiriitaa. Alaluvussa 3.2.2 esittelemäni PI-teoria selittää sitä epäharmoniaa ja ristiriitaa, joka syntyy epätasapainoisista näkemyksistä itseään kohtaan. Tällöin kokemus omasta identiteetistä ei ole sopusoinnussa itseän ja ympäristöön nähden. (Frank & Gill, 2015, 517–518; Kuang & Babrow, 2021.) Erään näkemyksen mukaan henkilö saattaa vankilassa luovuttaa tietyt ominaisuutensa tai ensisijaisen identiteettinsä tullakseen hyväksytyksi muiden silmissä (Frank & Gill, 2015, 515). Isän tai aviopuolison identiteetit voivat miehessä olla, mutta hän on joutunut siirtämään ne syrjään vangin identiteetin tieltä. Tämä näyttäytyi tekemissäni haastatteluissa erityisen raskaana miehille.

Tämä alaluku on osoitus siitä, että mies voi hukata siviilielämänsä identiteetit vankeuden myötä. Tämän luvun perusteella näyttää siltä, että ehdoton vankeus vaikuttaa miehen identiteettiin monin tavoin. Keskeisimpiä vankeuden seurauksia miehen identiteetille on, että miehen siviilielämän identiteetit väistyvät vangin identiteetin tieltä. Siviiliin voi jäädä niin isän ja aviomiehen identiteetit kuin vaikkapa harrastus- ja ammatti-identiteetitkin. Vankilan kulttuuriin sopeutuminen ja vangin identiteetin omaksuminen voivat näyttäytyä miehelle yleisesti hyväksyttynä edellytyksenä ja normina, mutta siitä huolimatta kulttuuria kohtaan kaikkine sen rooleineen ja identiteetteineen nousee paljon kipeitä tunteita ja kokemuksia. Lisäksi mies useimmiten joutuu kätkemään syvimmat ja kipeimmät tunteensa vangin identiteetin säilyttääkseen.

5.2 Ehdottoman vankeuden vaikutus miehen identiteettiin siviilissä

Ehdottoman vankeuden vaikutukset miehen identiteettiin eivät jää vankilaan. Haastattelemani miehet olivat suorittamassa vankeustuomioita, joten keskustelumme luonnollisesti keskittyi enemmälti miehen identiteettiin vankilassa. Tästä huolimatta

miehet toivat esiin myös vankeuden vaikutuksia heidän identiteettinsä siviilielämäänsä. Osalle haastateltavista ehdottomat vankeustuomiot ovat siviilielämässä toimineet meriitteinä ja keinoina esimerkiksi edetä rikollisella uralla tai saavuttaa ihailua. Tuolloin osa haastateltavista koki tuomioiden nostaneen itsetuntoa. Toisaalta useissa tutkimuksissa on havaittu, että rikollisilla ja rikollisissa jengeissä olevilla on huomponpi itsetunto kuin ei-rikollisessa vertailuryhmässä (Beesley & McGuire, 2009, 252). Eräs haastateltava totesikin hiljaisuuden päätteeksi, että on usein siviilielämää eläessä tuntenut itsensä "huonoksi ihmiseksi" vankeuksiensa takia. Toisaalta erityisesti ensimmäisellä tai ensimmäisillä tuomioilla mies saattoi lunastaa maineen "kovana jätkänä", joka oli eduksi sen hetkessä elämäntilanteessa. Lisäksi usea haastateltavista koki saaneensa kunnioitusta siviilissä vankeuksiensa takia:

"T: Mitäs jos sä mietit sun mieheyttä ja maskuliinisuutta, niin näetkö, että onko ne vankeudet vaikuttanut siihen, että miten sä näet ittes miehenä?"

Ville: No varmasti. Varsinkin ekan tuomion jälkeen, niin silloin aattelin just, että oon vaan vitun kova jätkä. Pääsin juuri linnasta, että mulle ei kannata vittuilla."

Sami: No ehkä silloin ensimmäisillä tuomioilla (vankeus vaikutti kokemukseen itsestä miehenä), niin olihan se nyt sitä, että mä oon kova jätkä, kun mä oon käynyt linnassa.

Ben: Tuntuu ne (vankeustuomiot) siltä, että kaikki kaverit ja tuttavat (siviilissä) kunnioittaa mua vähän enemmän.

Rikollisuus voi olla väline rikollisen ajattelun ja toiminnan käynnistämiseen ja ylläpitämiseen (Walters, 2003, 404). Haastatteluiden perusteella erityisen korostunut merkitys miehen identiteettiin vankeustaustalla on ollut silloin, jos haastateltava on ollut rikollisissa piireissä tiukasti kiinni. Osa haastateltavista kertoi viettäneensä aikanaan paljon aikaa rikollisissa yhteisöissä, osa jopa järjestäytyneessä rikollisuudessa. Eräs haastateltava kuvasi, että häntä on pidetty "hyvänä" vankeustuomioiden vuoksi ja hän lisäksi sai niiden myötä "enemmän vastuuta" järjestäytyneen rikollisuuden jengissä. Haastatteluiden perusteella vankeustaustan merkitys oli korostunut myös silloin, jos siviilissä lähipiirissä on käytetty paljon huumeita. Seuraavissa sitaateissaan Ville kuvaa vankeuksien merkitystä rikollisissa kaveripiireissä:

"Ville: Kyllä se yleensä on varsinkin siellä (rikollisissa kaveripiireissä), että varsinkaan jos sä et ole ollut vankilassa, niin silloin sua jotkut saattaa pitää semmoisena, että sä et ole niin kokenut kun me, että sä olet vähän neitimäinen just, että mene nyt tyttö siitä. Kyl mä oon tuollaista nähnyt.

T: Eli vankilassa olo on sitten ollut myös semmoinen mieheyden osoitus?

Ville: *Niin, kun siellä (rikollisissa piireissä) vähän tietynlaiset lainalaisuudet pätee kuitenkin.*"

Tulkitsen Villen sitaatin niin, että vankeus voi toimia rikollisen identiteetin vahvistajana. Miehen rikollinen identiteetti on korostuneesti maskuliininen identiteetti, joka näkyy Villen sitaatissa – *"neitimäisyys"* ja *"tyttönä"* oleminen ovat rikollisen identiteetin vastaisia. Rikollisissa kaveripiireissä vankilatuomion puute voi näyttäytyä maskuliinisuutta ja mieheyttä murtavana asiana: jos vankilassa ei ole ollut, voi yhteisö nähdä miehen feminiinisenä. Rikollinen yhteisö ivaa vankeustuomioita olevan miehen maskuliinisuutta ja mieheyttä kutsumalla häntä feminiinisillä termeillä. Vankila voi johtaa miehen sosiaalistumiseen vankilaan ja sen yhteisöön sekä rikollisen ja vangin rooliin. Tähän kuuluvat rikollisten normien ja arvojen hyväksyminen, rikolliseen alakulttuuriin sopeutuminen ja leimautuminen sekä mahdollisesti rikollisen uran omaksuminen. (Lampinen, 2022, 34.) Identiteetin kehittymisen kannalta oleellista on kuuluminen itselle merkitykselliseen yhteisöön (Lampinen, 2022, 34), jota vankeustuomiot voivat lujittaa. Vankeustuomiot voivat lujittaa miehen esitettyä ja suhteellista rikollista identiteettiä. Vankeustuomioilla *"leveily"* voi olla miehelle keino esittää rikollista identiteettiään, kun samalla se puolestaan toimii suhteellisen identiteetin vahvistajana rikollisessa yhteisössä. Samalla mies voi lunastaa rikollisuuteen nivoutuvan yhteisöllisen identiteettinsä, joka vahvistaa rikolliseen ryhmään kuulumista.

Kysyin järjestäytyneen rikollisuuden alakulttuurissa paljon aikaa viettäneeltä haastateltavalta hänen näkemystään siitä, että ovatko vankeustuomiot vaikuttaneet hänen maskuliinisuuteensa ja mieheyteensä siviilissä. Vastauksessaan hän korosti sitä, että vankilan tavoin järjestäytyneen rikollisuuden alakulttuurissa *"ei voi puhua tunteista"*, niistä *"ei kerrota kellekään"* ja *"paha mieli täytyy turruttaa"*. Haastateltavan kertoma osoitti vankilassa olemisen vahvistaneen tunteiden kontrollin taitoja, joilla rikollisessa alakulttuurissa pärjää. Vangin identiteetin jälkeen rikollisen identiteetissä on helpompaa olla myös siviilielämässä. Haastateltavat kertoivat, että heitä on muun muassa *"nyrkillä hakattu"*, *"uhattu aseella"*, *"puukotettu"*, *"potkittu maahan"*, *"ammuttu"* ja *"kidnapattu"*. Miehillä saattoi olla kokemusta uhrina äärimmäisen raa'asta väkivallasta. Eritoten järjestäytyneen rikollisuuden alakulttuurissa mies on joutunut hyväksymään, että myös hän on voi olla vaarassa ja kokea uhkaa. Tunteiden, rikollisuuden ja sosiaalisen kontrollin välillä on yhteyksiä (Cromby ym., 2010, 873): rikollisessa maailmassa on erään haastateltavan mukaan *"pakko pitää pää kylmänä"*, jotta kyseisessä kulttuurissa voi toimia. Tähän taitoon vankeus voi positiivisesti vaikuttaa.

Jos ympäröivä yhteisö määrittelee rikoksia tekevän yksilön poikkeavaksi ja siten omasta joukostaan irralliseksi, voi rikoksentekijä saada sosiaalista suojaa ja hyväksyntää vertaisiltaan, eli muilta rikoksentekijöiltä. (Bernburg, Krohn & Rivera, 2006, 68.)

Suojan ja hyväksynnän saaminen vahvistaa rikollista identiteettiä entisestään. Seuraavassa sitaatissa Matti kuvaa aikaa ensimmäisen tuomionsa aikana, kun hän olisi kaivannut enemmän tukea lähipiirinsä aikuisilta:

"Matti: Kyllä se on jäänyt mieleen sieltä (ensimmäiseltä vankeustuomioilta), että oli semmoinen haave, että joku ehkä voisi välittää, mutta sitten kun se ei tapahtunutkaan.

T: Niin tuli semmoinen hylkäämisen kokemus?

Matti: Joo."

Nuoren iän ja miessukupuolen risteymään on kiinnittynyt haavoittuvuutta, sillä tietynlaiset maskuliinisuusihanteet ovat omiaan kaventamaan poikien hyvinvointia ja mahdollisuuksia ilmaista itseään. Yhtenä selityksenä maskuliinisuustutkimus on esittänyt maskuliinisuuteen liittyviä normeja, joihin lukeutuvat muun muassa poikien ja miesten kokema haavoittuvuuden, heikkouden ja riippuvuuden ilmaisemisen vaikeus. (Peltola, 2020, 66.) Haastattelemiani miehiä pitkälti yhdisti se, että ensimmäinen ehdoton vankeustuomio on tullut kovin nuorena. Miehen identiteetin ja vankeuksien yhteyden näkökulmasta tämä on keskeinen huomio. Pari haastateltavaa totesi olleensa tuolloin *"teinipoika"* miehen sijaan. Rikollisen uran alkuvaiheeseen liittyy eritoten nuorilla rikoksentekeijöillä seikkailun ja jännityksen kokemuksia sekä ihailun kohteena olemista (Lampinen, 2022, 34). Rikollisella käyttäytymisellä on haettu muun muassa *"seikkailua"*, *"jännitystä"* ja *"villää nuoruutta"*, kuten haastateltavat kuvasivat. Yhteiskuntaa vastaan kapinointi kuuluu rikollisen uran alkuvaiheeseen (Lampinen, 2022, 34). Vankila on suomalaisen yhteiskunnan viimesijainen tila ja areena, sillä ehdottomaan vankeuteen tuomitseminen on yhteiskunnalta ankarin mahdollinen seuraus yksilölle. Vankeustuomio on siten ollut omiaan osoittamaan yhteiskuntaa vastaan kapinointia ja vahvistamaan nuoren yhteiskuntavastaista, rikollista identiteettiä.

Usea haastattelemiani mies on saanut kasvaa aikuiseksi rikosten, päihteiden ja ensimmäisten vankeustuomioiden parissa, jolloin pojan identiteetti on kehittynyt miehen identiteetiksi rikosten ja vankeuden värittämänä. Eräs haastateltava kertoi järjestäneensä rikollisen kaveripiirinsä kanssa *"bileet"* heti samana päivänä, kun vapautui ensimmäiseltä tuomioilta varsin nuorena. Nuoren miehen identiteetille vankilasta vapautuminen on toiminut itsetuntoa vahvistavana tekijänä: vankilasta vapautuminen on hieno asia, jota halutaan juhlia. Samalla nuori on saanut hyväksyntää yhteisöltään. Haastateltavan kertomus osoittaa, että rikollisten käytösmallien omaksuminen ja hyväksynnän saaminen nuorena ovat omiaan vahvistamaan nuoren miehen identiteetin kehittymistä rikolliseksi. Vankeuskierteen jatkuessa pidemmälle aikuisuuteen ovat haastattelemieni miesten rikollisten piirien ulkopuolella olevat läheiset puuttuneet asiaan esimerkiksi todeten turhautuneena haastateltavalle: *"lusiminen on nuorten*

poikien hommaa, että kyllähän tuon ikäisen miehen pitäisi jo ymmärtää lopettaa” tai ”siis taasko sä sinne (vankilaan) menet”. Usean vankeustuomion jälkeen vankeudet eivät välttämättä siviilissä enää näyttäytyä jännittävänä nuoren pojan seikkailuna, vaan vankilakierre on alkanut rytmittää elämää. Pari haastateltavaa kuvasi miten seikkailun ja jännityksen kokemus alkaa hiljalleen hiipua. Tilalle saattaa tulla väsymystä ja turhautumista. Mies saattaa kokea, ettei enää itsekään tiedä kuka tai mikä hän on, kun hän seilaa vankilan ja siviilin välillä. Eräs haastateltava kuvasi tätä ”juurettomuudeksi”. Tällainen on omiaan aiheuttamaan identiteettien ristiriitaa myös vankilan ulkopuolella, kuten Pekka sitaatissaan kuvailee:

Pekka: Niin siis omatunto on kovilla (vankeuksien myötä) ja sitten sitä myöten se minäkuva, et kuka mä oikeesti oon tai millanen mä oikeesti oon ja olenko mä oikeesti sitten vaan niin paska ihminen.

Identiteettien ristiriitaa siviilissä voi selittää vangin ja siviilielämän identiteettien suuri kontrasti. Siirtyminen vankilasta siviiliin merkitsee kokonaisvaltaista arjen rakenteen muutosta. Vankilasta poistuminen merkitsee ennen kaikkea vangin roolista ja identiteetistä luopumista ainakin osittain. Vankilassa vangin elämä on ollut ulkoa päin hallittua, rytmitettyä ja säädeltyä. Eräs haastateltava kuvasi miten suljetussa vankilassa tottuu muun muassa siihen, että ”sinulle avataan ovet”. Mitä suljetummasta laitoksesta ja osastosta vanki vapautuu, sitä valtavampi ero on vankeuden ja siviilin välillä. Mitä pidempään vankilassa on, sitä kauemmaksi muut roolit ja identiteetit ajautuvat. Haastatteleman miehet jakoivat mielipiteen siitä, että avovankilassa on vapaampaa olla – ennen kaikkea psyykkisesti. Siitä huolimatta myös avovankilassa hallitsee vankilakulttuuri, jolle on tyypillistä vangin roolit ja identiteetit. Seuraavassa sitaatissa Pekka kuvaa huoltaan sitä kohtaan, että hän ei pääse vangille tyypillisestä käytöksestä irti siviilissä, toisin sanoen pääse vangin roolista ja identiteetistä pois. Lisäksi Samin sitaatti tuo ilmi sen, että entinen vanki saattaa kokea häpeää ja poikkeavuuden tunnetta liikkueessaan yleisissä paikoissa. Pekan ja Samin sitaattit ovat osoitus miehen kokemasta identiteettien ristiriidasta siviilissä:

Pekka: Mut kyl mua jännittää, kun mä vapaudun ja oon normaali-ihmisten kanssa tekemisissä, niin mä en jaksa leimautua semmoiseksi (vangiksi). Ja sit nyt kun oon ollut tälleen (useasti vangittuna), niin pitää laittaa sitä semmoista suodatinta, filttieriä, että millä tavalla mitään juttuja ehkä kertoo ja mikä nyt normaali-ihmisen korvaan saattaa särähtää aika pahastikin. Jännittää, että ei tule mitään semmoista ihan hölmön leimaa heti.

Sami: Kyllä tuolla (siviilissä) kun liikut jossain vaikka yleisissä tiloissa ja tuolla kaupungilla, niin aina se on vähän semmoinen häpeän tunne, että vaikka kaikki ei ehkä sitä (vankeustaustaa) tiedä, niin silti.

Pekan ja Samin sitaatit osoittavat, että mies voi kokea olonsa erilaiseksi ja poikkeavaksi ei-rikollisten ihmisten edessä. Mies ei välttämättä koe yhteisöllisen identiteettinsä asettuvan siviiliympäristöön, vaikka näin haluaisikin. Vangin ja rikollisen roolit ja identiteetit ovat poikkeavia suuren yleisön edessä, mikä lisää miehen epävarmuutta omasta itsestään. Mies saattaa pelätä leimautumista ja kokea häpeää. Kaupungin katukuvassa tai ”normaali-ihmisten” – toisin sanoen rikoksetonta elämää elävien – kanssa toimiessa mies ei välttämättä koe yhteenkuuluvuutta ympäröiviin ihmisiin. Siviilielämässä eläminen voi tuntua ahdistavalta, kummalliselta ja pelottavalta, kun mies on tottunut vankilakulttuuriin sekä sen rooliin ja identiteettiin. Jos mies on vankilakierteessä, voi vangin roolista ja identiteetistä tulla varsin tuttuja, jolloin ne saattavat vaikuttaa turvallisilta. Vieras ja tuntematon rikokseton elämä jännittää, vaikka mies haluaisikin päästä rikollisuudesta irti.

Leimaamisteoria on yksi useista teorioista, joilla rikollista käyttäytymistä on pyritty selittämään. Leimaamisteorian mukaan rikosalttiutta lisää rikollisuuteen kohdistuva sosiaalinen kontrolli kahden eri mekanismin kautta. Ensimmäisen mekanismin kautta rikosleima vaikuttaa sillä tavoin henkilön identiteettiin, että rikolliseksi määrittelystä muodostuu itse itseään suorittava ennustus. (Kivivuori, 2013, 354.) Haastateltavien puheissa oli löydettävissä useita kokemuksia leimautumisesta siviilissä. Kun vankeuskertoja on taustalla yhden sijaan useampi, voi leimautuminen korostua. Toisen mekanismin kautta puolestaan rikolliseksi leimaaminen johtaa siihen, että henkilö alkaa torjua muita henkilöitä. Leimautuminen johtaa siihen, että henkilön on vaikeampaa luoda sosiaalisia siteitä lainkuuliaisuutta tukeviin instituutioihin, kuten parisuhteeseen tai työhön. (Kivivuori, 2013, 354.) Pekka ja Sami kuvasivat yllä olevissa sitaateissaan kokemaansa huolta sitä kohtaan, kun he tulevat siviilissä toimimaan ei-rikollisissa yhteisöissä. Leimautuminen ruokkii eritoten rikosten uusimista: mitä enemmän rikoksia on tehnyt tai mitä useammin on vankilassa ollut, sitä syvemmälle leima voi juurtua. Leimautuminen vaikuttaa miehen näkemykseen omasta identiteetistään, joka voi omalta osaltaan ylläpitää miehen rikollista identiteettiä.

Vangiksi ja rikolliseksi leimautuminen on yksi iso haaste rikoksettomaan elämään kiinnittymisen näkökulmasta. Vankeus voi leimata, minkä ohella siihen voi liittyä häpeää ja stigmaa. Leimautuminen voi olla sekä sisäistä että ulkoista. Leimautuminen voi lisäksi jo itsessään lisätä rikosten uusimisen riskiä. (Keene, Smoyer & Blankenship, 2018, 14–15.) Vankeustausta voi myös nousta siviilissä voimavaraksi, jonka avulla mies pyrkii rakentamaan uutta identiteettiä. Parilla haastateltavalla oli kokemusta siitä, että he olivat olleet pidempäänkin ilman rikoksia joidenkin tuomioidensa välissä. Eräs tällainen haastateltava kertoi, että hän sai ”tsempattua itseään” menneisyydellään: kun on joutunut kestäämään paljon monenlaisia rikollisuuden ja vankeuksien tuomia murheita ja ongelmia, voi hän ammentaa kokemuksistaan taistelutahtoa

myös rikollisuudesta irrottautumiseksi. Lisäksi eräs haastateltava kuvasi, että hän haluaa tulevaisuudessa auttaa rikoksilla ja/tai päihteillä oireilevia nuoria. Haastateltava toivoi, että hän voisi omalla esimerkillään auttaa ja tukea muita.

Tämän alaluku osoittaa, että vankeustuomiot voivat sekä vahvistaa että murtaa miehen identiteettiä siviilissä. Keskeisintä on se, millaisessa kulttuurissa mies siviilissä ollessaan on. Jos mies palaa vankilasta rikolliseen kulttuuriin, voi vankeustuomiot lujittaa rikollista identiteettiä. Sekä esitetty, suhteellinen että yhteisöllinen rikollinen identiteetti voivat lujittua. Toisaalta taas vankeustuomiot voivat lisätä identiteettien ristiriitaa PI-teorian mukaisesti myös siviilissä. Lisäksi vankeudet voivat ohjata miestä esimerkiksi tiettyä ammatti-identiteettiä kohti.

5.3 Rikoksettoman identiteetin rakentumisen mahdollisuudet

Tässä alaluvussa tarkastelen edellytyksiä rikoksettoman identiteetin muodostumiseksi. Kiinnitän huomion haastateltavien miesten näkemyksistä ja kokemuksista nouseviin teemoihin, joita he itse pitävät rikoksettoman identiteetin rakentumisen edellytyksinä. Rikoksettoman identiteetin rakentumisen mahdollisuuksista on tärkeää kysyä myös vankeusvangeilta itseltään, sillä se antaa uutta syvyyttä ja ammatillista näkökulmaa (vapautuneiden) vankien parissa työskenteleville tahoille. Haastateltavani suorittivat paraikaa ehdotonta vankeusrangaistusta, jolloin rikoksetonta identiteettiä ei ollut voinut heille vielä syntyä. Lisäksi haastateltavat olivat kovin erilaisissa vaiheissa rikoksettomaan elämään kiinnittymiseksi. Jokainen haastateltava kyläkin kertoi, että haluaisi tulevaisuudessa olla tekemättä rikoksia. Esimerkiksi eräs haastateltava kertoi runsassanaisesti ja vakuuttavasti tekemästään valtavasta työstä rikollisista ajatusmalleista irti pääsemiseksi, kun puolestaan toinen hieman naureskellen suhtautui ajatukseen mahdollisesta uudesta vankeustuomiosta. Haastateltavien eroista huolimatta totesin heidän antaneen mielekkäitä ja pitkälti yhteneviä vastauksia sille, millaisia edellytyksiä he kokevat rikoksettomalla elämällä olevan.

Haastattelemieni miesten näkökulmasta rikoksettoman identiteetin rakentumisen mahdollisuuden keskiössä on oma motivaatio. Osa haastateltavista kuvasi, että he ovat yrittäneet aiemmin päästä rikollisuudesta eroon esimerkiksi *"mujan"* tai *"perheen"* takia. Tällöin pyrkimykset rikollisuudesta irtaantumiseksi ovat epäonnistuneet. Haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että halun ja motivaation tulee lähteä itsestä. Seuraavassa sitaatissa Pekka kuvaa ajatuksiaan rikollisuudesta irtaantumisesta:

Pekka: *Mä en tee näitä asioita (asioita rikollisuudesta irtaantumisen eteen) enää kenenkään muun takia, vaan siksi, että oon itse oikeasti kypsä (rikolliseen elämäntapaan). Niin mä uskon, että mulla on paremmat saumat nyt onnistuu.*

Pekan sitaatti on kuvaus ajatusmaailman muutoksesta. Sitaatissaan hän kertoo ennen pyrkineensä irtaantumaan rikollisuudesta jonkun muun takia, mutta nyt rikollisuudesta irtaantumisen keskiössä on hän itse. Pekan näkemyksen mukaan tämä muutos on edellytys, jotta hän kykenee rikollisuudesta irtaantumaan. Lisäksi Ville kuvaa sitaatissaan sitä, että hän on alkanut ottaa tarjottua apua ja tukea kertaa vastaan:

"T: Minkälaista tukea ja apua sä oot saanu vankeuksien aikana?"

Ville: No vähän varmaan kaikenlaista, esim [yksilöllinen luettelo eri tuen ja avun muodoista], mutta tämä on varmaan ensimmäinen kerta, kun mä otan niitä vastaan. Aikaisemmin on käynyt (tuen ja avun palveluissa) vaan, koska oli pakko."

Sen lisäksi, että miehen motivaation tulee lähteä hänestä itsestään, voi ulkopäin tuleva apu nousta merkitykseltään suureksi. Myös Villen sitaatissa on havaittavissa ajatusmaailman kehittyminen myönteisemmäksi rikoksettomuutta kohtaan. Lisäksi eräs järjestäytyneessä rikollisuudessa ollut haastateltava totesi: *Silloin viime kerralla (vankilasta vapauduttua) mä en ollut ehkä ihan vielä valmis jättää sitä rikollisuutta ja sitä koko maailmaa."* Rikollisesta yhteisöstä irrottautumisen merkitys näyttääkin olevan korostunut silloin, kun mies on ollut mukana järjestäytyneessä rikollisuudessa. Järjestäytyneestä rikollisuudesta irrottautuminen voi esimerkiksi johtaa rikollisessa alakulttuurissa maineeseen "*KRP:n vasikkana*" – toisin sanoen rikoksilla rakennetun mieheyden menettämiseen rikollisen yhteisön näkökulmasta. "*Vasikoimalla*" mies luopuu esitetystä rikollisesta identiteetistään ja siten rikollisessa kulttuurissa olevat suhteellinen ja yhteisöllinen identiteetti kärsivät.

Ihminen haluaa kokea tulleen kunnioitetuksi. Tarve on inhimillinen ja luonnollinen. Rikollisessa alakulttuurissa toimessaan mies on vähintäänkin osittain rakentanut kunnioituksensa rikosten varaan, kuten eräs järjestäytyneessä rikollisuudessa toiminut haastateltava kuvasi: "*Mä oon aina saanu mun kunnioituksen mun rikollisilla meriiteillä ja siihen, et kuka mä oon, niin nyt mä en enää haluais sitä."* Rikollisesta alakulttuurista luopuminen merkitsee myös yhteisön kunnioituksesta luopumista. Hegemonisen maskuliinisuuden näkökulmasta miehen sosiaalinen asema on oleellinen. Mitä enemmän miehellä hegemonisen maskuliinisuuden arvoja on, sitä todennäköisemmin hän lunastaa paikkansa kunnioituksen arvoisena miehenä (Curtis, 2019, 63). Rikollisesta alakulttuurista irrottautuessaan mies voi joutua riisumaan itsensä aseista niin kirjaimellisesti kuin kuvainnollisestikin. Kovalla maskuliinisuudella, väkivallalla,

huumeilla ja vankeustuomioilla lunastettu miehen identiteetti alkaa murtua niin rikollisessa yhteisössä kuin miehen itsensä silmissä. Tällöin mies pyrkii rakentamaan identiteettiään uusin keinoin uusilla areenoilla, jotka eivät sijaitse järjestäytyneen rikollisuuden alakulttuurissa. Identiteetistä koettu epävarmuus voi olla muutoksen laukaiseva tekijä jättämällä tilaa uuden identiteetin kehitykselle (Frank & Gill, 2015, 517).

Useissa lähteissä on todettu, että rikollinen identiteetti vaikuttaa epäedullisesti henkilön moraalikäsitteisiin – rikolliselle identiteetille on tyypillistä moraalisen kärsimyksen vähyys (Cohn, Maréchal & Noll, 2015, 1290; Kekki, 2012, 48). Identiteettien ristiriitaan voivat vaikuttaa syyllisyys, omatunnon tuskat ja katumus. Seuraavassa sitaatissa Pekka ja Matti kuvaavat kokemaansa moraalista ristiriitaa:

Pekka: Kyllä välillä se on ihan lamauttavaa, että kuinka paljon paskaa on tehnyt. Siis siitä ihan lamaantuu, kun miettii, että kuinka paljon on aiheuttanut tuskaa, surua jollekin ja rikkonut sitä minäkuvoa millasena itteäni olen pitänyt, niin miten paljon sitä vastaan sitten on kuitenkin toiminut.

Matti: Nykyään se (rikos- ja vankeustausta) harmittaa ihan toisella tavalla. Ennen se harmitti, mites mä voisin selittää, no harmitti ihan toisella tapaa. Siihen suhtautu välinpitämättömämmin. Nykyään harmittaa ihan eri tavalla.

Pekan ja Matin sitaatit kuvaavat miesten kokemia kipeitä kokemuksia rikolliseen taustaan liittyen. Moraalinen kärsimys voi edesauttaa rikoksista luopumista ja siten mahdollistaa rikoksettoman identiteetin kehittymisen. Jos mies ei esimerkiksi itse näkisi rikollista käyttäytymistään vääränä tai ei kokisi minkäänlaista katumusta tai syyllisyyttä, voisi hän kokea, että mitään syytä rikoksien lopettamiseksi ei ole. Tekemisensä haastatteluissa oli enemmän tai vähemmän syyllisyyteen ja katumukseen liittyvät teemat läsnä. Eräs haastateltava kuvasi miten hän on *"turruttanut kamalla päätään"*, jotta on kyennyt tekemään yhä vakavampia rikoksia. Vakavaa väkivaltaa vahvasti päihtyneenä tehnyt haastateltava totesi: *"Tuota mä mietin ennen, että mä oon psykopaatti, vaikka mä en oo, nyt mä tiedän."* Tulkitsen kaksi edellä mainittua sitaattia siten, että päihteet ovat mahdollistaneet ainakin tietyt vakavat rikokset. Päihteet voivat toimia keinona kestää sellaisia asioita, joihin selvin päin ei pystyisi. Erityisesti vakava väkivalta näyttäytyi haastatteluissa rikoksina, joita tehtiin hyvin päihtyneenä. Eräs vakava väkivaltaa tehnyt haastateltava kertoi kokeneensa jälkikäteen *"suurta tuskaa"* uhriensa puolesta. Päihteiden käyttäjän ja rikollisen identiteetti voivat monimutkaisesti kietoutua toisiinsa ja ruokkia toistaan. Haastateltava oli jopa luullut itseään psykopaatiksi, mikä kuvastaa vakavan rikollisuuden edellyttämää äärimmäisen kovaa maskuliinisista identiteettiä. Moraalikäsityksille, pelolle ja ahdistukselle ei ole sijaa. Halu lopettaa päihteiden käyttö voi oleellisesti sortaa rikollista identiteettiä, joka voi käynnistää rikollisen identiteetin kehittymisen.

Rikollisen identiteetti voi alkaa horjua esimerkiksi silloin, kun rikollisessa maailmassa oleminen alkaakin väsyttää ja kyllästyttää. Tämä oli teema, joka toistui usean haastateltavan puheissa heidän iästään riippumatta. Nuoren pojan seikkailunhalu ja jännitys voivat vaihtua aikuisen miehen kyllästymiseen ja väsymiseen. Seuraavissa sitaateissa Sami, Tepi ja Matti kuvailevat tuntemuksiaan:

"Sami: Ainakin on vähentynyt se seikkailunhalu ja jännitys (vankeuksien aikana), että se on se päällimmäinen asia. Ensimmäinen tuomio oli seikkailua, eikä tuntunut missään, kun kaikki oli uutta. Suurin muutos varmaan on se, että on rauhoittunut.

T: Aatteletko, että onko se ihan vaan semmoista iän tuomaa vai onko siihen vankeudet vaikuttanut?

Sami: Kyllä se on ihan iän tuomaa. En mä usko, että se vankeus siihen niin vaikuttaa. Tietysti varmaan osansa silläkin on. Eihän se ole ikinä hauskaa, kun vapaus riistetään."

"Tepi: Mä oon täällä (vankiloissa) vuoden jos toisenkin ollut. Ja jos se loputtomiin jatkuis, niin ikä rupeis tulee vastaan.

T: Tuleeko siinä jo sitten iän myötä semmosta väsymistä?

Tepi: Joo kyllä, väsymistä."

Matti: Mun mielestä silloin nuorempana ei välittänyt asiasta (vankeuksista) niin paljon. Se oli nuorena niinkun enemmän semmoista hällä väliä. Nyt mä olen alkanu enemmän välittämään asiasta.

Identiteetin muutokseen perustuvassa rikollisuudesta irtaantumisen teoriassa rikolliseen elämään kyllästyminen toimii ponnistuslautana identiteetin muutokselle. Tällainen muutos on tyypillisesti asteittaista ja hidasta. (Paternoster & Bushway, 2009, 1108–1109.) Muutoksen verkkainen prosessi konkretisoitui tekemissäni haastatteluissa. Osa haastateltavista nimittäin kertoi, että on kokenut *"kyllästymisen"*, *"väsymisen"* ja jopa *"vihan"* tunteita rikollisuutta kohtaan ennenkin, mutta siitä huolimatta on päätenyt uusimaan vankilaan johtaneita rikoksia. Haastateltavien puheista käy ilmi, että onnistuneilla palveluilla sekä erilaisilla avun ja tuen muodoilla on suuri merkitys rikollisuudesta irtaantumiseksi. Näyttää siltä, että mies useimmiten tarvitsee sisäisen motivaation lisäksi myös ulkopuolista tukea rikoksettoman identiteetin rakentamiseksi. Seuraavassa sitaatissa Ben kuvaa sitä, että pelkkä vankeus itsessään jää laihaksi keinoksi rikollisuudesta irtaantumiseksi. Myös kuntoutuksella on suuri merkitys:

*Ben: Se apu (rikollisuudesta irrottautumiseksi) pitäisi olla kaikkea muuta kuin koppihoi-
toa.*

Tulkitsen myös seuraavat Samin ja Pekan sitaatit niin, että palvelujärjestelmällä voi olla tärkeä merkitys rikoksettoman identiteetin kehittymisen kannalta. Samin ja Pekan sitaatit nostavat erään kriittisen hetken tärkeyden esiin, nimittäin vapautumisen. Vankeuden ja siviilin nivelvaihe on erityinen:

Sami: Jos haluttaisiin, että vangit ei palaisi enää vankilaan, niin kyllähän se pitäisi lähtökohtaisesti olla silleen, että kun sä vapaudut... En tiedä kuka tai mikä sua auttais pärjäämään siviilissä, mutta jotain työpaikkaa tai opiskelupaikkaa pitäis olla. Yleensä on vaan silleesti, että kun vankeus on suoritettu, niin heippa rallaa.

Pekka: Se jos porukka potkitaan pihalle silleen suljetun portin kautta, että on vaan vaikka pussit kädessä ja perhesuhteet on huonot, parisuhteet on mennyt, niin eihän siinä ole mitään vaihtoehtoja. Aika harva siitä sitten kävelee suoraan mihinkään työvoimatoimistoon.

Lisäksi haastatteluissa nousi taloudellisia teemoja pinnalle. Eräs haastateltava totesi: *"Sekin vielä, kun rikosperäisiä korvauksia ja muita velkoja, niin monelle sitten se motivaatio tehdä palkkatöitä on aika huono."* Yhtäältä työpaikka voi edesauttaa rikollisuudesta irtaantumista. Parhaillaan ammatti-identiteetistä voi tulla miehelle merkityksellinen identiteetti, joka voi ajaa rikollisen identiteetin ohitse. Toisaalta taas motivaatio töiden tekemiseen voi olla erityisen huono, kun ulosoton jälkeen pankkitilille jää suojaisuuden verran rahaa. Esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden jengissä mies on saattanut tottua siihen, että *"isoja rahasummia pyörii"* ja *"aina joku pari tonnia käteistä vähintään oli jossain vetolaatikossa"*. Hän kertoi, että hän on omaksunut *"osaks identiteettiä"* sen, että hänellä on paljon rahaa. Rikollisen elämäntavan lopettaminen luonnollisesti johtaa siihen, että rikollisuudella hankittua rahaa ei enää ole. Tilalle on keksittävä joku rehti keino. Yhtäältä mies saattaa kokea palkkatyön ja ulosoton haastavaksi yhtälöksi. Toisaalta taas etuuksien varassa oleminenkaan ei houkuttele, kuten eräs haastateltava kertoi: *"Siis ei se (sosiaalietuuksien varassa oleminen) ole elämistä. Sehän on selviytymistä."* Kaksi haastateltavaa kertoikin haaveekseen yrittämisen, sillä he kokivat, että ulosotossa olevalle se on *"ainoa järkevä"* tapa tehdä töitä.

Rikoksetonta identiteettiä tavoitteleva mies saattaa joutua hylkäämään tietynlaisen maskuliinisen kulttuurin, kuten vaikkapa rikollisen alakulttuurin. Tällöin jonkin toisen maskuliinisen kulttuurin identiteetistä voi tulla merkityksellisempi. Tällainen identiteetti voi liittyä niin perheeseen, työhön kuin vaikkapa harrastamiseen. Tässä yhteydessä onkin mielekästä tarkastella sitä, millaisista tekijöistä haastateltavien miesten maskuliinisuus- ja mieskäsitteet koostuvat. Kysyin haastateltavilta, mistä

maskuliinisuus heidän mielestään muodostuu ja mitä maskuliinisuus heille merkitsee. Haastateltavat vastasivat muun muassa seuraavasti:

Ben: Vastuuntunnosta ja rehellisyydestä. Ja muiden kunnioittamisesta.

Tepi: Luottamuksesta. Ja sitten se, se että mä otan huomioon muut ja sitten mä omastani pystyn tarjoamaan toisellekin. Ja sitten semmonen turhanpäiväinen lässyttäminen pois, että se on mun mielestä tänä päivänä miehisyttä. Ja sitten, että sulla on semmoinen rehti asenne kaikkia ihmisiä kohtaan.

Ville: Vastuun ottamisesta. Musta tuntuu, et mä oon nyt kerrankin elämässä ottanut vastuuta.

Pekka: Kyllä mulle tulee ekana mieleen hyvinvointi. Että mun mielestä hyvinvoiva mies, joka on terve ja on energiaa ja voi hyvin, niin sehän on mun mielestä maskuliinista. Se on miehekästä, että pitää huolta itsestään.

Matti: On kaverien puolilla. Ja köyhien.

Sami: Se (maskuliinisuus) tulee silleen, että pitää perheestään huolta.

Lisäksi haastateltavat nimesivät maskuliiniseksi piirteiksi muun muassa, että ”voi tarjota hyvän elämän naiselle”, ”voi huolehtii lapsista”, ”pystyy perustaa perheen”, ”on perheen päässä” ja ”voi elättää perhettä”. Jos haastateltavalla ei ollut lapsia, saattoi hän kertoa ”oman lapsen saamisen” unelmakseen. Oleellinen huomio on, että edellä mainitut miesten kertomat maskuliinisuuskäsitykset noudattavat suurelta osin uudenlaista maskuliinisuuskäsitystä (mm. Eerola, 2014, 32; Offer & Kaplan, 2021, 989–990; Strychacz, 2008, 29; Ward, 2020, 201), johon työ- ja perheroolien muuttuessa liittyy yhä enemmän vastuu perheen ja lasten huolehtimisesta. Siinä missä yhteiskunta on tänä päivänä moniarvoisempi ja -muotoisempi kuin koskaan aiemmin, on vankilan ja rikollisuuden maskuliiniset kulttuurit edelleen varsin ahtaita. Haastattelemani miehet ovat enemmän ja vähemmän näissä kulttuureissa olleet, osa vuosikausia. Niin he olivat myös haastatteluhetkellä, sillä suoritin haastattelut vankilassa. Siitä huolimatta haastattelemani miesten maskuliinisuuskäsitykset ainakin joiltain osin sotivat rikollisuutta vastaan. On tietysti mahdollista, että haastateltavalla voi olla taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 35; Tiittula & Ruusuvuori, 2009, 13), mutta minä koin heidän vastauksensa vilpittöminä.

Tulkitsen haastattelemani miesten maskuliinisuuskäsitykset niin, että rikollisen tai vangin roolit ja identiteetit eivät missään nimessä tarkoita sitä, etteikö mies voisi pyrkiä toimimaan myös esimerkiksi läsnä olevana, rakastavana ja huolehtivana isänä tai kumppanina. Vaikka miehen identiteetti olisi vankeuden ja rikollisuuden muovaama, voi taustalla olla paljon muutakin: aitoa halua ja pyrkimystä ottaa vastuuta,

huolehtia perheestä tai vaikkapa olla kaikille *"rehti"*. Haastateltavien maskuliinisuuskäsityksistä on löydettävissä paljon sellaisia tekijöitä, jotka voivat tukea rikoksettoman identiteetin muodostumista. Näyttääkin siltä, että näiden maskuliinisuuskäsitysten esiin tuominen on erityisen tärkeää rikoksettoman identiteetin rakentumisen tukemiseksi. Minäkuvansa kanssa kamppailevat miehet voivat tarvita myös mieserityistä otetta sekä ammatillista tukea ja apua myös miehenä olemiseen liittyen.

Alaluvussa 2.6 selvensin tulevaisuuden minäkuvan olevan käsite, joka nousee usein pinnalle rikollisuudesta irtaantumisen ja identiteetin muutoksen yhteydessä. Tulevaisuuden minäkuva voi olla kielteinen tai myönteinen, ja ne molemmat voivat esiintyä yhtäaikaan. (Bushway, 2009, 1105 & 1111–1113.) Kysyin haastateltaviltani millaisena he näkevät elämänsä viiden vuoden kuluttua. Haastateltavien vastaukset vaihtelivat. Esimerkiksi eräs mies näki tämän kaukaisena: *"Mä en osaa kyllä sanoa. En mä ole ajatellut niin kauas, se on liian kaukana. Kaukaisin mitä ajattelen, on [päivämäärä], koska mä vapaudun silloin."* Toinen oli samoin epävarma: *"Musta tuntuu epätodelliselta ajatella itseäni viiden vuoden päästä. Niikun se on oikeasti epätodellista."* Tulkitsen nämä sitaatit niin, että mies ei ole vielä uskaltanut, osannut tai halunnut rakentaa myönteistä tulevaisuuden minäkuvaan liian pitkälle. Eräs haastateltava totesikin, että hän mieluummin etenee *"pienin askelin, niin ei sit liikaa pety"*. Osa haastateltavista puolestaan kertoi haaveekseen esimerkiksi *"mä toivottavasti oon työelämässä ja saan auttaa duunikseni nuoria"* ja *"oon valmistunu koulusta ja saan tehdä niitä hommia"*. Nämä sitaatit puolestaan tulkitsen niin, että myönteinen tulevaisuuden minäkuva on heille vahvempi kuin muille. Yksi haastateltava kertoi, että hän on viiden vuoden päästä *"ihan varmana linnassa, koska jotain vanhoja juttuja pitää varmana vielä istua"*. Tieto todennäköisestä vankilaan palaamisesta toimiikin tällöin rikoksettoman identiteetin kehittymisen hidasteena. Vaikka mies pyrkisikin olemaan rikoksetta, voivat vanhat rikokset viedä jälleen vankilaan.

Eräs haastateltava kertoi, että hän pitää idolinaan erästä julkisuudessaakin ollutta entistä miesvankia, joka on onnistunut irrottautumaan rikollisesta elämäntavasta ja järjestäytyneen rikollisuuden alakulttuurista. Haastateltava kertoi, että hän haluaa olla samanlainen kuin idolinsa: *"jättää rikokset", "hankkia elanto laillisin keinoin"* ja *"keskittyä läheisiin"*. Ilmiö ei ole vieras. Pitkän rikosrekisterin kartuttanut entinen miesrikollinen voi saavuttaa suuren suosion esimerkiksi rikollisesta elämästä kertovalla ja mediaseksikkäällä elämäkerralla – vastaavaa ei juuri ole muiden sukupuolien edustajilla esiintynyt. Yhtäältä elämäkertoista välittyy miesten vaarallinen elämä rikollisessa ja maskuliinisessa alakulttuurissa aseiden ja isojen rahasummien parissa; toisaalta he myös ovat tehneet *"miehen työn"* irrottautuessaan rikollisuudesta ja sittemmin alkaneet panostaa perheeseensä. Tämä on osoitus siitä, että maskuliininen mies voi siirtyä toiseen maskuliiniseen kulttuuriin ja säilyttää maskuliinisen mieheydensä: hänen identiteettinsä on vain erilainen.

Kaiken kaikkiaan tämä alaluku osoittaa, että rikoksettoman identiteetin kehittyminen ei etene lineaarisesti, vaan polku rikoksettomaan elämään ja identiteettiin voi olla varsin monimutkainen ja pitkä. Oleellista on se, että miehellä on oman motivaation lisäksi konkreettisia keinoja ja tilaa tavoitella rikoksettomuutta. Jos mies haluaa siirtyä rikollisesta kulttuurista pois, tulee hänellä olla joku muu kulttuuri, jossa hänen esitetty, suhteellinen ja yhteisöllinen identiteetti voivat mielekkäällä tavalla olla. Ennen kaikkea miehen henkilökohtainen identiteetti – hänen viime sijaisensa kokemus omasta itsestään – tulee olla rikoksetonta identiteettiä myötäilevä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa vedän tutkimustulokseni yhteen ja vastaan tutkimuskysymyksiini. Pohdin tutkimustulosteni merkitystä ja niiden hyödyntämisen mahdollisuuksia sekä esitän näkemykseni jatkotutkimuksen tarpeellisuudesta. Lopuksi tarkastelen omaa tutkimusprosessiani kriittisesti.

6.1 Miehen identiteetti ehdottoman vankeuden raameissa - tutkimuksen keskeiset tulokset

Tässä tutkimuksessa minun tarkoitukseni oli tutkia miehen identiteettiä ehdottoman vankeuden kontekstissa. Lisäksi tarkastelin sitä, millaisia edellytyksiä miesvankeusvangit näkevät rikoksettoman identiteetin muodostumiselle. Näin ollen tarkastelin tutkimuksessani miehen identiteettiä useammasta näkökulmasta erityisesti kriittiseen miestutkimukseen peilaten. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni pureutui tarkastelemaan usean ehdottoman vankeusrangaistuksen yhteyksiä miehen identiteettiin. Olen vastannut ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni tarkastelemalla ehdottoman vankeuden vaikutuksia miehen identiteettiin niin vankeudessa kuin siviilissä, eli luvuissa 5.1 ja 5.2.

Tutkimustulokseni pitkälti myötäilivät niin kotimaista kuin kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta liittyen miehen identiteettiin vankeuden ja rikollisuuden raameissa. Tässä tutkimuksessa nojasin pääosin kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen avatessani rikollisuuteen ja vankeuteen nivoutuvaa maskuliinista kulttuuria. Yhtäältä tutkimustulokseni osoittivat, että miesvankiloiden ja rikollisten alakulttuurien maskuliinista kulttuuria voi luonnehtia melko globaaliksi - tämän osoittaa sekä minun

että kansainvälisten tutkimustulosten samankaltaisuus. Toisaalta koen tutkimustulosteni painottuneen erityisen mielenkiintoisiin seikkoihin. Vaikka en alun perin ollut tekemässä spesifisti seksuaalisuuteen liittyvää tutkimusta tai eritoten ollut kohdistanut tutkimuskysymyksiäni yksinomaan miehen seksuaalisuuteen, nousi seksuaalisuudesta lopulta yksi suurimmista aineistoistani nousevista teemoista.

Ehdottoman vankeuden yhteydet miehen identiteettiin ovat moninaiset, kuten monien tuloksieni lisäksi myös aiempi tutkimus on osoittanut. Vankeudessa kaikkein keskeisin seuraus miehen identiteetille on se, että hänen siviilielämänsä identiteettinsä väistyvät vangin identiteetin tieltä. Vanki saattaa kokea, että henkilökohtainen identiteetti täytyy jopa kokonaan piilottaa. Tutkimustulokseni osoittivat, että CTI-teorian mukaiset henkilökohtainen, esitetty, suhteellinen ja yhteisöllinen identiteetti (Stewart, 2022, 150–151; Frank & Gill, 2015, 516–517) ovat vankilassa merkityksellisiä. Miehen tulee esittää vangin identiteetti toiminnallaan ja vuorovaikutuksellaan. Se suojelee miestä, sillä poikkeava identiteetti voi koitua uhkaksi. Kun mies onnistuneesti esittää vangin identiteetin ulospäin, voi hän lunastaa vangin suhteellisen identiteetin, jolloin myös muut vangit näkevät hänet vankina. Vankilassa ollessaan mies lunastaa yhteisöllisen vangin identiteetin – onhan hän osa vankiryhmää. Tutkimustulokseni osoittivat, että henkilökohtaisen identiteetin sivuun siirtäminen ja piilottaminen voivat aiheuttaa miehelle erityisen kipeitä tunteita ja aiheuttaa syvääkin identiteettien ristiriitaa. Erityisesti isyyteen, parisuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyvät tunteet näyttäytyivät haastatteluissa erityisen raskaina. Henkilökohtainen, esitetty, suhteellinen ja yhteisöllinen identiteetti voivat olla ristiriidassa keskenään, mikä voi aiheuttaa mittavaa kärsimystä. Tutkimustulokseni osoittivat vangin identiteetin olevan ahdas, vaativa ja korostuneen maskuliininen identiteetti.

Haastateltavat kokivat, että vankeustuomiot voivat vaikuttaa identiteettiin myös siviilissä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna keskeisin tutkimustulos oli se, että vankeustuomiot voivat vahvistaa miehen rikollista identiteettiä. Esimerkiksi puhumalla vankeustuomioistaan rikollisissa yhteisössä mies kykenee esittämään rikollisen identiteettinsä yhteisössään, millä hän puolestaan voi lunastaa suhteellisen identiteettinsä vertaisiltaan. Vankeustuomiot voivat myös lujittaa rikollista identiteettiä henkilökohtaisella tasolla muokkaamalla miehen käsitystä ja ajatuksia itsestään rikosmyönteisemmäksi. Kaiken kaikkiaan vankeustuomiot tällöin vahvistavat yhteisöllistä identiteettiä: mies kuuluu vahvemmin rikolliseen ryhmään niin hänen itsensä kuin ulkopuolisten määrittelemänä. Lisäksi tutkimustuloksista nousi ilmi, että mies voi kokea identiteettien ristiriitaa vankeustaustastaan johtuen myös siviilissä. Tutkimustulosten perusteella tämä näyttäytyi erityisesti leimautumisen pelkona. Mies saattaa kokea pelkoa ja ahdistusta siitä, että hänen yhteisöllinen identiteettinsä katsotaan kuuluvan vankien tai rikollisten ryhmään, vaikka hän itse ei haluaisi tulla sellaiseksi leimatuksi.

Mies voi kokea identiteettinsä olevan hukassa, kun vankila-arkeen totuttuaan siviilielämässä toimiminen ei olekaan niin yksinkertaista. Toisaalta taas vankeustausta voi myös alkaa ohjaamaan miestä kohti rikoksetonta identiteettiä esimerkiksi haluna auttaa rikoksilla oireilevia nuoria.

Toisessa tutkimuskysymyksessäni tarkastelin, millaisista tekijöistä rikoksettoman identiteetin rakentumisen mahdollisuudet koostuvat haastateltavien miesten kertomana. Tutkimustulokseni pitkälti myötäilivät alaluvussa 2.6 esittelemääni tutkimuskirjallisuutta liittyen rikollisuudesta irtaantumiseen saaden hieman erilaisia painotuksia. Tekemissäni haastatteluissa keskeisimmät teemat rikollisuudesta irtaantumisen kannalta olivat oma motivaatio, moraalinen kärsimys rikoksista ja minäkuva, avun ja tuen vastaanottaminen, rikollisten kaveripiirien hylkääminen sekä arkielämän peruselementtien kuntoon saaminen, joista eritoten pinnalle nousi riittävä toimeentulo. Haastattelemani miehet kuvasivat omia maskuliinisuuskäsityksiään, jotka olivat suurilta osin samassa linjassa nykyaikaisen maskuliinisuuskäsityksen kanssa. Tähän maskuliinisuuskäsitykseen eritoten nivoutuu perheestä ja lapsista huolehtiminen. Rikoksettoman identiteetin rakentumisen mahdollisuuksista kertoessaan haastattelemani miehet epäsuorasti kuvasivat myös sitä, että he tietävät miten ja millä keinoin rikollisuudesta voisi irtaantua. Oleellista on miehen oma motivaatio ja arkielämän olosuhteet. Nämä ovat asioita, joihin tutkimustulosten perusteella mies useimmiten tarvitsee myös ammattimaista tukea ja apua. Tämän kaltainen tuki ja apu on yksi sosiaalityön punaisista langoista.

6.2 Tutkimustulosten merkitys

Tämä tutkimus raotti suomalaisissa vankiloissa ehdottomia vankeusrangaistuksia suorittaneiden miesten kokemusmaailmaa. Tutkimus syvensi ymmärrystä maskuliinisista kulttuureista niin suomalaisissa vankiloissa kuin niiden ulkopuolellakin. Tutkimuksessa esitetty lähdekirjallisuus ja tutkimustulokset auttoivat ymmärtämään ehdottomien vankeusrangaistusten vaikutuksia miehen identiteettiin. Miehen identiteetti paljastui varsin vivahteikkaaksi ja monimutkaiseksi kokonaisuudeksi, jolle vankila antaa erittäin poikkeukselliset olosuhteet. Tutkimustulosteni ja käyttämäni lähdekirjallisuuden perusteella väitän heidän olevan yksi niistä miesryhmistä, jotka kampaavat erityistä ja kohdennettua tukea.

Tutkimustulokset osoittivat, että useaan kertaan ehdottomassa vankeudessa olleet miesvangit ovat sosiaalityön näkökulmasta tarkasteltuna asiakasprofiililtaan sosiaalityön ytimessä. Aineistosta nousi ilmi sellaisia asioita, joihin sosiaalityön keinoin

voisi vaikuttaa. Niin päihteisiin ja mielenterveyteen, asumiseen, riittävään toimeentuloon kuin ihmissuhteisiin liittyvät kysymykset ovat sosiaalityölle ominaisia. Rikollisuuden määrää on vaikea vähentää, mutta se on mahdollista. Sen sijaan rikollisuutta on mitä todennäköisemmin todella helppo lisätä esimerkiksi lisäämällä vähävaraisuutta ja epätasa-arvoa yhteiskunnassa. (Kivivuori, 2013, 367.) Tämä puolestaan tuottaa näkemyksen siitä, että parhaimmillaan sosiaalityö voisi yhtenä eturivin toimijana olla murtamassa rikollisuutta. Aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijänä lisäksi väitän, että Rikosseuraamuslaitoksen ja kunnallisen sosiaalityön välinen yhteistyö on lapsen kengissä. Tämä tutkimus osin perustelee väittämäni. Miesvankien tukemisen näkökulmasta kunnallisen sosiaalityön ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyön kehittäminen on yksi keskeisimmistä kehitysalueista.

Tutkimukseni on jäävuoren huipun pintaraapaisu, mitä tulee ehdottoman vankeuden vaikutuksiin miehen identiteettiin. Tutkimukseni mieshaastateltavat asettuivat kaikkien miesvankien hyvinvointimittarilla niin sanotulle paremmalle puolelle. He olivat tarpeeksi toimintakykyisiä avolaitossijoitukseen. Jos suljetun vankilan vanki olisi esimerkiksi niin vakavasti huumeriippuvainen, että on valmis velkaantumaan valtavat summat rahaa vankilassa saadakseen mitä tahansa päihdyttävää ainetta, niin vankeuden vaikutukset voisivat saada piirteitä, jota ei tässä tutkimuksessa tullut esiin. Velkojen vuoksi miesvangit saattavat kokea väkivaltaa ja sen uhkaa, pelkoa sekä suurta painostusta vankilassa ja siviilissä. Jatkotutkimuksen tarve kohdistuu heihin, eli kaikkein pahimmassa päihde- ja rikoskierteessä oleviin miehiin. Lisäksi en voi olla nostamatta esiin miesten seksuaalisuutta vankeudessa. Miesvängin seksuaalisuus paljastui niin mutkikkaaksi ja kipeäksi kokonaisuudeksi, että jälkikäteen olin harmisani siitä, että en ollut ymmärtänyt kohdistaa tutkimukseni aihetta yksinomaan seksuaalisuuteen liittyvään tematiikkaan. Tutkimukseni paljasti, että vankien seksuaalisuus on suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa varsin vähän tunnettu osa-alue, suorastaan tietoaukko.

Tutkimukseni osoitti, että keskustellessamme miesvangeista tiedämme heistä toistaiseksi ainoastaan kaksi asiaa: he ovat miehiä, jotka tuomioistuimien tuomintuominnon ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Miesvangit eivät myöskään edusta rikoksia tekeviä miehiä. Iso osa rikoksista ei johda ehdottomaan vankeustuomioon, minkä lisäksi lukuisat ja taas lukuisat rikokset eivät koskaan tavoita Poliisia tai muita viranomaisia. Kun vertailemme kahden miesvängin elämänhistoriaa kaikkine vaiheineen ja käännteineen, elämäntarinoista varmasti löytyy huomattavasti enemmän eroavaisuuksia kuin yhteneväisyyksiä. On vaarallista kertoa aukottomina totuuksina miesvankien olevan sellaisia, tuollaisia ja tällaisia, jotka toimivat niin, näin ja noin. Tällainen keskustelu toiseuttaa ja johtaa herkästi siihen, että kohtaamme miesvängin yksilön sijaan ensisijaisesti vängin leiman kautta. Rikollisuudesta irtautumisen kannalta stigmatisointi ja leimaaminen ovat pulmallisia elementtejä. Todellisuudessa miesvankeja on

aivan yhtä monenlaisia kuin ihmisiä on ylipäätään. Karkeasti linjaten he eroavat muusta miesväestöstä ainoastaan siten, että he ovat suorittaneet vankeusrangaistusta vankilassa. Viime kädessä he ovat isiä, poikia, veljiä, aviopuolisoilta, työtovereita, ystäviä ja naapureita siinä missä muutkin miehet. Miesvankien moninaisuus on tosiasia, joka sosiaalityössä täytyy ottaa huomioon. Toisaalta taas heihin on siinä määrin kasaantunut tietynlaisia ominaispiirteitä, että sitä ei voi olla huomioimatta. Tähän lukeutuvat niin riippuvuudet, sairaudet kuin muutkin miesvangeille tyypilliset haasteet. Lisäksi yleisesti ottaen miehet ovat muihin nähden haluttomampia pyytämään tarvittaessa apua (Eerola & Harju-Veitola, 2011, 204). Sen vuoksi on tärkeää, että esimerkiksi sosiaalityöntekijä ymmärtää itse ottaa (vapautuneen) miesvangin kanssa puheeksi sen, mitä hänelle todella kuuluu.

Tämä tutkimus toimi osoituksena siitä, että miehenä olemisessa voi ajoittain olla jotain varsin kovaa, vaativaa ja raskasta. Tämä korostuu eritoten vankeuteen ja rikollisuuteen liittyvissä alakulttuureissa. Maskuliinisuuden ja mieheyden tutkimus onneksi entistä enemmän tunnistaa maskuliinisuuden ja mieheyden moninaisuutta, mutta minun mielestäni tämä kehitys on kesken. Tutkimukseni perusteella hieman lempeämpi tapa tarkastella maskuliinisuutta ja mieheyttä olisi mielestäni erityisen tervetullutta. Mielestäni jokainen voi vaikuttaa tähän siten, että pohtii omaa suhtautumistaan maskuliinisuuteen ja mieheyteen riippumatta omasta sukupuoli-identiteetistään. Tähän kannustan myös kaikkia sosiaalityöntekijöitä. Lisäksi tämä tutkimus tuotti lisää tietoa koronaepidemian vaikutuksista. Tutkimukseni osoitti, miten koronaepidemia on lisännyt yksinäisyyttä ja pahoinvointia myös yhteiskunnan viime sijaisissa paikoissa, tässä tapauksessa vankiloissa. Tämä kuvastaa sitä, miten syvälle yhteiskuntaan koronepidemia pureutui.

6.3 Tutkimusprosessin arviointi ja yhteenveto sekä loppusanat

Tämä tutkimus oli pitkä prosessi, joka ei välttynyt erilaisilta haasteilta. Esimerkiksi tutkimuskysymysten tarkka rajaaminen osoittautui minulle erityisen haasteelliseksi. Kokemattomuuteni tutkijana oli läsnä myös useissa muissa tilanteissa, joista eritoten haastattelutilanteet sisälsivät useita virheitä. Näihin virheisiin lukeutuvat muun muassa osaamattomuus kysyä tarkentavaa tietoa ja kyky sietää hiljaisuutta. Kokeneempana haastattelijana olisin takuuvarmasti saavuttanut syvempää tietoa miesten kokemusmaailmasta ja heidän identiteeteistään sekä suomalaisten vankiloitten ja rikollisuuden maskuliinisista kulttuureista. Tavoittelin tutkimuksessani tietoa vankeuskierteessä olevista miehistä. Haastattelin avovankilassa olevia miehiä, joten tutkimuksen

ei tavoittanut sitä tyypillistä miesryhmää, joka pääasiassa suomalaisia vankiloita asuttaa. He nimittäin niitä, jotka ovat kaikkein pahimmissa rikos- ja päihdekierteessä, eivätkä siten päädy avolaitossijoitettaviksi. Jälkikäteen myös totesin, että teemahaastattelurunkoni olisi vielä vaatinut työstämistä. Pari kysymystä osoittautui melko haastavaksi, ja muutamaan otteeseen haastateltavani pyysikin minua tarkentamaan, mitä kysymykselläni tarkoitin. Ajoittain kamppailin epävarmuuden tunteiden kanssa. Toisaalta jokainen tutkija on joskus aloittanut jostain, ja virheistään voi ottaa opikseen.

Koen valinneeni tutkimukseni teoreettisen taustan onnistuneesti. Mielestäni rikollisuuteen ja vankeuteen nojaava miestutkimus tarjosi erityisen mielekkään tavan tarkastella miehen identiteetin ja ehdottomien vankeusrangaistusten välistä yhteyttä. Muutamat lisälähteet eivät tosin olisi olleet pahitteeksi tutkimukseni syventämiseksi. Koen myös teemahaastattelun ja laadullisen sisällönanalyysin palvelleen hyvin tutkimuskysymyksiäni.

Riitta Granfelt (2017) on haastatellut paljon yhteiskunnan marginaalissa eläviä ihmisiä, kuten vankeja ja päihderiippuvaisia. Granfelt (2017) toteaa haastateltaviensa kertoneen niin sanottua toista tietoa, jota voisi luonnehtia mahdollisesti vaiennetuksi ja joskus myös vaikeasti sanallistettavaksi. (Granfelt, 2017, 327.) Koen, että erityisesti haastattelemani miesten herkimmät tunteet ja seksuaalisuuteen liittyvät kipuilut olivat juuri tällaista edellä kuvattua toista tietoa. Eritoten seksuaalisuus on äärimmäisen haavoittuva ja paljas osa ihmistä. Tutkimusprosessissani olin tekemisissä ihmisyyden herkimmän ytimen parissa, mikä edellytti minulta äärimmäistä hienotunteisuutta ja ehdotonta luottamusta haastateltaviani kohtaan. Mielestäni onnistuin lunastamaan luottamukseni noudattamalla yksityisyydensuojan mukaisia periaatteita pilkun tarkasti läpi tutkimusprosessin. Lisäksi luottamus merkitsi esimerkiksi sitä, että kerroin haastattelusta totuudenmukaisesti haastateltaville (Ruusuvuori & Tiittula, 2009, 13).

Granfelt (2017) jatkaa, että hän on kokenut ulkopuolisuutta ja avuttomuutta yrittäessään ymmärtää rikollisuutta (Granfelt, 2017, 335). Samastun häneen. Haastatteluja litteroidessa syvennyin haastateltavien kipeisiin kokemuksiin. Haastattelujen uudelleen kuunteleminen nosti esiin uusia sävyjä, joita en haastattelutilanteessa pannut merkille (Ruusuvuori & Tiittula, 2009, 11). Ajoittain tunsin avuttomuutta ja myötätuntoa haastateltavien ja heidän vertaistensa puolesta. Lisäksi Granfelt (2017) toteaa, että tutkijan täytyy hyväksyä ja tunnistaa oma toiseutensa (Granfelt, 2017, 355). Minä en ole rikollista elämäntapaa tai ehdotonta vankeutta kokenut ja vakaasti uskon, että en tule koskaan kokemaan. Vielä kaukaisempi mahdollisuus minun olisi saavuttaa henkilökohtaisella tasolla kokemus siitä, millaista miehenä oleminen ja eläminen on. Näistä näkökulmista tarkasteltuna olen tyystin erilainen kuin haastateltavani. Ajoittain tutkimusprosessin aikana koin itsestäni erilaisuuden tuskaa ja häpeää sekä hätää ja epävarmuutta siitä, että kykenenkö minä toiseuttani saamaan haastateltavien koke-

muksista edes osittain kiinni – puhumattakaan siitä, että osaanko välittää haastateltavieni kokemukset tähän tutkimukseen sellaisina kuin ne tosiasiallisesti ovat. Toisaalta toiseuteni mahdollisti sen, että kykenin mahdollisesti olemaan neutraalimpi toimija läpi tutkimusprosessin kuin olisin ollut silloin, jos minulla olisi ollut henkilökohtaista kokemusta tutkimusaiheesta. Neutraaliuden on perinteisesti katsottu olevan yksi haastattelijan tärkeistä ominaisuuksista (Ruusuvuori & Tiittula, 2009, 36). Minulla ei ole henkilökohtaista kokemusta tai tietoa tutkimusaiheestani, jolloin oma kokemukseni ei edes tiedostamattani ohjannut tutkimustani johonkin tiettyyn suuntaan. Lisäksi naiseuteni teki sen mahdolliseksi, että haastateltavani sai haastattelun ajan mahdollisuuden olla ainoa mies vuorovaikutuksessamme. Maskuliinisuuden, mieheyden ja miehenä olemisen raamit olivat yksinomaan hänen ympärillään – ja vain sillä oli merkitystä.

Tämä tutkimus kulki mukanani ajatuksissani kuukausia. Haastateltavien miesten kohtaamiset liikuttivat, pysäyttivät ja syvensivät maailmankatsomustani. Tutkimukseni myötä sain ainutkertaisen näköalapaikan maskuliinisuuteen, mieheyteen ja miehenä olemiseen. Naiseksi identifioituvana ja valtaosin feminiinisen identiteetin omaavana henkilönä maskuliinisuuden ja mieheyden perusteellisempi tutkiminen tarjosi minulle hypyn tuntemattomaan, josta löysin lisää ja taas lisää uutta ja mielenkiintoista. Sekä tutkimusaineistoon että kriittisen miestutkimuksen tutkimuskirjallisuuteen perehtyessäni sain useaan otteeseen todeta, että miehenä olemisessä kaikessa hyvässä ja pahassa on jotain valtavan kiinnostavaa ja kiehtovaa. Lisäksi mielestäni saavutin tavoitteeni oppia tieteellisen tutkimuksenteon alkeet. Opin itsestäni paljon, ja löysin omat vahvuuteni ja kehittämisalueeni tutkijana. Kaiken kaikkiaan olen vakuuttunut siitä, että tulevaisuudessa kykenen hyödyntämään tutkimukseni antamaa oppia niin ammatillisesti sosiaalityöntekijänä kuin omassa henkilökohtaisessa elämässäni.

LÄHTEET

- Aho, T. (2019). Tuhansia töitä, valvottuja öitä – Etnografinen tutkimus rekkamiestentyönteosta ja rekkamieheydestä tiekuljetusalan käytännössä. Jyväskylän yliopisto.
- Alasuutari, P. (2012). Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino.
- Alho, S. (2021). Kollektiivinen asiantuntijuus ja monitoimijainen yhteistyö aikuissosiaalityössä. Teoksessa Matthies, A., Svenlin, A. & Turtiainen, K. (toim). Aikuissosiaalityö – Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Gaudeamus Oy. 69–85.
- Arola-Järvi, A. (2012). Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Curtis, A. (2019). *Dangerous Masculinity: Fatherhood, Race, and Security Inside America's Prisons*. Rutgers University Press.
- Beastley, C. (2020). Feminism and men/masculinities scholarship: connections, disjunctions and possibilities. Teoksessa Gottzén, L., Mellström, U. & Shefer, T. (toim). *Routledge international handbook of masculinity studies*. Routledge. 31–40.
- Beesley, F. & McGuire, J. (2009). Gender-role identity and hypermasculinity in violent offending. *Psychology, crime & law*, 15(2-3), 251-268.
<https://doi.org/10.1080/10683160802190988>
- Bernburg, J. G., Krohn, M. D. & Rivera, C. J. (2006). Official Labeling, Criminal Embeddedness, and Subsequent Delinquency: A Longitudinal Test of Labeling Theory. *The journal of research in crime and delinquency*, 43(1), 67-88.
<https://doi.org/10.1177/0022427805280068>
- Bengtsson, T. T. (2016). Performing Hypermasculinity: Experiences with Confined Young Offenders. *Men and masculinities*, 19(4), 410-428.
<https://doi.org/10.1177/1097184X15595083>
- Boonzaier, F. & van Niekerk, T. (2020). Discursive trends in research on masculinities and interpersonal violence. Teoksessa Gottzén, L., Mellström, U. & Shefer, T. (toim). *Routledge international handbook of masculinity studies*. s. 457–466. Routledge.
- Boutwell, B. B., Barnes, J., Beaver, K. M., Haynes, R. D., Nedelec, J. L. & Gibson, C. L. (2015). A unified crime theory: The evolutionary taxonomy. *Aggression and violent behavior*, 25, 343-353.
<https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.09.003>
- Brezina, T. & Topalli, V. (2012). Criminal Self-Efficacy: Exploring the Correlates and Consequences of a “Successful Criminal” Identity. *Criminal justice and behavior*, 39(8), 1042-1062. <https://doi.org/10.1177/0093854812438345>
- Butler, M. (2008). WHAT ARE YOU LOOKING AT? Prisoner Confrontations and the Search for Respect. *British journal of criminology*, 48(6), 856-873.
<https://doi.org/10.1093/bjc/azn053>

- Carcedo, R., Perlman, D., Fernández-Rouco, N., Pérez, F. & Hervalejo, D. (2019). Sexual Satisfaction and Mental Health in Prison Inmates. *Journal of clinical medicine*, 8(5), p. 705.
- COHN, A., MARÉCHAL, M. A. & NOLL, T. (2015). Bad Boys: How Criminal Identity Saliency Affects Rule Violation. *The Review of economic studies*, 82(4 (293)), 1289-1308.
<https://doi.org/10.1093/restud/rdv025>
- Collier, R. (2020). Masculinities, law and crime: socio-legal studies and the 'man question'. Teoksessa Gottzén, L., Mellström, U. & Shefer, T. (toim). *Routledge international handbook of masculinity studies*. Routledge. 447-456.
- Dowd, N., Levit, N. & McGinley, A. C. (2012). Feminist Legal Theory Meets Masculinity Theory. Teoksessa McGinley, A. C., Cooper, F. R. & Kimmel, M. (toim). *Masculinities and the Law: A Multidimensional Approach*. New York University Press. 25-50.
- Cromby, J., Brown, S. D., Gross, H., Locke, A. & Patterson, A. E. (2010). Constructing Crime, Enacting Morality: Emotion, Crime and Anti-Social Behaviour in an Inner-City Community. *British journal of criminology*, 50(5), 873-895.
<https://doi.org/10.1093/bjc/azq029>
- Eerola, P. (2014). Maskuliinisuuden myötä- ja vastakerronta. Teoksessa Eerola, P. (2014). *Maskuliinisuuden myötä- ja vastakerrontahaastattelupuheessa*. Sukupuolentutkimuksen seura. 31-44.
- Eerola, P. & Harju-Veijola, M. (2011). Kurkistuksia miestutkimuksen maailmoihin. *Aikuiskasvatus*, 31(3), 202-205.
- Eerola, P. & Mykkänen, J. (2017). Isänä vankilassa. Oikeusministeriö. Esitutkintalaki 805/2011.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino: Tampere.
- Fallesen, P. & Andersen, L. H. (2017). Explaining the Consequences of Imprisonment for Union Formation and Dissolution in Denmark: Consequences of Imprisonment for Marriage and Divorce. *Journal of policy analysis and management*, 36(1), 154-177.
<https://doi.org/10.1002/pam.21933>
- Farrall, S. & Calverley, A. (2006). *Understanding desistance from crime. Theoretical directions in resettlement and rehabilitation*. Open University Press. Berkshire, UK.
- Fazel, S., Grann, M., Kling, B. & Hawton, K. (2011). Prison suicide in 12 countries: an ecological study of 861 suicides during 2003-2007. *Social Psychiatry & Psychiatry Epidemiology*, 46(3), 191-195.
- Forsander, A., Manninen, R., Leijo, M., Nyström, M., Taponen, H., Kalliokoski, T., Koivisto, A., Nyman, J., Hukkanen, V., Nummelin, M. & Tulikukka, P. (2009). *Syrjäytymisen ehkäisy ja vähentäminen -työryhmän raportti*. Helsingin kaupungin hallintokeskus, Turvallisuus- ja valmiuosasto.

- Frank, J. B. & Gill, E. A. (2015). The Negotiated Identities of Long-Term Inmates: Breaking the Chains of Problematic Integration. *Western journal of communication*, 79(5), 513-532.
<https://doi.org/10.1080/10570314.2015.1069886>
- Giertsen, H., Nylander, P. å., Frank, V. A., Kolind, T. & Tourunen, J. (2015). Prisoners' experiences of drug treatment and punishment in four Nordic countries. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 32(2), 145-164.
<https://doi.org/10.1515/nsad-2015-0017>
- Graneheim, U. H., Lindgren, B. & Lundman, B. (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today*, 56, 29-34.
<https://doi.org/10.1016/j.nedt.2017.06.002>
- Granfelt, R. (2017). Vankeuden värittäjä haastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvoori, J., Aho, A. L. & Granfelt, R. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. 327-343.
- Harding, D. J., Morenoff, J. D., Nguyen, A. P. & Bushway, S. D. (2017). Short- and long-term effects of imprisonment on future felony convictions and prison admissions. *Proceedings of the National Academy of Sciences - PNAS*, 114(42), 11103-11108.
<https://doi.org/10.1073/pnas.1701544114>
- Haslam, J. (2005). Identity in nineteenth- and twentieth-century prison narratives. University of Toronto Press.
- Helne, T. (2002). Sisällä, reunalla, ulkona? Kohti relationaalista syrjäytymisen tarkastelua. Teoksessa Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto. 20-43.
- Herzog, H. (2012): Interview location and its social meaning. Teoksessa Gubrium, J. F., Holstein, J. A., Marvasti, A. B. & McKinney, K. D. (toim): The SAGE handbook of interview research: The complexity of the craft (Second edition). SAGE Publications.
- Hilli, P., Ståhl, T., Merikukka, M. & Ristikari, T. 2017. Syrjäytymisen hinta- case investoinnin kannattavuuslaskelma. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (6), 663-675.
- Howson, R. & Hearn, J. (2020). Hegemony, hegemonic masculinity, and beyond. Teoksessa Gottzén, L., Mellström, U. & Shefer, T. (toim). Routledge international handbook of masculinity studies. Routledge. 41-51.
- Hyvärinen, H. (2017). Haastattelun maailma. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvoori, J., Aho, A. L. & Granfelt, R. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. 9-38.
- Jaari, A. (2004). Itsetunto, elämänhallinta ja arvot : korrelatiivinen tutkimus Morris Rosenbergin itsetuntokäsitteen taustasta suomalaisilla työikäisillä. Helsingin yliopisto.
- Jansson, J. & Kari, M. (2018). Hoitajattareksi? Dekkariksi? Teoksessa Jansson, J., Kari, M., Kokkonen, I. & Kostiaainen, A. (toim.) Muodollisesti pätevä? Poliisikoulutus itsenäisessä Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulu. 454-484.

- Jewkes, R., Morrell, R., Hearn, J., Lundqvist, E., Blackbeard, D., Lindegger, G., . . . Gottzén, L. (2015). Hegemonic masculinity: Combining theory and practice in gender interventions. *Culture, health & sexuality*, 17(sup2), 112-127.
<https://doi.org/10.1080/13691058.2015.1085094>
- Jiménez, E. G. & García, R. L. (2014). Identity of the Inmate and new Spaces of Re-socialization after Leaving the Correctional Institution. *Procedia, social and behavioral sciences*, 132, 351-356.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.321>
- Jokinen, A. (2010). Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa Juvonen, T., Rossi, L. & Saresma, T. (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino. 128-139.
- Jokinen, A. (1999). *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press. Vammalan kirjapaino Oy
- Jokinen, A. (2000). *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala
- Joukamaa, M., Aarnio, J., Von Gruenewaldt, V., Hakamäki, S., Hypen, K., Lauerma, H., . . . Wuolijoki, T. (2010). *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve*. Rikosseuraamuslaitos.
- Juhila, K. (2009). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina – Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Vastapaino.
- Junnila, M. (2018). *Vankiterveydenhuollon toiminnan ja organisoinnin arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriö*
- Jyväskylän yliopisto. *Tutkimuseettiset ohjeet*. Viitattu 10.2.2022.
www.jyu.fi/fi/tutkimus/tutkimusetiikka/tutkimuseettiset-ohjeet
- Kallio, J. (2021). *Feministisen tulevaisuuden käsikirja kaikille: Bell hooks (2020). Mies tahtoo muuttua. Miehet, maskuliinisuus ja rakkaus*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. *Aikuiskasvatus*, 41(1), 83-84.
- Karjalainen, K. (2020). *Huumeiden kokeilu ja käyttö väestökyselyissä*. Teoksessa Rönkä, S. & Markkula, J. (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*. PunaMusta Oy. 19-25.
- Karttunen, T. (2021). *Hoitoon kiinnittyminen ja hoidossa pysyminen päihdehoidon toimivuuden kriittisinä tekijöinä*. Teoksessa Matthies, A., Svenlin, A. & Turtiainen, K. (toim.) *Aikuissosiaalityö – Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Gaudeamus Oy. 203-217
- Keene, D., Smoyer, A. & Blankenship, K. (2018). *Stigma, housing ja identity after prison*. *The Sociological Review*.
- Kekki, T. (2012). *Taparikollisuuden kulttuuriset ja rakenteelliset ulottuvuudet – Huumeiden käyttäjien ja poliisin tulkinnat taparikollisuudesta*. *Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2021:5*. Unigrafia, Helsinki.
- Kivivuori, J. (2013). *Rikollisuuden syyt*. Vantaa: Hansaprint.
- Knuuti, U. (2020). *Huumeet ja päihdetyö vankiloissa*. Teoksessa Rönkä, S. & Markkula, J. (toim.) *Huumetilanne Suomessa 2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 13/2020*. PunaMusta Oy. 113-124.
- Kohonen, I., Kuula-Luumi, A. & Spoofo, S. (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019*.

- Kolttola, I. (2021). Rikollisuuden rakenne ja kehitys. Teoksessa Kolttola, I. (toim.) Rikollisuustilanne 2020 – Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 49/2021. Helsingin yliopisto. 3–8.
- Korpilahti, U., Koivula, R., Persephone, D., Jakoaho, V & Lillsunde, P. (2020). Turvallisesti kaiken ikää – Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelma 2021–2030 sekä selvitys kustannuksista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:33
- Kuang, K. & Babrow, A. S. (2021). Problematic integration theory: A systematic review. *Annals of the International Communication Association*, 45(4), 234-257. <https://doi.org/10.1080/23808985.2022.2033633>
- Laki Rikosseuraamuslaitoksesta (953/2009). Vangin sijoittaminen tai siirtäminen avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (7/004/2017).
- Lamminen S. (2018). Huumeongelma vankiloissa. Teoksessa M. Aalto, H. Alho, & S. Niemelä (toim.), Huume ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 299–305.
- Lampinen, A. (2022). Rikollinen elämäntapa – Millainen on minuus ja maailmankuva rikollisen uran eri vaiheissa? *Tieteessä tapahtuu*, 40(1), .
- Lankford, A. (2021). A sexual frustration theory of aggression, violence, and crime. *Journal of criminal justice*, 77, 101865. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2021.101865>
- Lassila, T. (2017). Seksuaalisuus valvotussa ympäristössä – vankien mahdollisuudet toteuttaa seksuaalisuuttaan vankilassa. Teoksessa Kiuru, H. & Strömberg-Jakka, M. (toim.) Seksuaalisuuden tabut suljetuissa yhteisöissä. UNIPress. 145–173.
- Laub, J. & Sampson, R. (2003). *Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys to Age 70*. Harvard University Press.
- Lauerma, H. (2007). Kuinka moni vanki on psyykkisesti terve? ADHD, dysleksia ja päihderiippuvuus syrjäytymisen taustalla. *Duodecim*.
- Lauerma, H. (18.03.2021). Väkivalta, pahuus ja pahoinvointi ajassamme [video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=eELR6H-8hDU>
- Leppo, A. (2020). Vapautuvien asumisen tuki – Käsikirja asumissosiaaliseen työhön rikostaustaisten kanssa. Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Lintonen, T., Lehti, M. & Kääriäinen, J. (2014). Suomalainen henkirikos ja päihteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 79.
- Liukko, E. (2006). Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 9/2006. SOCCA ja Heikki Waris -instituutti.
- Luomanen, J. & Nikander, P. (2017). Haavoittuvat haastateltavat? Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvoori, J., Aho, A. L. & Granfelt, R. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino. 245–254.
- Nafekh, M. & Motiuk, L. (2002). The Statistical Information on Recidivism - Revised 1 (SIR-R1) Scale: a psychometric examination. Correctional Service Canada, Ottawa.

- McDowell, L. & Harris, A. (2019). Unruly bodies and dangerous spaces: Masculinity and the geography of 'dreadful enclosures'. Teoksessa McDowell, L. & Harris, A. (toim.) *Urban studies* (Edinburgh, Scotland), 56(2), 419-433.
<https://doi.org/10.1177/0042098018810320>
- McFarlane, H. (2013). Masculinity and Criminology: The Social Construction of Criminal Man. *The Howard journal of criminal justice*, 52(3), 321-335.
<https://doi.org/10.1111/hojo.12011>
- McGinley, A. C. & Frank, R. (2012). Masculinities, Multidimensionality, and Law: Why They Need One Another. Teoksessa McGinley, A. C., Cooper, F. R. & Kimmel, M. (toim). *Masculinities and the Law: A Multidimensional Approach*. New York University Press. 1-21.
- McLaughlin, K. & Muldoon, O. (2014). Father Identity, Involvement and Work-Family Balance: An In-depth Interview Study. *Journal of community & applied social psychology*, 24(5), 439-452. <https://doi.org/10.1002/casp.2183>
- McNeil, F., Farrall, S., Lightowler, C. & Maruna, S. (2012). How and why people stop offending: discovering desistance. IRISS.
- Merotte, L. (2012). Sexuality in prison: Three investigation methods analysis. *Sexologies : European journal of sexology*, 21(3), 122-125.
<https://doi.org/10.1016/j.sexol.2012.01.009>
- Messerschmidt, J. W. (2019). The Salience of "Hegemonic Masculinity". *Men and masculinities*, 22(1), 85-91. <https://doi.org/10.1177/1097184X18805555>
- Moran, K. (2011). (Young) Men behaving badly: Dangerous masculinities and risk of drowning in aquatic leisure activities. Teoksessa Moran, K. (toim.) *Annals of leisure research*, 14(2-3), 260-272.
<https://doi.org/10.1080/11745398.2011.615719>
- Nieminen, J. (2013a). Hegemonisesta maskuliinisuudesta miesten moneuteen. Kriittisen miestutkimuksen mahdollistuminen valtio-opillisessa ajattelussa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Tampere: Tampere University Press.
- Nieminen, J. (2013b). Hegemonisesta maskuliinisuudesta miesten moneuteen politiikan tutkimuksessa. *Naistutkimus*, 26(2), 54-57.
- Näsi, M. & Kolttola, I. (2021). Pahoinpitely- ja ryöstörikokset. Teoksessa Kolttola, I. (toim.) *Rikollisuustilanne 2020 - Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Katsauksia 49/2021. Helsingin yliopisto. 35-65.
- Offer, S. & Kaplan, D. (2021). The "New Father" Between Ideals and Practices: New Masculinity Ideology, Gender Role Attitudes, and Fathers' Involvement in Childcare. *Social problems* (Berkeley, Calif.), 68(4), 986-1009.
<https://doi.org/10.1093/socpro/spab015>
- Oikeusministeriö. (2022a). Rikosoikeudellinen menettely. Luettu 15.03.2022
<https://oikeusministerio.fi/rikosoikeudellinen-menettely>
- Oikeusministeriö. (2022b). Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Luettu 04.04.2022.
<https://oikeusministerio.fi/rikosoikeudellinen-seuraamusjarjestelma>

- Oliffe, J. L., Kelly, M. T., Montaner, G. G., Seidler, Z. E., Ogrodniczuk, J. S. & Rice, S. M. (2022). Masculinity and mental illness in and after men's intimate partner relationships. *SSM - Qualitative Research in Health*, 2, 100039.
<https://doi.org/10.1016/j.ssmqr.2022.100039>
- Peltola, M. (2020). Ristiriitainen maskuliinisuuskerronta ja tunteiden jakamisen mahdollisuudet poikien läheissuhteissa. *Sosiologia*, 57(1), 20.
- Piispa, M. & Lind, H. (2021). Taustalla rikos, edessä muutos – Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja. 2021:3.
- Pitkänen, T., Kaskela, T., Tourunen, J. & Tyni, S. (2016). Johdanto. Teoksessa Pitkänen, T., Kaskela, T., Sasu, T. & Tourunen, J. (toim). Päihdehoitoon hakeutuneiden rikollisuus – Rekisteri- ja hoitotietoihin perustuva seurantatutkimus vankeusrangaistukseen tuomituista päihdehoidon asiakkaita. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2016. Rikosseuraamuslaitos. 1–3.
- Poliisi. Rikoksen tutkinta. Luettu 15.03.2022.
<https://poliisi.fi/rikoksen-tutkinta>
- Purvis, M., Ward, T. & Willis, G. (2011). The Good Lives Model in Practice: Offence Pathways and Case Management. *European journal of probation*, 3(2), 4-28.
<https://doi.org/10.1177/206622031100300202>
- Paternoster, R. & Bushway, S. (2009). Desistance and the Feared Self: Toward and Identity Theory of Criminal Desistance. *Journal of Criminal Law and Criminology*.
- Parent, M. C. & Moradi, B. (2011). An Abbreviated Tool for Assessing Conformity to Masculine Norms: Psychometric Properties of the Conformity to Masculine Norms Inventory-46. *Psychology of men & masculinity*, 12(4), 339-353.
<https://doi.org/10.1037/a0021904>
- Pirkis, J., Spittal, M. J., Keogh, L., Mousaferiadis, T. & Currier, D. (2016). Masculinity and suicidal thinking. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 52(3), 319-327.
<https://doi.org/10.1007/s00127-016-1324-2>
- Raunio, K. (2006). Syrjäytyminen – Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Repo-Tiihonen, E. & Hallikainen, T. (2016). Epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö. *Duodecim*.
 Rikoslaki 39/1889.
- Rikosseuraamuslaitos. (2014). Itsemurhien ehkäisy ja kiireellisen hoidon tarpeen arviointi Rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos.
- Rikosseuraamuslaitos. (2022). Päihdevalvonta. Luettu 4.4.2022.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/jarjestysjaturvallisuus/paihdevalvonta.html>
- Rikosseuraamuslaitos. (2021a). Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2020.
- Rikosseuraamuslaitos. (2020). Vankeus. Luettu 4.4.2022.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/vankeus.html>

- Rikosseuraamuslaitos. (2021b). Vankeusrangaistuksen aloitus. Luettu 16.03.2022.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vankeusrangaistuksenaloitus.html>
- Rikosseuraamuslaitos. (2021c). Täytäntöönpanoyksikkö. Luettu 16.03.2022.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajyhteystiedot/verkkostallighetsenheten0.html>
- Roulston, K. (2019). Introduction: Examining the social practices of interviewing
Interactional Studies of Qualitative Research Interviews, Teoksessa Roulston, K. (toim.) *Interactional Studies of Qualitative Research Interviews*. John Benjamins Publishing Company. 3–30.
- Ruckenstein, M. & Teppo, A. (2005). Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. *Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2005*. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2009). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (2. p.). Vastapaino. 19–46.
- Rönkä, S. (2020). Huumeiden ongelmakäytön yleisyys. Teoksessa Rönkä, S. & Markkula, J. (toim.), *Huume tilanne Suomessa 2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*. PunaMusta Oy
- Saari, J. (2021). Suomalaisen vangin tulevaisuus. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, K. (toim.) *Suomalainen vanki – Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino. 154–170.
- Saari, J. (2021). Vankien kokema turvallisuus. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, K. (toim.), *Suomalainen vanki – Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino. 90–103.
- Saari, J. (2021). Vankien statusjärjestelmä. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, K. (toim.), *Suomalainen vanki – Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino. 61–76.
- Saari, J. & Grönlund, H. (2021). Vankien osallisuus ja sosiaalinen tuki. Teoksessa Kainulainen, S. & Saari, K. (toim.), *Suomalainen vanki – Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino. 104–114.
- Saari, J. & Kainulainen, S. (2021). Vankila sosiaalisena kenttänä. Teoksessa (toim.) *Suomalainen vanki – Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino. s. 3–21.
- Salgado, D. M., Knowlton, A. L. & Johnson, B. L. (2019). Men's Health-Risk and Protective Behaviors: The Effects of Masculinity and Masculine Norms. *Psychology of Men & Masculinities*, 20(2), 266-275.
<https://doi.org/10.1037/men0000211>
- Salovaara, U. (2019). Rikoksista tuomitut naiset : yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet. Jyväskylän yliopisto.
- Sankala, J. (2009) Toivottavasti ei tarteis enää ottaa – poikamiesten arjen orastava maskuliinisuus. Teoksessa Orjasniemi, T. & Tiurasniemi, O. (toim.) *Rajua, rujoa ja raitista. Alkoholin käyttöä Lapissa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Sarajärvi, J. & Tuomi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki.

- Schrock, D. & Schwalbe, M. (2009). Men, Masculinity, and Manhood Acts. *Annual review of sociology*, 35(1), 277-295.
<https://doi.org/10.1146/annurev-soc-070308-115933>
- Shaw, I. & Holland, S. (2014): *Doing qualitative research in social work*. Los Angeles: SAGE.
- Silvestri, M. (2012). Managerial masculinity - An insight into the twenty-first-century police leader. Teoksessa Broomhall, S. & Barrie, D. G. (toim.) *A History of Police and Masculinities, 1700-2010*. Routledge. 235-254.
<https://doi.org/10.4324/9780203141427>
- SMITH, H. (2016). John H. Arnold and Sean Brady, *What is Masculinity? Historical Dynamics from Antiquity to the Contemporary World* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011), pp. v + 461. ISBN: 978-0-230-27813-4 (hb); 978-1-137-30560-2 (pb): Review. *Gender & history*, 28(2), 549-550.
<https://doi.org/10.1111/1468-0424.12234>
- Sohlo, P. (2021). Patriarkaalin maskuliinisuus yhä naisten työmarkkina-aseman jarruna - Mikä on ILO: N rooli muutoksen edistämässä? *Työelämän tutkimus*, 19(1), 95-106.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. (2006). *Rikoksista rangaistujen tuen tarve - Suositukset yhteistoiminnalle*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Steiner, T. G., Vescio, T. K. & Adams, R. B. (2022). The effect of gender identity and gender threat on self-image. *Journal of experimental social psychology*, 101, .
<https://doi.org/10.1016/j.jesp.2022.104335>
- Strychacz, T. (2008). *Dangerous Masculinities: Conrad, Hemingway, and Lawrence*. University Press of Florida.
- Stewart, C. O. (2022). STEM Identities: A Communication Theory of Identity Approach. *Journal of language and social psychology*, 41(2), 148-170.
<https://doi.org/10.1177/0261927X2111030674>
- Suomen virallinen tilasto (SVT). (2017). *Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset [verkkojulkaisu]*. ISSN=1798-6680. 2016, 1. Uusintarikkollisuus . Helsinki: Luettu 10.5.2022.
http://www.stat.fi/til/syyttr/2016/syyttr_2016_2017-09-29_kat_001_fi.html
- Suomen virallinen tilasto (SVT). (2021). *Väestörakenne [verkkojulkaisu]*. ISSN=1797-5379. 2020. Helsinki: Tilastokeskus. Luettu 26.4.2022.
http://www.stat.fi/til/vaerak/2020/vaerak_2020_2021-03-31_tie_001_fi.html
- Suonio, M. (2017). Maskuliinisuus ja seksuaalisuus vankilassa kansainvälisen tutkimuksen valossa. Teoksessa Kiuru, H. & Strömberg-Jakka, M. (toim.) *Seksuaalisuuden tabut suljetuissa yhteisöissä*. UNIPress 2017. 129-144
- Suonpää, K. (2021). Henkirikokset. Teoksessa Koltola, K. (toim.) *Rikollisuustilanne 2020 - Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. *Katsauksia 49/2021*. Helsingin yliopisto. 9-34.
- Syyttäjälaitos. *Syyteharkinta*. Luettu 15.03.2022
<https://syyttajalaitos.fi/syyteharkinta>
- Tienari, J., Vaara, E. & Meriläinen, S. (2009). Yhteisyyden rakentuminen haastattelussa. Teoksessa Ruusuvaara, J. & Tiittula, L. (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (2. p.). Vastapaino. 85-103.

- Tiittula, L. & Ruusuvuori, J. (2009). Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (2. p.). Vastapaino. 8–18.
- Tuominen, T. (2021). Arjen toimijuus aikuissosiaalityön nuorilla miesasiakkailta. Teoksessa Matthies, A., Svenlin, A. & Turtiainen, K. (toim). *Aikuissosiaalityö – Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Gaudeamus Oy. 101–117
- Tuomioistuineläinlaitos. (Julkaistu 05.01.2021). Oikeudenkäynnin vaiheet. Luettu 15.03.2022.
<https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/asiat/rikosasiat/keitaasiankasittelyynosallistuu.html>
- Tourunen, J. Pitkänen, T., Kaskela, T. & Tyni, S. (2016). Päihteiden käyttö ja päihteiden käytön aiheuttamat haitat. Teoksessa Pitkänen, T., Kaskela, T., Sasu, T. & Tourunen, J. (toim). *Päihdehoitoon hakeutuneiden rikollisuus – Rekisteri- ja hoitotietoihin perustuva seurantatutkimus vankeusrangaistukseen tuomituista päihdehoidon asiakkaista*. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2016. Rikosseuraamuslaitos. 4–26.
- Turtiainen, K., Jäppinen, M. & Stamm, I. (2021). Ihmisoikeudet sosiaalityön lähtökohdalla. Teoksessa Matthies, A., Svenlin, A. & Turtiainen, K. (toim). *Aikuissosiaalityö – Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Gaudeamus Oy. 27–41
- Tyni, S. (2011). Rikosseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuus. Teoksessa toim. Lavikkala, R. & Linderborg, H.). *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä, Vuosikerta 2011, Nro 2. Acta Poenologica, Helsinki*. 153–174.
- Tyni S. (2015). Vankeinhoidon vaikuttavuus – Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Itä-Suomen yliopisto.
- van der Knaap, L. M., Alberda, D. L., Oosterveld, P. & Born, M. P. (2012). The Predictive Validity of Criminogenic Needs for Male and Female Offenders: Comparing the Relative Impact of Needs in Predicting Recidivism. *Law and human behavior*, 36(5), 413-422.
<https://doi.org/10.1037/h0093932>
- Vankeuslaki 767/2005.
- Waling, A. (2019). Rethinking Masculinity Studies: Feminism, Masculinity, and Poststructural Accounts of Agency and Emotional Reflexivity. *The Journal of men's studies*, 27(1), 89-107.
<https://doi.org/10.1177/1060826518782980>
- Walters, G. D. (2003). Changes in Criminal Thinking and Identity in Novice and Experienced Inmates: Prisonization Revisited. *Criminal justice and behavior*, 30(4), 399-421.
<https://doi.org/10.1177/0093854803253137>
- Ward, M. (2020). Men, masculinities and social class. Teoksessa Gottzén, L., Mellström, U. & Shefer, T. (toim). *Routledge international handbook of masculinity studies*. Routledge 201–210.
- Witzel, A. & Reiter, H. (2012). *The problem-centred interview*. SAGE.

Wong, Y. J., Granderson, R. M., Zounlome, N. O. O., McCullough, K. M., Hyman, J. E. & Schwabe, S. B. (2020). The Assessment of Subjective Masculine Norms in the United States. *Psychology of men & masculinity*, 21(4), 545-557.
<https://doi.org/10.1037/men0000254>

LIITTEET

LIITE 1

TEEMAHAASTATTELURUNKO

1. PERUSTIEDOT:

- Syntymävuosi
- Ehdottomien vankeusrangaistusten määrä
- Ehdottomien vankeusrangaistusten taustat
- Haastatteluhetken vankeuden tilanne (esim. suorittaako haastatteluhetkellä ehdotonta vankeutta vai onko vapautunut koevapauteen tai ehdonalaiseen)

2. VANKEINHOITO:

- Millaista tukea ja apua olet saanut vankeuksien aikana? Puuttuiko jotain tai olisiko jotain pitänyt olla enemmän?
- Olisiko ensimmäisenä vankeusjaksona tai heti vapautumisen jälkeen voinut mielestäsi tapahtua jotain toisin, joka olisi ennalta ehkäissyt uutta vankeustuomioita?

3. KOKEMUS ITSESTÄ:

- Kun ajattelet itseäsi ennen ensimmäistä vankeutta ja nyt, oletko muuttunut ihmisenä? Mitä ajattelet itsestäsi?
- Millainen itsetunto sinulla oli ennen ensimmäistä vankeutta, entä nyt? Ovatko uudet ehdottomat tuomiot vaikuttaneet itsetuntoon?
- Onko vankeus muuttanut sinua? Miten?
- Miltä vankilaan päätyminen on tuntunut ensimmäisellä kerralla, entä jälkimmäisillä kerroilla?
- Miten kuvailisit itseäsi?
- Miten koet miehisyyden? Millainen mies olet?
- Onko vankeus vaikuttanut maskuliinisuuteesi/sinuun miehenä? Jos on, miten?

4. YMPÄRISTÖN SUHTAUTUMINEN (ENTISIIN) VANKEIHIN:

- Miten (entisiin) vankeihin mielestäsi suhtaudutaan?
- Miten mielestäsi sinuun suhtauduttiin, kun päädyit vankilaan uudelleen?
- Rajoittaako taustasi sinun elämäsi?

5. ARVOT JA ELÄMÄ:

- Mistä haaveilet? Mitä tavoittelet?
- Millaisena näet elämäsi viiden vuoden päästä?

LIITE 2

SUOSTUMUS OSALLISTUA TIETEELLISEEN TUTKIMUKSEEN

Tutkimukseni työnimenä on *Moninkertaisesti vangitut miehet – Toistuvien ehdottomien vankeusrangaistusten merkityksiä miehen identiteetille ja rikollisuudesta irtaantumiselle*

Olen ymmärtänyt, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin milloin tahansa ilmoittaa, etten enää halua osallistua tutkimukseen, mutta siihen asti kerättyjä tutkimusaineistoja voidaan hyödyntää tutkimuksessa. Voin myös milloin tahansa peruuttaa suostumukseni tutkimukseen ja suostumuksen peruuttamisesta ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia. Olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojeni käsittelystä siinä. Olen ymmärtänyt saamani tiedot ja haluan osallistua tutkimukseen.

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus, nimenselvennys ja päivämäärä

(Yhteystiedot)

LIITE 3

Kutsu haastatteluun – tiedote tutkimukseen osallistuvalla

Hei!

Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Teen opintoihini liittyvää tutkielmaa, jossa olen kiinnostunut tutkimaan sitä, miten vähintään kaksi ehdotonta vankeusrangaistusta vaikuttavat miesten kokemukseen omasta itsestä.

Pyydän sinua osallistumaan haastattelututkimukseen, jonka tässä kirjeessä sinulle esittelen. Koen tutkimusaiheeni tärkeäksi, sillä mielestäni usean ehdottoman vankeusrangaistuksen saaneen oma kokemus vankeudesta ja itsestään ansaitsee riittävän kuuluvuuden. Kukaan muu ei ole aiheen asiantuntija siten kuin useaan kertaan ehdottomaan vankeuteen tuomittu mies itse. Siksi sinun ajatuksesi ja kokemuksesi ovat minulle tärkeitä.

Saat etukäteen haastattelurungon, jotta tiedät millaisia asioita tulen sinulta kysymään. Kysymyksiin ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia, sillä sinun kertomasi ja kokemasi on juuri sitä mitä etsin.

Haastattelu kestää arviolta noin tunnin ja se tehdään vankilan tiloissa. Nauhoitan haastattelun, jos saan sinulta siihen luvan. Nauhoitteita ei kuuntele kukaan muu kuin minä, ja tuhoan ne tutkielmani valmistumisen jälkeen. Nauhoitteita ei käytetä mihinkään muuhun kuin tutkielmani tekemiseen.

En kerro kenellekään asioita, joita minulle kerrot. Kun tutkimuksessani viitataan sinun kertomaasi, muokkaan vastauksesi niin, ettei sinua voi tunnistaa. Käytän sinusta peitenimeä, jonka voit halutessasi itse itsellesi antaa. Lisäksi

jätän tunnistettavat yksityiskohdat, kuten ihmisten ja paikkojen nimet, mainitsematta. Tutkimuksessa en myöskään mainitse vankilan nimeä, vaan puhun avovankilasta.

Voit kysyä minulta ennen haastattelua, sen aikana tai sen jälkeen mitä tahansa tutkimukseen liittyvää. Sinulla on oikeus tarkastaa tai oikaista antamiasi tietoja. Sinulla on oikeus keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa.

Jos haluat osallistua haastatteluun, pyydän sinua allekirjoittamaan suostumuslomakkeen. Sillä annat minulle luvan käsitellä antamiasi tietoja.

Otathan yhteyttä, jos sinulle jäi jotain kysyttävää. Vastaan mielelläni!

(yhteystiedot)